

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

РАБОТІН ЮРІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ

Гриф
Прим. N ____
УДК 338.242.4

ДИСЕРТАЦІЯ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ В СИСТЕМІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

Економічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Ю.А. Работін

Науковий керівник Іртищева Інна Олександрівна, доктор економічних наук,

Одеса – 2019

АНОТАЦІЯ

Работін Ю.А. Соціально-економічний розвиток регіону в системі забезпечення продовольчої безпеки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка». – Одеська національна академія харчових технологій. – Одеська національна академія харчових технологій, Одеса, 2019.

Дисертація присвячена формуванню концептуальних засад та розробка теоретичних і прикладних основ процесу управління соціально-економічним розвитком регіону в системі забезпечення продовольчої безпеки.

Здійснено аналіз загальних тенденцій економічного розвитку регіонів України в умовах забезпечення продовольчої безпеки шляхом узагальнення та формування системи економічних характеристик міжрегіональних диспропорцій із інтегрованих статистичних показників та коефіцієнтів диференціації. На підставі аналізу коефіцієнтів диференціації економічного розвитку регіонів України охарактеризовано конкурентні фактори подальшого економічного зростання, серед яких особливу увагу приділено розвитку сільського господарства та харчової промисловості в умовах забезпечення продовольчої безпеки.

На підставі критичного огляду наукових праць запропоновано науково-методичні підходи до комплексного оцінювання рівня соціалізації економічного розвитку регіонів: витратний підхід, що передбачає визначення рівня соціалізації регіонів на підставі розподілу соціальних видатків державного та підприємницького сектору регіону у розрахунку на душу населення; підхід з позиції конкурентної соціалізації, що характеризує створення умов для розвитку людського потенціалу та підвищенню рівня життя населення, що сприяє підвищенню конкурентної привабливості регіону та підхід з позиції оцінювання девіантної соціалізації, згідно з яким оцінці підлягають соціальні ризики, зростання яких підвищує рівень

соціальної напруги та створює загрозу соціальній безпеці регіону. Комплексне застосування наведених підходів дозволяє ідентифікувати регіональні переваги, соціальні ризики та обґрунтовувати ефективність фінансування соціальних витрат у регіонах.

Розвинуто науково-методичний інструментарій та систематизовано відповідні показники компаративного аналізу і рейтингування регіонів України у межах витратної, конкурентної та девіантної моделей соціалізації, що дозволило здійснити порівняльну оцінку та рейтингування регіонів за відповідними ознаками та розрахувати комплексний показник соціалізації економічного розвитку регіонів України. Отриманий у результаті розрахунків комплексний показник соціалізації регіонів України підтверджує відносний рівень конвергенції соціального розвитку та значну залежність соціального становища у регіонах від впливу факторів державного рівня, зокрема державної соціальної політики.

З метою оцінювання ступеню збалансованості соціальних та економічних процесів у регіонах та визначення їх рівня соціально-економічного розвитку у дисертації запропоновано використовувати матрицю соціалізації економічного розвитку, що на підставі співвідношення індексів соціалізації та стандартизованих значень ВІР дозволило згрупувати регіони у чотири кластери, що характеризують відповідний рівень соціально-економічного становища. Результати проведеного аналізу можуть слугувати в якості аналітичної бази для коригування основних напрямків соціальної політики регіонів. При цьому, пропонується методичний підхід може бути розширено за рахунок введення або заміни певних показників у залежності від поставленої мети, встановлення різних коефіцієнтів значущості та використовуватися на будь-яких рівнях управління соціальним розвитком регіонів.

Змістовно-критичний аналіз теоретичних концепцій соціальної політики та основних тенденцій і закономірностей розвитку соціальних процесів у регіонах України дозволив визначити основні типи регіональної

політики у сфері соціалізації: пасивна, активна, адаптивна та превентивна. Встановлено, що у зв'язку з сучасним станом економіки на тлі політичної і соціальної кризи та військових дій на Сході, більшість регіонів України змушені реалізовувати адаптивну антикризову політику яка спрямована насамперед на пристосування соціально-економічного механізму функціонування регіону до нових викликів та потреб шляхом балансування бюджету на основі активної фіскальної політики у межах встановленого ліміту, сконцентрованості на фінансуванні переважно захищених статей бюджету та активному впровадженні організаційних змін (реструктуризація органів управління, скорочення або об'єднання відділів, департаментів та соціальних закладів тощо).

Досліджено соціально-економічний потенціал областей Причорноморського регіону та побудовано регресійні моделі залежності розвитку соціальної сфери від показників регіонального бюджету і стану економіки, на підставі чого визначено основні напрямки та інструменти активізації зусиль органів регіону для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку. Доведено тісний взаємозв'язок між економічною та соціальною сферою розвитку регіонів та зростання впливу регіональних економічних важелів на рівень соціалізації. Отримані у результаті дослідження регресійні моделі можуть слугувати в якості економічного підґрунтя у процесі розробки регіональних стратегій та програм соціально-економічного розвитку.

На основі аналізу сучасного стану та основних тенденцій в соціальній сфері країн-членів ЄС встановлено, що не зважаючи на певні розбіжності в діючих моделях реалізації соціальної політики та загострення соціально-економічних проблем в окремих країнах, члени Європейського Союзу будують свою економіку у напрямку забезпечення високих стандартів якості життя, соціального захисту, подолання бідності, нерівності та соціальної ізоляції. Для подолання сучасних соціальних проблем, що пов'язані з нерівномірністю економічного розвитку окремих країн ЄС та їх впливу на

рівень життя населення а також в умовах зростання глобальних викликів та швидких змін, пов'язаних з розвитком технологій створено спеціалізовані наднаціональні організації й фонди соціального розвитку, регіональні програми, спрямовані на забезпечення конвергенції за основними напрямками соціального розвитку та стратегія, пріоритетні цілі якої є настановами для формування соціальної політики уряду країн-учасниць.

На основі теоретичних узагальнень трактування поняття продовольчої безпеки, запропоновано продовольчу безпеку характеризувати спрощеним доступом до безпечних та поживних продуктів харчування всіх верств населення, відповідно до права на належне харчування та свободу від голоду. Регіональний та національний аспекти продовольчої безпеки України характеризувати здатністю державних та місцевих органів управління гарантувати населенню можливість задоволення потреби в продуктах харчування, що відповідає світовим нормам забезпечення життєдіяльності.

Доведено, що важливим питанням системи управління соціально-економічним розвитком регіону в умовах продовольчої безпеки є забезпечення достатнього рівня поживності продуктів харчування. Починаючи з 2014 року спостерігається чергова хвиля скорочення середньодобової поживності раціону українця. Доведено, що в Україні спостерігається недостатність споживання м'яса та м'ясопродуктів, риба та рибопродуктів, молока і молокопродуктів, яєць, плодів, ягід та винограду, цукру та олії.

Доведено, що для покращення ситуації з фізичною доступністю населенню продуктів харчування в Україні необхідно покращити стан та щільність автошляхів і покращити рівень технічного оснащення перевезень. Перевезення продуктів харчування необхідно здійснювати спеціалізованими транспортними засобами, обладнаними у відповідності до санітарних норм. Серед спеціальних видів транспорту для перевезення продуктів харчування необхідно збільшити кількість спеціальних транспортних засобів: рефрижератори з можливістю регулювання температурного режиму та

ізотермічні фургони, які дозволяють зберегти продукти харчування, що швидко псується. Необхідно провести оснащення транспортних засобів для перевезення продуктів харчування сучасними вентиляційними системами, з використанням екоматеріалів та дотримуватися технології відстеження температурних коливань.

Проаналізувавши регіональний та національний аспекти системи управління соціально-економічним розвитком в умовах забезпечення продовольчої безпеки, можливо виділити наступні складові механізму управління соціально-економічним розвитком регіону: нормативно-законодавчі та соціально-економічні умови функціонування механізму, інструменти та індикатори забезпечення продовольчої безпеки. Концептуальна схема управління соціально-економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки повинна бути побудована на основі використання індикаторів оцінки енергетичної цінності раціону харчування, достатності споживання, щільності шляхів сполучення та економічної доступності продуктів харчування. Важливою складовою механізму управління соціально-економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки є інвестиційне забезпечення та інноваційне оновлення сільськогосподарського виробництва та харчової промисловості. Ефективність функціонування даного механізму базується на розвитку державно-приватного партнерства, взаємоузгодженні інтересів інвесторів, органів державної та місцевих влад та представників сільськогосподарського виробництва і харчової промисловості.

Стратегія розвитку Причорноморського регіону повинна відповідати загальнонаціональним пріоритетам та базуватись на узгодженості цілей держави і регіону в умовах євроінтеграційних процесів. Ресурсне забезпечення стратегічного розвитку регіону повинно відбуватися на засадах спільного використання внутрішніх та залучених у вигляді дотацій та субсидій ресурсів.

Результати аналізу показали, що наразі соціально-економічний стан Причорноморського регіону перебуває у становищі, що характеризується перевищенням загроз над можливостями, а наявні проблеми (слабкі сторони) створюють перепони для повноцінної інтеграції у сучасну ієрархію глобальних економічних відносин, знижуючи тим самим конкурентоспроможність регіону та створюючи загрози продовольчій безпеці. Підвищення ефективності використання наявного соціально-економічного потенціалу Причорноморського регіону потребує комплексної стратегії розвитку на інноваційних засадах, удосконалення інвестиційного забезпечення агропродовольчої сфери, створення сприятливих умов для залучення інвестицій у розвиток інфраструктури та подолання адміністративних та бюрократичних перешкод. Інноваційне оновлення соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону в контексті забезпечення продовольчої безпеки повинно відбуватися поряд із паралельним розвитком інноваційної інфраструктури та на засадах тісної співпраці між виробниками агропродовольчої сфери, представниками влади та представниками науково-дослідних установ й інвесторів.

Окреслено шляхи удосконалення стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіону в умовах продовольчої безпеки: узгодження стратегії соціально-економічного розвитку регіону з стратегіями розвитку держави, з цілями сталого розвитку, з бюджетними процесами, з інноваційною політикою; оптимізація системи управління соціально-економічним розвитком регіону на засадах використання інновацій в усіх сферах господарської діяльності, у сфері формування людського потенціалу та його впливу на конкурентоспроможність економіки регіону; розвиток інноваційної інфраструктури регіону на засадах тісної співпраці між виробниками агропродовольчої сфери, представниками влади та представниками науково-дослідних установ й інвесторів; планування із врахуванням потреб громади, бізнесу й майбутніх поколінь.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, продовольча безпека, економічний потенціал, регіональна політика, управління.

Summary

Y.A. Rabotin Socio-economic development of the region in the food security system. – Qualified scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a Candidate of Economic Sciences Degree in Specialty 08.00.05 “Productive Forces Development and Regional Economy”. - Odessa National Academy of Food Technologies, Odessa, 2019.

The dissertation is devoted to the formation of conceptual bases and development of theoretical and applied foundations of the process of managing the socio - economic development of a region in the food security system.

The analysis of the general tendencies of economic development of the regions of Ukraine under the conditions of providing of food security through generalization and formation of the system of economic characteristics of inter-regional disparities in the integrated statistical indicators and coefficients of differentiation has been performed. On the basis of the analysis of differentiation coefficients of economic development of the regions of Ukraine, the competitive factors of further economic growth have been characterized, among which special attention is paid to the development of agriculture and food industry under the conditions of food security.

On the basis of a critical review of scientific works, scientific and methodological approaches to a comprehensive assessment of the level of socialization of economic development of regions have been proposed: a cost approach which provides for determining the level of socialization of regions based on the distribution of social expenditures of the state and business sector of the region per capita; a competitive socialization approach which characterizes the creation of conditions for the development of human potential and the improvement of the standard of living of the population, which contributes to the

competitive attractiveness of the region, and an approach from the perspective of deviant socialization, which assesses the social risks, increase in which increases the level of social tensions and threatens the social security of a region. The integrated application of these approaches allows to identify regional benefits, social risks and substantiate the effectiveness of financing of social spending in the regions.

Scientific and methodological instrumentarium has been developed, while the relevant indicators of comparative analysis and indicators of defining rating of the regions of Ukraine have been systematized within the framework of cost, competitive and deviant models of socialization, resulting in possibility to carry out comparative assessment and rating of regions according to relevant features and to calculate a comprehensive indicator of the socialization of economic development of the regions of Ukraine. The comprehensive indicator of the socialization of the regions of Ukraine, obtained as a result of the calculation, confirms the relative level of convergence of social development and the significant dependence of the social situation in the regions on the influence of factors of the state level, in particular, state social policy.

In order to evaluate the degree of balance between social and economic processes in the regions and to determine their level of socio-economic development, the thesis contains proposal to use the matrix of socialization of economic development, which, on the basis of correlation of socialization indices and standardized VPR values allowed to group the regions into four clusters characterizing the corresponding social- economic levels. The results of the analysis performed may serve as an analytical basis for adjusting the main directions of social policy of the regions. At the same time, the proposed methodological approach may be expanded through introducing or replacing certain indicators depending on the goal, setting different coefficients of significance and being used at all the levels of management of social development of the regions.

Content-critical analysis of theoretical concepts of social policy and main tendencies and patterns of development of social processes in the regions of Ukraine made it possible to identify the main types of regional policy in the field of socialization: passive, active, adaptive and preventive policy. It is established that due to the current state of the economy against the background of political and social crisis and hostilities in the East, the majority of regions of Ukraine are forced to implement adaptive anti-crisis policy, which is aimed, primarily, at adjusting the socio-economic mechanism of the region's functioning to meet new challenges and needs through balancing the budget on the basis of active fiscal policy within the established limit, at mainstreaming financing of mainly protected budget items and active implementation of organizational changes (restructuring of government bodies, reducing or combining divisions, departments and social institutions, etc.).

The socio-economic potential of the oblasts of the Black Sea region has been investigated and regression models of dependence of social sphere development on the indicators of the regional budget and the state of the economy have been developed, on the basis of which the main directions and instruments of intensifying the efforts of the organs of the region to ensure sustainable socio-economic development have been determined. The close interdependency between the economic and social spheres of regional development and the increasing of influence of regional economic levers on the level of socialization have been proved. The resulting regression models may serve as an economic basis in the development of regional strategies and programs for socio-economic development.

Based on an analysis of the current state and major trends in the social sphere of EU Member States, it has been established that, despite certain differences in current models of social policy implementation and exacerbation of socio-economic problems in individual countries, European Union members are building their economies towards high life quality standards, social protection, overcoming poverty, inequality and social exclusion. To overcome the current social problems associated with the uneven economic development of individual

EU countries and their impact on the population living standard, as well as in the face of increasing global challenges and rapid changes related to technology development, specialized supranational organizations and social development funds have been founded, regional programs aimed at ensuring convergence in the main areas of social development and a strategy which priority goals are guidelines for shaping the social policy of the governments of the countries- participants have been developed.

On the basis of theoretical generalizations of the interpretation of the concept of food security, it is proposed to characterize food security with simplified access to safe and nutritious food products for all the segments of the population, in accordance with the right to obtain good nutrition and freedom from hunger. The regional and national aspects of Ukraine's food security are characterized by the ability of state and local governments to guarantee the population the ability to meet the need for food which meets world standards of living.

It has been proved that an important issue of managing system of socio-economic development of the region in the context of food security is ensuring a sufficient level of nutrition of food. Since 2014, there has been another wave of declining average daily nutrition level in a Ukrainian's diet. It has been proved that in Ukraine there is insufficient consumption of meat and meat products, fish and fishery products, milk and milk products, eggs, fruits, berries and grapes, sugar and oils.

It has been proved that in order to improve the situation with the physical accessibility of food to the population in Ukraine, it is necessary to improve the condition and density of roads and to improve the level of technical equipment of transportation. Transportation of food is to be carried out by specialized vehicles equipped in accordance with sanitary standards. Among the special types of transport in food transportation there is a need to increase the number of special vehicles: temperature-controlled refrigerators and isothermal vans which allow to store perishable food. It is necessary to equip vehicles for transportation of food

with modern ventilation systems, with using eco-materials and to adhere to the technology of temperature fluctuations tracking.

Having analyzed the regional and national aspects of the system of management of socio-economic development in the conditions of food security, it is possible to identify the following components of the mechanism for managing the socio-economic development of the region: regulatory-legislative and socio-economic conditions for the functioning of the mechanism, instruments and indicators of food security. The conceptual scheme for managing the socio-economic development of a region in terms of food security is to be based on the use of indicators of the assessment of the energy value of the diet, the sufficiency of consumption, the density of the routes of transport communication and the economic availability of food. An important component of the mechanism for managing the socio-economic development of the region in terms of food security is investment support and innovative renewal of agricultural production and food industry. The effectiveness of this mechanism is based on the development of state-private partnerships, the mutual harmonization of interests of investors, state and local bodies and representatives of the agricultural production and food industry.

The strategy for the development of the Black Sea region is to be consistent with national priorities and based on the coherence of the goals of the state and the region in the context of European integration processes. Resources for the strategic development of the region are to be based on the joint use of internal resources and attracted resources in the form of grants and subsidies.

The results of the analysis showed that the socio-economic status of the Black Sea region is now in a situation characterized by threats exceeding over opportunities, while the existing problems (weaknesses) create obstacles for full integration into the modern hierarchy of global economic relations, thereby reducing competitiveness of the region and threatening food security. Improving the utilization of existing socio-economic potential of the Black Sea region requires a comprehensive development strategy based on innovations, improving

the agricultural-food investments, creating favorable conditions for attracting investment in infrastructure development and overcoming administrative and bureaucratic obstacles. The innovative renewal of the socio-economic development of the Black Sea region in the context of food security is to take place in parallel with the development of innovative infrastructure and on the basis of close cooperation between agricultural -food producers, government officials and representatives of research institutions and investors.

The ways of improving the strategic planning of the socio-economic development of the region in the context of food security have been outlined: coordination of the socio-economic development strategy of the region with state development strategies, with sustainable development goals, with budgetary processes, and innovation policy; optimization of the system of management of socio-economic development of the region on the basis of the use of innovations in all spheres of economic activity, in the sphere of human potential formation and its influence on the competitiveness of the regional economy; development of innovative infrastructure of the region on the basis of close cooperation between agricultural-food producers, government officials and representatives of research institutions and investors; planning with taking into account of the needs of the community, business and future generations.

Keywords: socio-economic development, food security, economic potential, regional policy, managing.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у наукових фахових виданнях України, у виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз:

1. Работін Ю.А., Гуріна О.В. *Методологія регіонального розвитку в умовах соціалізації економіки. Економічна та продовольча безпека. 2017. Том 5. Вип. 1. С. 16-23. (загальний обсяг – 0,3 друк. арк., особистий внесок автора – 0,1 друк. арк.: досліджено базові особливості методології регіонального розвитку в умовах соціалізації економіки).*

2. Работін Ю.А., Гуріна О.В., Огієнко М.М. *Соціалізація економіки: сутність та категоріальний апарат. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2017. Вип. 6. С. 112-118. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus). (загальний обсяг – 0,25 друк. арк., особистий внесок автора – 0,08 друк. арк.: досліджено особливості категоріального апарату соціалізації економіки).*

3. Работін Ю.А. Іртищева І.О., Гуріна О.В. *Методичні підходи до оцінки ефективності регіональної соціальної політики у контексті задоволення суспільних потреб. Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, Серія «Економічні науки» – 2018. – № 2. – С. 412-422. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus). (загальний обсяг – 0,42 друк. арк., особистий внесок автора – 0,15 друк. арк.: досліджено сутність методичних підходів до оцінки ефективності регіональної соціальної політики).*

4. Работін Ю.А. Іртищева І.О., Гуріна О.В. *Можливості імплементації досвіду соціального розвитку країн ЄС у вітчизняну практику. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Вип. 20. С. 6-11. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus). (загальний обсяг – 0,2 друк. арк., особистий внесок автора – 0,1 друк. арк.: досліджено теоретичну ймовірність можливості*

імплементації досвіду соціального розвитку країн ЄС у вітчизняну практику).

5. Работін Ю.А., О.В. Гуріна, Є.Є. Гуріна. Оцінка впливу регіональної економіки на стан соціальної сфери Причорноморського регіону. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 30. Частина 1. С. 134-139. Режим доступу: http://bses.in.ua/journals/2018/30_1_2018/31.pdf (*журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus*). (загальний обсяг – 0,21 друк. арк., особистий внесок автора – 0,1 друк. арк.: *досліджено сутність оцінки впливу регіональної економіки на стан соціальної сфери*).

6. Работін Ю.А. Стегней М.І., Архангельська А-М.І. Економічна характеристика міжрегіональних диспропорцій. *Економіка та суспільство*. 2018. Вип. 17. С. 449-453. (загальний обсяг – 0,16 друк. арк., особистий внесок автора – 0,6 друк. арк.: *досліджено основи економічної характеристики міжрегіональних диспропорцій*).

Матеріали наукових конференцій:

7. Работін Ю.А., Гуріна О.В. *Теоретичні аспекти соціалізації економіки*. III Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю [Стратегії, проблеми та розвиток економічних систем в умовах глобальної нестабільності], (1-2 червня 2018 р., м. Миколаїв). Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини ВНЗ «Університет «Україна», 2018. С. 6-9. (загальний обсяг – 0,125 друк. арк., особистий внесок автора – 0,06 друк. арк.: *досліджено основні аспекти соціалізації економіки*).

8. Работін Ю.А. *Взаємозв'язок соціальної та економічної сфер життя Причорноморського регіону*. Міжвузівська студентська науково-практична конференція [Молодь, освіта, наука 2018], (17 травня 2018 р., м. Первомайськ). Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, 2018. С. 46-49. (0,125 друк. арк.).

9. Работін Ю.А., Гуріна О.В. Особливості регіонального розвитку в умовах соціалізації економіки. I Міжнародна науково-практична конференція [Трансформація національної економіки в контексті реалізації євро інтеграційної стратегії], (24 травня 2018 р., м. Миколаїв). Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, 2018. С. 32-35. *(загальний обсяг – 0,125 друк. арк., особистий внесок автора – 0,06 друк. арк.: досліджено основні аспекти регіонального розвитку в умовах соціалізації економіки).*

10. Работін Ю.А. Управління соціально-економічним розвитком в умовах забезпеченості продовольчої безпеки: національні та регіональні особливості. II Міжнародна науково-практична конференція [Трансформація національної економіки в контексті реалізації євро інтеграційної стратегії], (9 листопада 2018 р., м. Миколаїв). Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, 2018. С. 68-71. *(0,125 друк. арк.).*

11. Работін Ю.А. Стратегічні орієнтири соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки. III Міжнародна науково-практична конференція [Сучасні технології розвитку людини в інтегрованому суспільстві], (11 квітня 2019 р., м. Миколаїв). Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини ВНЗ «Університет «Україна», 2019. С. 88-91. *(0,09 друк. арк.).*

ЗМІСТ

ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ	26
1.1. Соціально-економічний розвиток: сутність, особливості, завдання управління, механізми реалізації	26
1.2 . Фактори розвитку соціальноорієнтованої економіки	34
1.3. Науково-методичні засади формування соціально-економічної системи регіону	46
Висновки до розділу 1	54
Список використаних джерел до розділу 1	55
РОЗДІЛ 2. КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА РЕГІОНАЛЬНОГО СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ	61
2.1. Економічна характеристика міжрегіональних диспропорцій в контексті продовольчої безпеки	61
2.2. Регіональна оцінка рівня соціалізації	77
2.3. Оцінка залежності розвитку соціальної сфери від показників економічного розвитку Причорноморського регіону	121
Висновки до розділу 2	131
Список використаних джерел до розділу 2	134
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ	137
3.1. Можливості імплементації європейського досвіду управління соціально-економічним розвитком регіону	137
3.2. Регіональні аспекти удосконалення системи управління соціально- економічним розвитком в системі забезпечення продовольчої безпеки	153

3.3. Стратегічні орієнтири управління соціально-економічним розвитком Причорноморського регіону	176
Висновки до розділу 3	189
Список використаних джерел до розділу 3	193
ВИСНОВКИ	198
ДОДАТКИ	202

ВСТУП

Актуальність теми. Дослідження рівня соціально-економічного розвитку регіонів є одним з найбільш складних у регіональній економіці. Міжрегіональні диспропорції посилюють диференціацію населення за рівнем життя, за рівнем безробіття, спонукають до зовнішньої трудової міграції та унеможливають вирішення соціальних проблем за рахунок внутрішніх сил. Враховуючи цілі сталого розвитку 2030, особливої уваги заслуговує питання соціально-економічного розвитку регіонів в умовах забезпечення продовольчої безпеки.

Можна також констатувати, що на шляху до інтеграції у європейське співтовариство для України існує першочергове завдання забезпечення відповідності соціальним стандартам ЄС. Треба чітко усвідомити пріоритети соціального розвитку на принципах справедливості, доступності та сталого розвитку. Важливим завданням є формування результативної системи соціального захисту, розвиток людського капіталу, підвищення рівня життя населення. Варто зазначити, що кожна країна ЄС йшла до союзу своїм власним шляхом, накопичила певний соціальний досвід та сформувала економічний потенціал, що певним чином визначає певні особливості соціальної політики. Країни ЄС використовують різні моделі соціального розвитку, що визначають роль держави у регулюванні соціальних процесів, рівень соціального навантаження на бізнес, джерела, умови й напрямки соціальних виплат та рівень соціального захисту загалом та забезпечення продовольчої безпеки. Виходячи із цього, потребує уточнення концепт управління соціально-економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки.

В економічній науці дослідженням проблем соціально-економічного розвитку регіонів присвячені праці зарубіжних дослідників, серед яких: А. Гранберг, Б. Лавровський, Р. Лукас, Д. Родрік, М. Фуджита, А. Чистобаєв, А. Швецов та інші, а також праці вітчизняних науковців: А. Балян, І.

Бистряков, С. Войт, В. Воротіна, В. Геєць, І. Гончаренко, Б. Данилишин, А. Ключник, В.Лагодієнко, Л. Левковська, О. Меліх, О. Павлов, А. Сухоруков, В. Ткач, О.Шпикуляк, О. Шубравська та інших. Питаннями дослідження продовольчої безпеки займалися М. Бутко, Б. Єгоров, І. Іртищева, Л. Дейнеко, Л. Рогатін, П.Саблук, О. Скидан, М. Стегней, В. Ситник, М. Малік, Л. Мармуль, М. Хвесик та інші. Однак, різноманітні оцінки теоретико-методичного та прикладного характеру процесу управління соціально-економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки потребують подальшої розробки та систематизації. Незважаючи на здобутки попередніх дослідників, недостатньо висвітленими залишаються теоретичні та прикладні аспекти процесу управління соціально-економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки. Актуальність зазначених проблем зумовила вибір теми дослідження, його мету й завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах науково-дослідної теми Одеської національної академії харчових технологій «Методологія управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону» (номер державної реєстрації 0116U005701). Особистий внесок автора полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад дослідження системи управління соціально-економічним розвитком регіонів в контексті продовольчої безпеки на основі оцінювання ступеню збалансованості соціальних та економічних процесів.

Мета й завдання дослідження. *Метою дослідження є формування концептуальних засад та розробка теоретичних і прикладних основ процесу управління соціально-економічним розвитком регіону в системі забезпечення продовольчої безпеки.*

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- дослідити сутність та основні аспекти управління соціально-економічним розвитком, особливості його реалізації;

- проаналізувати фактори, умови і цілі соціально-орієнтованої економіки та особливості її функціонування в соціально-економічній системі регіону;
- здійснити комплексну економічну характеристику міжрегіональних диспропорцій в контексті продовольчої безпеки;
- розробити теоретико-методичний інструментарій оцінювання ступеню збалансованості соціальних та економічних процесів у регіонах України в системі забезпечення продовольчої безпеки;
- удосконалити підходи до визначення та класифікації основних типів регіональної політики у сфері соціалізації, що використовуються в сучасних умовах трансформації регіонального розвитку країни;
- дослідити взаємозв'язки між процесами економічного та соціального розвитку регіонів та побудувати відповідні економетричні моделі;
- дослідити можливості імплементації європейського досвіду управління соціально-економічним розвитком регіону;
- дослідити регіональні аспекти удосконалення системи управління соціально-економічним розвитком в системі забезпечення продовольчої безпеки;
- окреслити стратегічні орієнтири соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки.

Об'єкт дослідження – процес управління соціально-економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки.

Предмет дослідження – теоретичні та прикладні аспекти, методи й механізми управління соціально-економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки.

Методи дослідження. Теоретико-методичною основою дисертаційного дослідження стали основні положення регіональної та національної економіки, наукові праці українських і зарубіжних учених з проблем теорії та практики управління соціально-економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки.

У процесі дослідження для досягнення поставленої мети застосовано такі загальнонаукові методи, як: *теоретичного узагальнення* – для усестороннього вивчення соціальних та економічних процесів регіонального розвитку; *класифікації* – для розгляду складових системи управління соціально-економічним розвитком регіону, визначення типових ознак та відмінностей регіонів, визначення типів регіональної політики у сфері соціалізації; *структурно-логічного аналізу* – для систематизації методичних підходів дослідження системи управління соціально-економічним розвитком регіонів в контексті продовольчої безпеки які передбачають оцінювання ступеню збалансованості соціальних та економічних процесів; *системного аналізу* – для обґрунтування моделі стратегічного планування соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки; *статистичного аналізу, а саме кореляційно-регресійного аналізу* – для дослідження взаємозалежності фінансово-економічних та соціальних процесів у регіонах України; *ранговий аналіз* – для побудови рейтингів регіонів України за різними характеристиками соціально-економічного розвитку та продовольчої безпеки.

Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти України, нормативні документи центральних органів державної влади, дані Державної служби статистики України, дані зарубіжної офіційної статистики, звіти міжнародних організацій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні важливого для економіки України завдання теоретико-методичного обґрунтування процесу управління соціально-економічним розвитком регіонів в умовах забезпечення продовольчої безпеки, зокрема:

вперше:

- розроблено концептуальні положення системи управління соціально-економічним розвитком регіонів в контексті продовольчої безпеки, які передбачають оцінювання ступеню збалансованості соціальних та економічних процесів шляхом використання матриці соціалізації

економічного розвитку, що на підставі співвідношення індексів соціалізації та стандартизованих значень ВРП дозволило сформувавши регіональні кластери за відповідним рівнем соціально-економічного становища. Це дає можливість визначити конкурентні переваги регіонів в стратегії управління їх соціально-економічним розвитком в умовах забезпечення продовольчої безпеки;

удосконалено:

- типи регіональної політики у сфері соціалізації, характерні риси яких уточнено із врахуванням особливостей розвитку регіонів України в сучасних трансформаційних умовах: пасивна, адаптивна, превентивна та активна;.

- методичні підходи до оцінювання ступеню збалансованості соціальних та економічних процесів шляхом використання матриці соціалізації економічного розвитку;

- механізм управління соціально-економічним розвитком в системі забезпечення продовольчої безпеки шляхом використання індикаторів оцінки енергетичної цінності раціону харчування, достатності споживання, щільності шляхів сполучення та економічної доступності продуктів харчування;

- концептуальну модель стратегічного планування соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону в системі забезпечення продовольчої безпеки шляхом: узгодження стратегії соціально-економічного розвитку регіону з стратегіями розвитку держави, з цілями сталого розвитку, з бюджетними процесами, з інноваційною політикою; оптимізації системи управління соціально-економічним розвитком регіону на засадах використання інновацій в усіх сферах господарської діяльності, у сфері формування людського потенціалу та його впливу на конкурентоспроможність економіки регіону; розвитку інноваційної інфраструктури регіону на засадах тісної співпраці між виробниками агропродовольчої сфери, представниками влади та представниками науково-

дослідних установ й інвесторів; планування із врахуванням потреб громади, бізнесу й майбутніх поколінь;

дістали подальшого розвитку:

- визначення загальних тенденцій економічного розвитку регіонів України в умовах забезпечення продовольчої безпеки шляхом узагальнення та формування системи економічних характеристик міжрегіональних диспропорцій із інтегрованих статистичних показників та коефіцієнтів диференціації;

- економетричні моделі взаємозалежності фінансово-економічних та соціальних процесів у регіонах України, що дозволяють удосконалити механізми управління соціально-економічним розвитком територій, ідентифікувати основні джерела та пріоритетні напрямки сталого зростання;

- можливості імплементації європейського досвіду управління соціально-економічним розвитком регіону у напрямку забезпечення високих стандартів якості життя, соціального захисту, подолання бідності, нерівності та соціальної ізоляції шляхом співучасті України у роботі з наднаціональними організаціями й фондами соціального розвитку пріоритетними цілями яких є формування соціальної політики уряду країн-учасниць.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо формування ефективної системи управління соціально-економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки.

Вищевказані рекомендації використовуються у практичній діяльності Миколаївського обласного фонду розвитку і підтримки громадських ініціатив (довідка № 1/10 від 18.01.2019 р.); Регіонального фонду підтримки підприємництва в Миколаївській області (довідка № 16/32 від 26.03.2019 р.); у науково-навчальному процесі Одеської національної академії харчових технологій (довідка № 356/01-К31 від 26.04.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею. Усі результати, викладені в дослідженні, отримані автором самостійно, з наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті результати й положення, які отримані автором особисто. Особистий внесок автора в публікаціях, виконаних у співавторстві, конкретизовано в списку опублікованих праць в авторефераті.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації доповідалися й одержали схвалення на міжнародних науково-практичних конференціях зокрема «Стратегії, проблеми та розвиток економічних систем в умовах глобальної нестабільності», (1-2 червня 2018 р., м. Миколаїв); «Молодь, освіта, наука 2018», (17 травня 2018 р., м. Первомайськ); «Трансформація національної економіки в контексті реалізації євро інтеграційної стратегії», (24 травня 2018 р., м. Миколаїв), «Трансформація національної економіки в контексті реалізації євро інтеграційної стратегії», (9 листопада 2018 р., м. Миколаїв). 47-ма науково-методична конференція «Перспективи розвитку науково-методичного забезпечення для самостійного вивчення дисциплін та окремих їх окремих розділів» (м. Одеса, 4-5 квітня 2016 р).

Публікації. Основні наукові положення, висновки та результати дослідження викладено в 12 наукових працях, з яких: 8 – статті в наукових фахових виданнях (у т. ч. 4 – у науковому фаховому виданні, що входить до наукометричних баз), 4 – матеріали конференцій. Загальний обсяг публікацій – 4,98 д. а., 3,56 д. а. з яких належать особисто автору.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (у першому розділі 46 найменування, у другому – 19 найменувань і у третьому – 41 найменування), 2 додатки. Повний обсяг дисертації становить 191 сторінку, з них основний текст – 156 сторінок, анотація – 15 сторінок, список використаних джерел – 13 сторінок, додатки – 7 сторінок. Робота містить 26 таблиць та 40 рисунків на 10 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

1.1 . Соціально-економічний розвиток: сутність, особливості, завдання управління, механізми реалізації

Поняття соціально-економічного розвитку охоплює щонайменше три конотації, розроблені в літературі. У своїй найпростішій формі він просто визначається як поліпшення рівня життя населення. Другий підхід, визнаючи, що економіка є потужним фактором соціального розвитку, підкреслює розподіл багатства. Третя, менш економічна перспектива ототожнює розвиток із соціальною диференціацією, що виникають внаслідок капіталістичних та промислових перетворень, що породили сучасний світ.

На думку В. Павлова нематеріальне виробництво стає парадигмою економічного розвитку, що примушує по-новому оцінювати ступінь багатства країн і регіонів. Традиційно країни і регіони оцінюються з погляду багатства лісом, корисними копалинами, ґрунтами, кліматичними умовами, основними фондами, географічним положенням. Нові уявлення про нематеріальне виробництво як про сферу, де створюється велика частина вартості, міняють критерії оцінки багатства країн і регіонів. На перше місце висуваються такі чинники, як багатство людьми і їх кваліфікацією, управлінськими технологіями, ринковою інфраструктурою, мережею бізнесу, культурою організацій [11]. Нові уявлення про джерела і чинники економічного розвитку дозволяють по-новому подивитися на освіту, науку, медицину, телекомунікації, навички менеджменту як на ті сфери суспільного життя, які роблять вирішальний вплив на темпи і напрям економічного розвитку країни в цілому.

В умовах перехідної економіки різко загострюються економічні й соціальні протиріччя. У цій ситуації найважливішим фактором подальшого ефективного, прогресивного розвитку є становлення сучасної наукової системи управління на всіх рівнях народного господарства, включаючи регіональний (територіальний). Вирішення регіональних проблем повинне спиратися на розгорнуту концептуальну основу, що припускає проведення глибоких теоретичних досліджень по регіональному розвитку й регіональній політиці. Забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіонів, підвищення їх конкурентоздатності неможливі без подолання проблем міжрегіональних відмінностей, ліквідації кризових явищ і відсталості у розвитку окремих територій країни [1].

Розвиток завжди має спрямованість, визначену метою або системою цілей. Якщо ця спрямованість позитивна, то говорять про прогрес, якщо негативна, то про регрес, або про депресію. Іншими словами, природа розвитку регіонів завжди припускає певну мету або декілька цілей. «Розвиток регіону – багатовимірний і багатоаспектний процес, який розглядається з погляду сукупності різних соціальних і економічних цілей. Навіть якщо мова йде тільки про економічний розвиток, він розглядається спільно з розвитком соціальним. Соціально-економічний розвиток включає такі аспекти: – зростання виробництва і доходів; – зміни в інституційній, соціальній і адміністративній структурах суспільства; – зміни в суспільній свідомості; – зміни в традиціях і звичках» [2].

На сьогодні основною метою економічного розвитку більшості країн світу і їх регіонів є поліпшення якості життя населення. Тому процес соціально-економічного розвитку включає три найважливіші складові: – підвищення доходів, поліпшення здоров'я населення і підвищення рівня його освіти; – створення умов, сприяючих зростанню самоповаги людей у результаті формування соціальної, політичної, економічної і інституційної систем, орієнтованих на пошану людської гідності; – збільшення свободи людей, зокрема їх економічної свободи.

Рис. 1.1. Складові процеус соціально-економічного розвитку

Останні два показники якості життя не завжди враховуються при оцінках ступеня соціально-економічного розвитку країн і регіонів, проте останнім часом в управлінській науці і практиці їм надається все більше значення. Розвиток будь-якого регіону – багатоцільовий і багатокритерійний процес. Зміст розвитку регіонів може досить суттєво розрізнятися. Серед цілей соціально-економічного розвитку регіону використовуються такі, як збільшення доходів, поліпшення освіти, покращання навколишнього середовища, рівність можливостей, розширення особистої свободи, збагачення культурного життя [3].

Деякі з цих цілей ідентичні, але в певних умовах вони можуть мати істотні відмінності. Так, обмежені засоби можна направити або на розвиток охорони здоров'я, або на охорону навколишнього середовища. Виникає конфлікт між цілями розвитку [1].

«На рівні регіону можна розглядати такі критерії й відповідні ним показники соціально-економічного розвитку: – ВВП або ВВП (абсолютна величина на душу населення) і темпи зростання цих показників; – середній рівень доходів населення і ступінь їх диференціації; – тривалість життя, рівень фізичного і психічного здоров'я людей; – рівень освіти; – рівень споживання матеріальних благ і послуг (продуктів харчування, житла, телефонних послуг), забезпеченість домашніх господарств товарами тривалого користування; б – рівень охорони здоров'я (забезпеченість поліклініками, аптеками, лікарнями, діагностичними центрами і послугами швидкої допомоги, якість медичних послуг, що надаються); – стан навколишнього середовища; – розвиток малого бізнесу; – збагачення культурного життя людей» [1].

Соціально-економічний розвиток – складний суперечливий процес, у якому взаємодіють позитивні і негативні фактори, а періоди прогресу змінюються періодами регресу. Політичні і військові потрясіння, соціальні конфлікти, екологічні катастрофи можуть призупинити розвиток економіки будь-якої країни, відкинути її на кілька десятиліть назад, а іноді привести і до остаточної загибелі, як це було з древніми цивілізаціями.

«У поняття соціально-економічного розвитку регіону входить і така важко вимірна субстанція, як культура життя населення. Позитивна динаміка економічного розвитку регіону можлива лише за умови збагачення культурного життя населення даного регіону. Соціально-економічний розвиток регіону лише тоді має позитивну динаміку, коли за інших рівних умов розширюється особиста свобода кожного, у тому числі і в економічній області, що можливо при ефективній підтримці малого і середнього бізнесу, антимонопольних заходах, захисті прав споживачів, забезпеченні реальної свободи пересувань, яка забезпечується розвиненим ринком житла» [1].

Однак у планетарному масштабі відбувається безупинний позитивний розвиток економіки. У його основі – досягнення науки, технічного прогресу, розширення їхнього технологічного застосування, що дозволяє оновлювати

асортимент продукції і послуг, частково заміщати гостродефіцитні ресурси, знижувати загальну ресурсоемність виробництва, витримувати екологічні вимоги й обмеження, які диктує суспільство. Усе це впливає на обсяги і структуру ВВП, а отже, на рівень сукупної пропозиції.

З іншого боку, змінюються соціальні стандарти рівня життя, освіти, культури, охорони здоров'я, інформаційного забезпечення населення і бізнесу. Формуються нові і розвиваються традиційні потреби суспільства. Зростає роль міжнародного наукового співробітництва, наприклад, в освоєнні космічного простору, в області генетики й енергетики майбутнього. Це породжує принципово нові суспільні потреби. У результаті сукупний попит стає більш динамічним, а його імпульси виробництву – усе більш відчутними. Отже, соціально-економічний розвиток на тривалих тимчасових інтервалах і в масштабах, що перевершують одну країну, є прогресивним, поступальним процесом.

Соціально-економічний розвиток – складний суперечливий процес, у якому взаємодіють позитивні і негативні фактори, а періоди прогресу змінюються періодами регресу. Політичні і військові потрясіння, соціальні конфлікти, екологічні катастрофи можуть призупинити розвиток економіки будь-якої країни, відкинути її на кілька десятиліть назад, а іноді привести і до остаточної загибелі, як це було з древніми цивілізаціями.

Однак у планетарному масштабі відбувається безупинний позитивний розвиток економіки. У його основі – досягнення науки, технічного прогресу, розширення їхнього технологічного застосування, що дозволяє оновлювати асортимент продукції і послуг, частково заміщати гостродефіцитні ресурси, знижувати загальну ресурсоемність виробництва, витримувати екологічні вимоги й обмеження, які диктує суспільство. Усе це впливає на обсяги і структуру ВВП, а отже, на рівень сукупної пропозиції.

З іншого боку, змінюються соціальні стандарти рівня життя, освіти, культури, охорони здоров'я, інформаційного забезпечення населення і бізнесу. Формуються нові і розвиваються традиційні потреби суспільства.

Зростає роль міжнародного наукового співробітництва, наприклад, в освоєнні космічного простору, в області генетики й енергетики майбутнього.

Таблиця 1.1.

Теоретичні підходи до визначення продовольчої безпеки

Автор	Визначення
С.А. Гнатюк [12]	захищеність життєво важливих інтересів людини, громадянина, суспільства і держави, за якої нею гарантується фізична й економічна доступність та якість продуктів харчування для всіх громадян, згідно із медичними нормами харчування, гарантується продовольча незалежність країни і підтримується стабільність продовольчого забезпечення
В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько [13]	це такий рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-політичну стабільність у суспільстві, виживання і розвиток нації, особи, сім'ї, стійкий економічний розвиток
Журавков В.В. [14]	проблема забезпечення кожного засобами для придбання стандартної кількості продуктів харчування стандартної за медичними нормами якості за будь-яких умов чи ситуацій
Лисецький А.С. [15]	продовольча безпека держави на національному рівні – це критерій оптимальності балансів основних продовольчих ресурсів з урахуванням експортного потенціалу на перспективу, які дають орієнтири підприємства
Березіна О.В. [16]	це стабільний у часі і просторі процес безперебійного забезпечення всього населення країни різноманітними якісними продуктами харчування в обсягах необхідних для здорового способу життя
Гойчук О.І. [17]	в широкому розумінні слід розглядати як стан економіки, а у більш вузькому значенні – як гарантовану здатність держави задовольняти потреби населення в особі кожного громадянина продуктами харчування в необхідному обсязі, асортименті і якості на рівні, що забезпечує здоров'я, та інтелектуальний розвиток особи, на принципах самозабезпечення основними базовими продуктами та їх економічної і фізичної доступності, незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх чинників
Варченко О.[18]	офіційно прийняте у міжнародній практиці поняття, що використовується для характеристики стану продовольчого ринку країни, а також світового ринку
Чечель О.М. [19]	стан захищеності населення країни від недостатнього харчування, а тим більше від голоду, та наявності у держави необхідних для цього можливостей

Це породжує принципово нові суспільні потреби. У результаті сукупний попит стає більш динамічним, а його імпульси виробництву – усе більш відчутними. Отже, соціально-економічний розвиток на тривалих тимчасових інтервалах і в масштабах, що перевершують одну країну, є прогресивним, поступальним процесом.

На думку А. Кузнєцова, «механізм регулювання соціально-економічного розвитку регіону - "це сукупність елементів, що поєднуються на підставі суб'єктно-об'єктних впливів, які породжено дією об'єктивних закономірностей суспільного розвитку та суб'єктивних (раціонально осмислених) розв'язань щодо його регулювання, з метою забезпечення сталого, комплексного, динамічного і збалансованого розвитку регіональної системи»". Він спрямовується на забезпечення:

- - комплексного використання потенціалу регіону як складної соціально-економічної системи;
- - сталості розвитку регіональної системи, що знаходить свій прояв у здатності системи зберігати задані параметри розвитку;
- - збалансованості розвитку, що характеризується пропорційним розвитком елементів, які складають структуру соціально-економічної системи регіону;
- - динамічності розвитку, яка досягається за рахунок позитивної динаміки соціально-економічних показників;
- - соціальної спрямованості розвитку регіональної системи, тобто націленості кожної із підсистем на постійне підвищення добробуту населення;
- - правового простору, рівності умов щодо поведінки суб'єктів господарювання;
- - конкурентного середовища, яке характеризується рівними умовами щодо розвитку власного господарського потенціалу;

- - інноваційної складової розвитку регіональної системи, яка базується на використанні передових (інноваційних) технологій не тільки у виробничому процесі, а й управлінні [9, с. 6].

Управління соціально-економічним розвитком регіону може здійснюватися за допомогою різноманітного спектру стратегій, програм, конкретних дій і одноразових управлінських рішень, за допомогою яких місцева адміністрація прагне стимулювати розвиток економіки регіону, створити нові робочі місця, збільшити податкову базу, розширити можливості для певних видів економічної активності, в яких зацікавлено населення регіону.

Практичне вирішення проблем життєдіяльності, розвитку і соціально-економічного розвитку регіону обумовлює актуальність і настійну необхідність їх системного дослідження з цілями:

- формування вимог державної політики регіонального розвитку;
- визначення вимог до перспективних форм і способів діяльності регіональних органів влади.

Головними етапами забезпечення соціально-економічного розвитку регіону є: визначення цілей, вибір стратегій, розробка і реалізація цільових програм.

«Стратегія при цьому характеризує загальний напрям, слідуючи якому потрібно шукати шляхи досягнення цілей, або комбінацію цих напрямів, а програма розглядається як сукупність заходів, направлених на реалізацію стратегії і цілей. Таким чином, перехід до стратегій здійснюється безпосередньо від цілей, які необхідно досягти даній системі в проблемній ситуації» [1].

Проблеми управління соціально-економічним розвитком регіону розглядалися виключно з позицій рішення окремих, актуальних в конкретній ситуації завдань без урахування загальних тенденцій і взаємозв'язку досліджуваних чинників розвитку.

Системний підхід зумовлює загальну схему забезпечення соціально-економічного розвитку регіону, яка визначається тією принциповою особливістю, при якій об'єктом управління стає вирішення неструктурованих або слабкоструктурованих проблем в життєдіяльності регіону. В ході вирішення таких проблем необхідно виконати п'ять принципових завдань: дати повний опис проблемної ситуації; досліджувати можливі шляхи вирішення проблеми; розробити (вибрати) стратегії вирішення проблеми; сформулювати комплекс заходів програми вирішення проблеми; розробити цільову програму і управління її реалізацією [7].

1.2 . Фактори розвитку соціально орієнтованої економіки

Соціальна спрямованість економіки, поєднання ринкових методів господарювання з державним регулюванням економіки виступають важливою ознакою функціонування соціально-орієнтованої ринкової економіки більшості розвинених країн. В Україні не дивлячись на те, що 2017 рік і визначений переломним щодо виходу економіки на рейки динамічного зростання, але структурні перетворення ще не спрямовані на соціалізацію економіки. Забезпечити потреби індивіда, який є ядром соціально-орієнтованої економіки, складно в сучасних умовах господарської системи країни, характерними рисами якої є висока частка виробництв із несприятливими і важкими умовами праці, низька продуктивність праці, недосконалий розподіл і створення доданої вартості та прибутку, низька частка заробітної плати у ВВП та ін. В зв'язку з цим, особливої значущості набуває дослідження факторів та умов розвитку соціально-орієнтованої економіки в умовах формування постіндустріальної економіки.

Сьогодні в більшості розвинутих країн світу панує соціально орієнтована ринкова економіка, яка представляє собою найвищу стадію розвитку класичної ринкової економіки. В ній захист конкуренції та ринкові

методи господарювання ефективно поєднуються з державним регулюванням національної економіки, з її соціальною спрямованістю. Соціально орієнтована ринкова економіка притаманна соціальній державі.

Соціальна економіка уявляє собою сукупність соціально-економічних стосунків проміж людьми, які виникають в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ і послуг у світі обмежених ресурсів. Вона створює визначену економічну систему (господарство), яка свідомо орієнтована на розвиток особистості, економічне зростання та соціальний прогрес, підвищення добробуту та рівня життя в країні.

В центрі соціальної ринкової економіки знаходиться індивід з його потребами, інтересами, його стосунками з іншими людьми, членами суспільства, установами, організаціями, урядом держави, які проявляються в процесі виробництва, розподілу обміну та споживання.

Засади та принципи соціально орієнтованої ринкової економіки:

- Індивідуальна свобода, особиста відповідальність та приватна автономія по відношенню до держави та потужних груп інтересів, вбудованих у сильне громадянське суспільство.

- вільні ринки, тобто функціонуюча конкуренція, приватна власність на засоби виробництва, вільне ціноутворення, свобода договорів, приватна відповідальність, контроль проти монополій та зловживань владою, вільна міжнародна торгівля та грошова стабільність. Коротше кажучи, ринок є вільним лише тоді, коли є загальні правила, які є чіткими, застосовними та забезпечують юридичну визначеність.

- Солідарність та субсидіарність з метою поваги людської гідності та забезпечення соціального миру за допомогою політики, сумісної з функціонуючим ринком, а також із принципами взаємності та стійкості.

- Повага до творіння, яке зберігається у довірі для майбутніх поколінь та як спільна спадщина, важлива для гармонійного розвитку кожної майбутньої людини.

Принципи економіки соціальної сфери спрямовані на збереження пропорцій оптимального співвідношення між сферами виробництва та споживання, відповідно до яких функціонує механізм соціального захисту населення, що виявляється у вигляді соціально-економічних методів та технологій його соціальної підтримки. До *основних принципів економіки соціальної сфери* належать принципи гуманізму, соціальної справедливості, суспільної доцільності, економічної ефективності, пріоритетності держави у соціальному захисті населення, економічної самостійності місцевих органів влади тощо.

Економіка соціального ринку включає набагато більше, ніж просто підхід до економіки. Це вираження філософії, прихильної гуманному суспільству, яка спрямована на гідність, добробут, самовизначення, заохочення, свободу та відповідальність усіх людей, як це виражено в Декларації прав людини, прийнятої ООН 10 грудня 1948 року.

Принципи соціальної ринкової економіки були розроблені в першій половині ХХ століття, як реакція на катастрофічний досвід Європи з кризою, тоталітаризмом та війною. Хоча вперше реалізований у Німеччині як ринково орієнтований та несоціалістичний підхід Людвіга Ерхарда - першого міністра економіки післявоєнної ФРН - та ордолібералів, таких як, наприклад, економіст Вальтер Еккен, соціальний ринок Економіка вже була розвинена і вдосконалена в 1930-х роках європейською мережею науковців і політиків з Франції, Італії, Швейцарії, Великобританії, Бенелюксу, Австрії та інших країн. Серед них були Луї Руже та Вільгельм Рьопке з Інституту університету де Hautes Etudes Internationales у Женеві, Жак Рюфф від International International d'Etudes pour la Rénovation du Libéralisme, члени Колоквіуму Lippmann в Парижі і, в Лондоні, видатні члени Лондонська школа економіки (LSE), така як Ліонель Роббінс, разом з провідними представниками австрійської школи Людвігом фон Мізесом та Фрідріхом А. фон Хайеком. Також президент Італійської Республіки Луїджі Ейнауді, натхненний засновником Італійської народної партії та політичним

аналітиком паном Луїджі Стурцо, прийняв політику, спрямовану на інтеграцію ліберальних економічних принципів у різних соціальних, політичних та економічних аспектах життя в ім'я єдності та цілісності ідеї свободи. Це відкрило шлях до таких ідеалів, як самовизначення та самореалізація, і стало важливим фактором італійського економічного дива у період після Другої світової війни.

Соціальна ринкова економіка - це не лише сукупність економічних правил, але глибоко нормативна система, заснована на сильних цінностях. Батьки-засновники соціальної ринкової економіки передбачали систему, в якій економічне зростання та соціальна стійкість більше не протистоять один одному, а працюватимуть у гармонії для забезпечення стійкого та позитивного розвитку суспільства в цілому. Соціальна ринкова економіка мала на меті об'єднати цінності свободи, солідарності та субсидіарності. Це концепція, що поєднує ефективність ринку з рівними можливостями, альтернативу класичному лібералізму, який базується на ефективності без справедливого розвитку, і соціалізму, який спирається на справедливий розвиток без ефективності. Соціальна ринкова економіка глибоко вкорінена в нашій політичній сім'ї. Він знайшов своє найяскравіше вираження в розвитку християнської демократії в повоєнній Європі і є основним принципом усіх правоцентристських партій Європи. Тому останні спроби соціалістів підірвати цю історичну правду і заявити про право власності на соціальну ринкову економіку повинні бути чітко відхилені. Як свідчить приклад Польщі, робітники, орієнтовані на християнство, та їх представники виступають за свободу та демократію та проти пригнічення свободи совісті та свободи думки.

За теперішніх умов процес соціально-економічного розвитку набирає нових ознак, що по-різному характеризують якісні зміни перехідної економіки. Ці зміни відповідають реаліям функціонування системи (суспільні, економічні, політичні тощо), з певним періодом, який зумовлює поступовий розвиток, отже, у розвитку будь-якої економічної системи настає

період, коли вона переростає свої можливості й починає переростати в іншу систему. Сьогодні в нашій країні існують усі потенційні можливості для побудови соціально орієнтованої національної моделі, але, слід особливо підкреслити, на основі змін в економічній стратегії, що полягають у важливості структурної та промислової політики з урахуванням функціональної цілісності ринкової системи, та проведення приватизації як фактора підвищення економічної ефективності.

Ми переконані, що це можна зробити, не відмовляючись від фундаментальної і основної ідеї поєднання свободи на ринку та соціальної рівноваги. Таким чином, основними напрямками для реалізації соціально орієнтованої національної моделі можуть бути наступні фактори:

1) Посилення зусиль для гарантування стабільної макроекономічної та грошово-кредитної політики за допомогою незалежного функціонування Європейського центрального банку, який бореться з інфляцією (також у вигляді інфляції цін на активи або "бульбашок") та контролює пропозицію грошей. Особливо після «одужання» від поточної економічної кризи зросла потреба застосовувати обґрунтовану фіскальну політику, яка може тримати державний борг під контролем та зменшувати його. Це не лише передумова економічного зростання, але й важливий елемент соціальної політики на користь тих, хто залежить від власних заощаджень, а не від державних трансфертів, щоб зводити кінці, і знак поваги до майбутніх поколінь. Цитуючи Ерхарда, "низькі податки та стабільна грошова маса - найкраща соціальна політика". Антиінфляційна політика та обґрунтовані бюджетні правила мають довгостроковий ефект сприяння зростанню та збільшенню перспектив зайнятості нашої молоді. Тим самим держава виконала б свою роль "хорошого доглядача майбутніх поколінь". Крім того, антиінфляційна політика - найкращий спосіб забезпечити цінність грошей пенсіонерів та заощаджень. Нарешті, як показала фінансова криза, необхідно збільшити державну та приватну заборгованість.

2) Реставрування світової фінансової системи шляхом встановлення більш кращої європейської та світової фінансової співпраці у сфері регулювання та нагляду з метою відновлення кредитної довіри та кредитування малих та середніх підприємств та реальної економіки в цілому, створюючи тим самим робочі місця, покращуючи умови для зростання. У цьому сенсі необхідно зробити всі необхідні кроки для полегшення життя МСП (зменшення адміністративних та регуляторних тягарів для МСП, створення адекватного законодавства щодо захисту інтересів МСП, поліпшення доступу до фінансів тощо).

3) Сприяння ініціативам, які призводять до лібералізації міжнародної торгівлі, досягнення Дохійського раунду та захисту міжнародних рухів та угод щодо вільної торгівлі на протиположності обмежувальній протекціоністській політиці, яка може підірвати глобальний, європейський та національний ріст. У той же час ми повинні вирішити ефективний захист екологічних та соціальних стандартів.

4) Посилення інновацій, посилення підприємництва, заохочення молоді до створення власного бізнесу та заохочення корпоративної соціальної відповідальності.

5) Сприяння обґрунтованій етичній поведінці на найвищому рівні управління економікою, виходячи з почуття індивідуальної відповідальності та здатності виходити за межі безпосереднього власного інтересу.

6) Активізація інвестицій у навчання. Для забезпечення скоординованих та узгоджених дій щодо стійкої та екологічної економіки необхідні більші інвестиції у навчання та освіту. Слід заохочувати можливості навчання та навчання протягом усього життя та супроводжувати людей протягом усього їхнього професійного життя, щоб досягти висококваліфікованої та пристосованої робочої сили. У глобальному контексті часто повторюється, що вирішальними факторами збільшення прибутку є економічне зростання та краща освіта і навчання. Насправді Україна досягне високого рівня життя лише в тому випадку, якщо наші

суспільства вкладуть гроші в таланти та навички наших громадян. Програми професійної перекваліфікації повинні бути доступними для громадян, щоб вони могли інтегруватися в перероблені економічні сектори. Зокрема, удосконалення європейських систем вищої освіти та кращі зв'язки між освітою та ринками праці матимуть вирішальне значення для майбутнього нашого суспільства. Недавня фінансова та економічна криза свідчить про важливість освіти з економічних питань.

7) Зробити ринок праці більш гнучким (як для роботодавців, так і для працівників), щоб створити більше робочих місць та більше можливостей для всіх. Необхідно адаптувати ринок праці до потреб молоді та тих, хто досяг 55 років. Ці групи все ще стикаються з високим структурним рівнем безробіття. Більше того, держава повинна інвестувати у рішення, які дозволять краще поєднати сімейне життя та професійну кар'єру.

8) Сприяння можливостям зайнятості за рахунок збільшення мобільності робочої сили та активної політики щодо людей з обмеженими можливостями та інших соціальних груп, що перебувають у неблагополучному становищі. Для цього необхідно усунути юридичні перешкоди та вжити заходів підтримки. Крім того, необхідно вжити ефективних заходів для кращого узгодження трудового, особистого та сімейного життя, одночасно дотримуючись національних компетенцій, наприклад, у сфері соціального забезпечення.

9) Удосконалення та модернізація системи суспільної безпеки шляхом сприяння більш активній практиці та формам соціального забезпечення, що сприяють виходу на ринок праці безробітних. Цим самим полегшується їх швидке повернення та участь у економічному та суспільному процесі відповідно до їх особистих можливостей та потреб. Нам також потрібно прояснити такі поняття соціальної справедливості, як переказ коштів з однієї сторони на іншу чи втручання у ціноутворення. Натомість соціальні видатки, важливі для солідарності всередині суспільства, повинні відповідати ринку та бути спрямовані на рівність можливостей для індивідуального розвитку. У

цьому сенсі соціальні витрати повинні орієнтуватися на інвестиції в освіту, охорону здоров'я, універсальний доступ до можливостей та особисте стимулювання.

10) Забезпечити солідарність між поколіннями, гарантуючи стійкість пенсійних схем для нинішніх та майбутніх пенсіонерів, і, таким чином, вирішити демографічні проблеми; сприяти інвестиціям у приватні пенсійні схеми як додаткове джерело фінансування; підтримувати приватні системи страхування, які можуть вільно конкурувати між собою як на регіональному, так і на державному рівнях, і які слід контролювати з боку держави та заохочувати працювати довше.

11) Підвищити обізнаність та захист від наслідків шкоди навколишньому середовищу та зміни клімату шляхом інтеграції узгоджених цілей навколишнього середовища та сталого розвитку у визначення економічної політики. Акцент повинен бути зроблений на безпеці енергопостачання, енергоефективності, науково-дослідних та науково-дослідних розробках та інноваціях для того, щоб розвивати нові та конкурентоспроможні технології саме в інтересах охорони навколишнього середовища, тим більше, що нові сфери бізнесу та робочих місць виникають у сферах «зеленої технології» 'та' зелена енергія '. Лише "сприяючи стійкому зростанню", ми зможемо підтримувати наше суспільство та економіку життєздатною в майбутньому. Зважаючи на це, пріоритетом держави має бути інвестування в НДДКР для того, щоб вивести на світ нові ідеї та технології. Спільна сільськогосподарська політика повинна забезпечити посилення європейської самодостатності в продуктах харчування.

12) Посилення ролі держави як стимулюючої повноцінної та здорової конкуренції в усіх аспектах ринкової економіки, реагуючи на попит населення на економічний динамізм та соціальне включення.

13) Підтримка сектору МСП шляхом диверсифікації фінансових послуг та центрів розвитку малого бізнесу.

Власне кажучи, нещодавня фінансова криза дала зрозуміти, що деякі побоювання щодо нерегульованих світових фінансових ринків виправдані. Величезний вплив глобалізації допоміг просувати скептичний погляд на ринкову економіку серед багатьох людей, навіть поставивши під сумнів її справедливість для країн, що розвиваються. Однак, незважаючи на всі поточні труднощі та невирішені регуляторні питання, ми переконані, що ринкові сили здатні створити безпрецедентний ріст, процвітання та багатство у всьому світі. Потужність ринкової економіки генерувати багатства та розширювати свободу поки що не має собі рівних, але ця криза також нагадала нам, що без належних інституцій та рамок умов ринок може вийти з-під контролю.

Соціально орієнтована економіка стає життєздатною тільки тоді, коли дотримуються необхідні межі соціального захисту, оскільки лише за таких умов забезпечуються суспільні умови для того, щоб людина могла збільшувати свій трудовий внесок, реалізувати свої можливості, а отже й доходи. Соціальна база такої економіки — масовий прошарок економічно активного населення, матеріально забезпечених людей, далеких від утриманських настроїв, які усвідомлюють особисту відповідальність за свою долю і здатні стати рушієм економіки — за своїм ставленням до праці, кваліфікацією, за можливостями адаптуватися до процесів розвитку економіки та нагромадження трудових доходів.

«Тому першим фактором, що визначає соціальну спрямованість сучасної економіки, є необхідність відтворення робочої сили, що володіє знаннями, здібностями та навичками, які є необхідними для формування засад постіндустріального розвитку економіки. Для відтворення такої робочої сили необхідно, щоб звичайна середня сім'я мала доходи, які б перевищували мінімальний рівень поточного споживання в 2-3 рази. Але в сучасних умовах сьогодення середня заробітна плата українських працівників ще далека від такого рівня. Як свідчать статистичні дані, наприклад, в 2015 році середня заробітна плата перевищувала прожитковий

мінімум приблизно 2,7 рази, а середня пенсія - прожитковий мінімум пенсіонера в 1,2 рази, що в цілому свідчить про низький рівень доходів населення» [4].

Сучасні параметри домогосподарств в Україні визначають критично важливу роль бюджету у підтриманні їхнього споживання. У 2016 р. із понад 15 млн. домогосподарств понад третина (36,4 %) не мала працюючих осіб, а в окремих регіонах частка таких домогосподарств сягала 45 % (45,1 % – у Вінницькій та Черкаській областях, 43,5 % – у Кіровоградській, понад 42,0 % – у Луганській, Донецькій, Херсонській та Чернігівській областях).

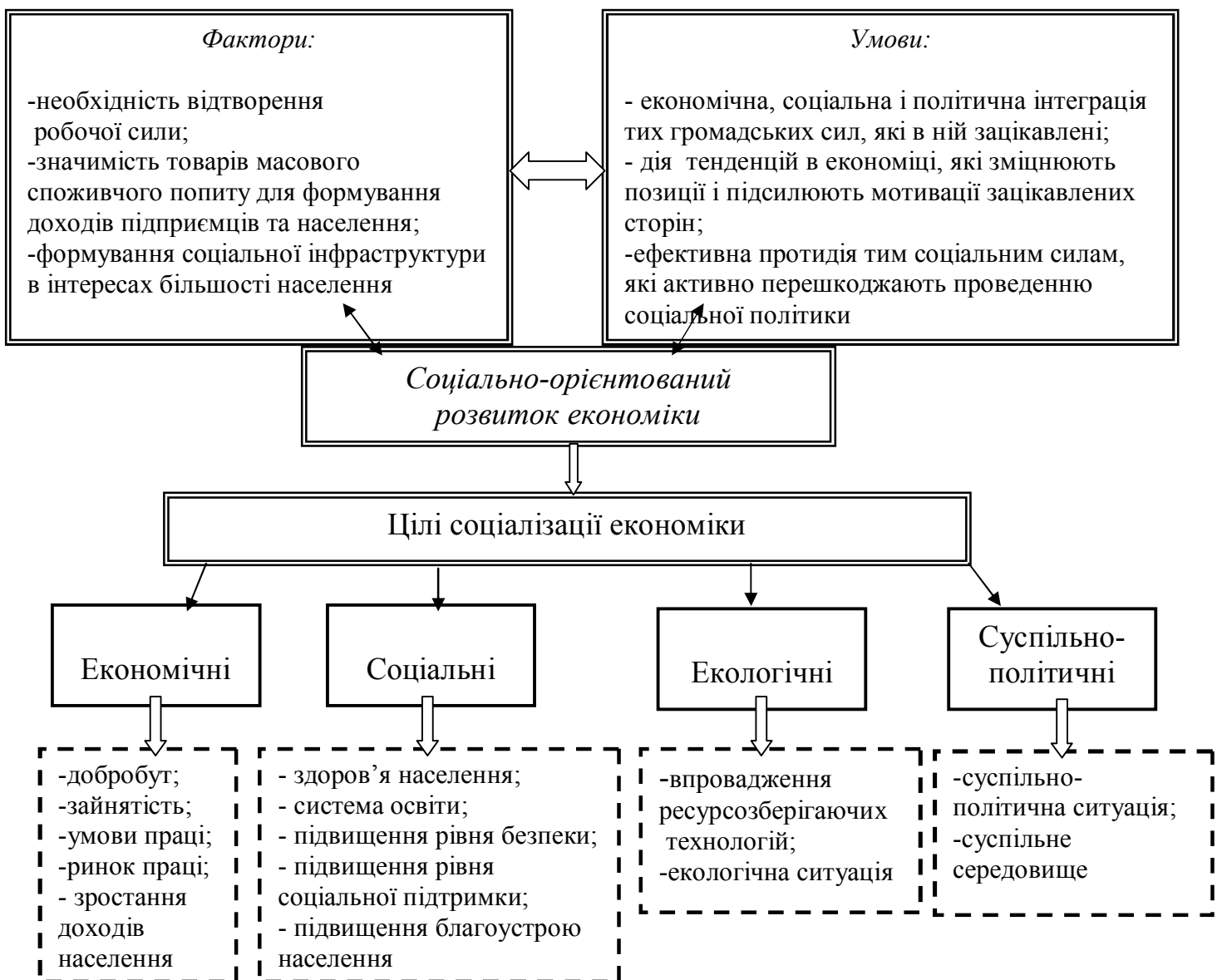

Рис.. 1.2. Фактори, умови та цілі формування соціально-орієнтованої економіки

У цих регіонах на одного працюючого припадає близько трьох непрацюючих, що може свідчити не лише про надмірну бюджетну залежність, а й про високий рівень тіньової зайнятості.

Другим фактором соціальної спрямованості економіки, на нашу думку є значимість товарів масового споживчого запиту для формування доходів підприємців і населення. В Україні збережеться надмірна частка витрат на споживання (93,2% у 2016 р. порівняно з 92,9% у 2015 р.). Більше половини таких витрат (53,6% у 2016 р.) припадають на продовольчі товари та напої, що втричі перевищують частку відповідних витрат харчування у європейських країнах. Така структура споживчих витрат обмежує інвестиційні можливості домогосподарств, на які загалом припадає 6,8% їх сукупних витрат. В цілому ці консервативні статті поточних витрат, які не пов'язані з соціально-культурним розвитком людини, поглинають більше ніж дві треті доходів середньостатистичних домашніх господарств. Цей факт свідчить не тільки про бідність основної частини населення країни, але і про відсутність необхідних умов для інноваційного розвитку прогресивних галузей економіки, які здійснюють вищі щаблі технологічної переробки сировини з використанням наукоємних технологій, висококваліфікованої робочої сили, тощо.

Вплив третього фактору соціальної орієнтації економіки проявляється у формуванні соціальної інфраструктури в інтересах більшості населення. Якщо оцінювати суспільні сили, реально зацікавлені в проведенні соціальної політики, націленої на формування соціальних чинників підвищення ефективності економіки, то в такій політиці зацікавлені мобільні і ініціативні працівники, орієнтовані на збільшення своїх доходів за рахунок підвищення своєї кваліфікації, рівня знань, професійної та загальної культури. Зацікавлені дрібні і середні підприємці, здатні домогтися успіху в умовах вільної конкуренції послідовного і рівного для всіх захисту прав власності. Зацікавлена частина великих власників і підприємців, орієнтована на примноження свого багатства на основі універсальних правил ринкової

економіки. Нарешті, зацікавлена частина представників публічної влади, яка розуміє, що її положення не може бути міцним, якщо воно не спирається на підтримку більшості населення, а використовує силу і корупційні зв'язки.

З метою попередження громадянського заворушення на тлі загострення соціально-економічної кризи необхідно налагодити державно-громадську взаємодію щодо налагодження якісної комунікації та співпраці між органами влади та організацій громадського суспільства, законодавчого врегулювання процесу впровадження різних форм демократії участі, тощо.

Таким чином, можна визначити умови здійснення соціальної політики, ефективної для економіки і для основних верств населення, серед яких основними слід відзначити такі:

- економічна, соціальна та політична інтеграція тих громадських сил, які найбільше зацікавлені в її здійсненні;

- реалізація тенденцій розвитку економіки, які б зміцнювали позиції щодо мотивування зацікавлених сторін (збільшення потреби економіки в робочій силі високої кваліфікації, зростання залежності кінцевих результатів економічної діяльності організацій від наявності у працівників почуття колективної відповідальності, а також зацікавленість поліпшення загальних результатів роботи);

- здійснення ефективної протидії тим соціальним силам, які активно перешкоджають проведенню соціальної політики, спрямованої на розширене відтворення людського капіталу, на створення найбільш сприятливих передумов розвитку і використання різноманітних професійних, творчих та інших соціально-культурних здібностей людини для прискорення і гармонізації соціально-економічного розвитку суспільства.

З огляду на вибір європейського шляху розвитку, варто підкреслити, що пріоритетність євроінтеграції не означає, що уряд може приділяти меншу увагу вирішенню нагальних соціально-економічних проблем, які стосуються вдосконалення пенсійного забезпечення, охорони здоров'я, науки та освіти, оподаткування тощо. Пріоритетність євроінтеграції зумовлена тим, що саме

повноцінна й виважена імплементація норм і стандартів Європейського Союзу здатна забезпечити вирішення нагальних соціально-економічних проблем українського суспільства, державного управління та підприємницької діяльності [1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». – К. : НІСД, 2017. – 928 с.]. Саме тому першочергову увагу у сфері соціальної політики необхідно приділити імплементації міжнародних стандартів праці; законодавства та практики ЄС з питань соціальної політики, зайнятості та праці; безпеки й охорони здоров'я на робочих місцях; колективно-договірного регулювання; ведення соціального діалогу; реформи трудового законодавства для забезпечення балансу інтересів соціальних партнерів і захисту прав працівників.

1.3. Науково-методичні засади формування соціально-економічної системи регіону

Рівень нашого економічного розвитку все ще значно нижче середніх світових стандартів та нижче багатьох сусідніх країн. У соціально-економічних реаліях залишаються слабкі місця та недоліки, в основному такі:

1) Ефективність економіки недостатня, її конкурентоспроможність низька. Внутрішні заощадження та внутрішня купівельна спроможність низькі. Економічна перебудова, спрямована на індустріалізацію, модернізацію та зв'язок між виробництвом та ринком, повільна; в структурі інвестицій залишається багато ірраціональності. Прямі іноземні інвестиції різко впали.

2) Виробничі відносини в певних аспектах недоречні, стримуючи вивільнення та розвиток продуктивних сил. Помітних змін все ще не вистачає в реновації та розвитку державних підприємств. Різні економічні сектори не повністю розгорнули свої потужності, не користувалися

справжньою рівністю і не відчували себе впевненими, роблячи інвестиції в бізнес. Механізми управління та політики розподілу в багатьох аспектах все ще містять нераціональність, не мотивуючи практику ощадливості, підвищення продуктивності та інвестицій у розвиток; розрив багатих-бідних швидко розширився.

3) У макроекономіці залишаються елементи невизначеності. Фінансові, банківські та планові системи повільно змінюються, їхня діяльність якісно обмежена; інвестиційне та ділове середовище все ще переповнене перешкодами, не в змозі забезпечити та допомогти розвивати виробництво та бізнес.

4) Якість освіти та навчання все ще низька, структура навчання невідповідна; процес викладання, навчання та іспитів загрожує негативною практикою тощо. Наука та техніка ще мають стати фактичним генератором соціально-економічного розвитку. Серйозна недостатність як і раніше загрожує матеріальною основою сфери охорони здоров'я, освіти, науки, культури, інформації та спорту.

5) Життя частини населення стикається з багатьма труднощами. Рівень безробіття та зайнятості залишається високим. Кількість дорожньо-транспортних пригод ростуть. Навколишнє середовище все більше забруднюється.

Будь-який регіон може бути представлений у вигляді соціально-економічної системи, що обумовлено функціонуванням на території цього регіону соціальної і економічної діяльності. Соціально-економічна система регіону представляє сукупність взаємозв'язаних складових: економічної та соціальної підсистем.

Соціально-економічна система регіону (рис. 2.1), як і її підсистеми, є системою відкритого типу, що обґрунтовано її взаємодією із зовнішнім середовищем. Для регіональної соціально-економічної системи зовнішнім середовищем є насамперед соціально-економічна система країни. Залежно від характеру впливу зовнішнього середовища на систему, змінюються її

властивості й внутрішнє середовище, що впливає на стан складових і елементів системи.

Можливість представлення регіону у вигляді соціально-економічної системи обґрунтовує доцільність використання системного підходу в регіональному управлінні. Системний підхід припускає управління економікою регіону з позицій єдиного цілого на основі системного аналізу. Системний аналіз – це процес дослідження регіональних об'єктів управління за допомогою представлення їх як підсистеми й аналізу цих підсистем. Системний аналіз у регіональному управлінні використовується для:

1. Виявлення та чіткого формулювання проблеми регіонального розвитку в умовах невизначеності;
2. Вибору стратегії дослідження;
3. Точного визначення систем і підсистем (границь, входів, виходів та інших складових);
4. Виявлення цілей розвитку та функціонування соціально-економічної системи регіону і її підсистем;
5. Виявлення функцій і складу знову створеної системи та підсистем, якщо це необхідно.

Підсистема регіонального управління складається з наступних елементів:

- входу і виходу;
- цілей функціонування та розвитку підсистеми регіонального управління;
- процесу управління, що включає суб'єкт управління, об'єкт управління та взаємодії між ними;
- функцій управління;
- принципів, методів й інструментів управління;
- сукупності ресурсів, що забезпечують процес управління.

Побудова соціальноорієнтованої ринкової економіки пов'язана з безперервним моніторингом і оцінкою якості державних та муніципальних

послуг, підвищенням ефективності управління якістю, а головне з постійним поліпшенням безлічі процесів, що беруть участь у виробництві послуг соціальної сфери і спрямовані на задоволення життєво необхідних потреб населення.

На вході в підсистему регіонального управління зосереджені проблеми, що вимагають прийняття управлінських рішень, відповідно на виході – самі управлінські рішення.

Залежно від рівня розвитку соціально-економічної системи регіону формулюється головна мета управління соціально-економічною системою регіону, що деталізується в основні цілі, у цілі першого рівня і т.д. до формулювання конкретних завдань, вирішення яких досягається шляхом реалізації окремих заходів соціального й економічного характеру. Цілі та завдання регіонального управління взаємозв'язуються в «дереві-цілей», схема якого представлена на рис. 1.3

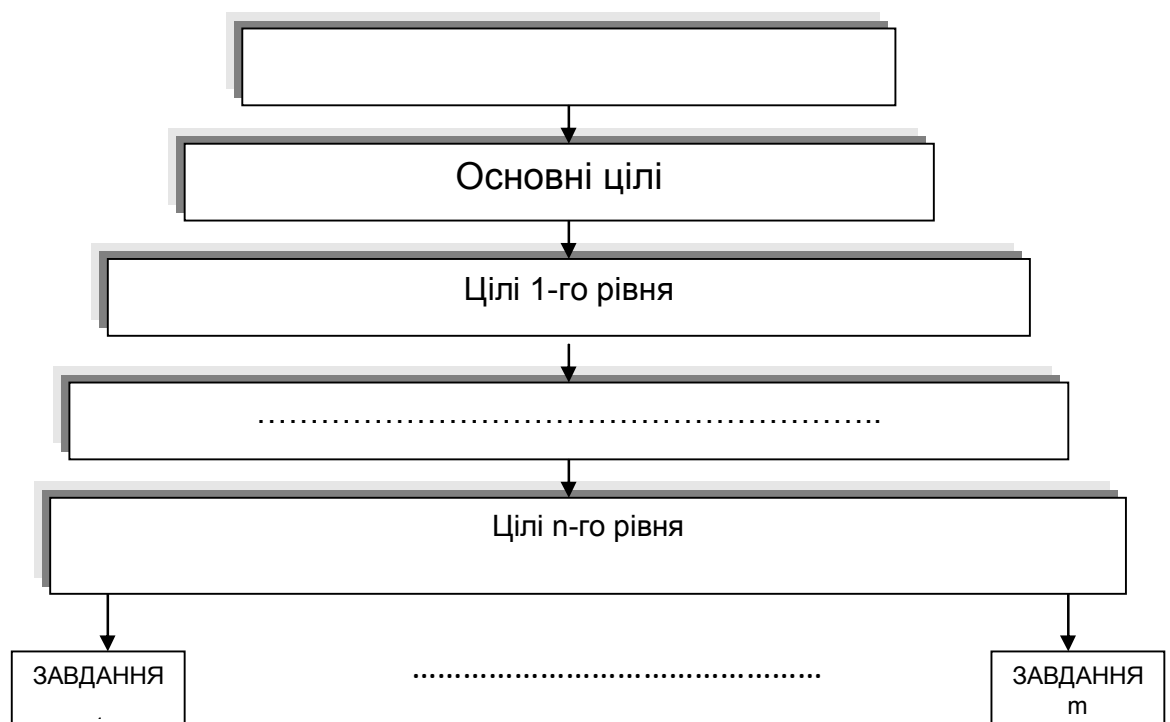

Рис. 1.3 Схема «дерева-цілей» регіонального управління

Процес регіонального управління полягає у впливі суб'єкта управління (представників регіональної влади, у тому числі органів місцевого самоврядування) на об'єкти управління (рис. 2.1) по спеціальних каналах передачі інформації. Від об'єкта до суб'єкта управління також по спеціальному каналу передачі інформації надходять дані про стан об'єкта управління, що є підставою для подальшого прийняття управлінських рішень.

Основні функції регіонального управління докладніше розглянуті в наступних темах, однак тут необхідно їх коротко охарактеризувати. До основних функцій регіонального управління відносяться:

1. Широкі міжгалузеві знання та навички у трьох основних сферах планування регіонального розвитку: планування природних ресурсів, планування інфраструктури та планування соціально-економічного розвитку;

2. прогнозування і планування регіонального розвитку. Ця функція управління на регіональному рівні полягає в розробці стратегії економічного й соціального розвитку регіону, на основі якої формуються програми економічного та соціального розвитку регіону, а також інші змістові програми;

3. Організація регіонального управління, що полягає у формуванні організаційних структур управління регіоном на основі проектування нових або вдосконалювання існуючих. Здатність проектувати заходи з регіонального розвитку у прагматичному, проблемному та орієнтованому на дію порядку.

4. мотивація регіонального розвитку полягає в необхідності забезпечення постійного підвищення рівня життя населення на основі сталого економічного росту як у межах регіону, так і в масштабі всієї країни;

5. Моніторинг та оцінка регіонального розвитку здійснюються з метою ефективного та ефективного стратегічного планування, програмування, управління та забезпечення ресурсного забезпечення регіонального розвитку;

6. Аналіз, реалізація та регулювання регіонального розвитку здійснюється на основі законодавчого поля, що діє на території регіону і формується в результаті спільної діяльності органів законодавчої, виконавчої влади національного й обласного рівнів, а також органів місцевого самоврядування.

«Міжнародні організації оцінюють ступінь розвитку країн і регіонів за деякими універсальними інтегральними показниками. Одним з таких показників є індекс розвитку людини, розроблений в рамках Програми розвитку ООН. Даний показник ранжирує країни по висхідній від 0 до 1. При цьому для розрахунку використовуються три показники економічного розвитку: очікувана тривалість життя при народженні; інтелектуальний потенціал (письменність дорослого населення і середня тривалість навчання); величина душевого доходу з урахуванням купівельної спроможності валюти і зниження граничної корисності доходу» [8, с. 73].

У міжрегіональному порівнянні, точно так, як і в міжнародному аналізі, можна використовувати індекс розвитку людини і інші аналогічні показники.

Разом з інтегральними показниками можуть бути використані і окремі приватні показники розвитку регіону. Серед них: національний дохід на душу населення; рівень споживання окремих матеріальних благ; ступінь диференціації доходів; тривалість життя; рівень фізичного здоров'я; рівень освіти; і ін. [12]

Принципи регіонального управління повинні залишатися незмінними, а мінятися можуть тільки методи й інструменти залежно від поставлених цілей, а також від зовнішніх і внутрішніх умов розвитку регіону. Державна політика регіонального розвитку повинна створити умови для збалансованого та сталого інтегрованого розвитку регіонів та муніципалітетів, що включає систему законодавчих документів, ресурсів та дій, що здійснюються компетентні органи, спрямовані на:

- зменшення відмінностей між регіонами, а також міжрегіональні відмінності в рівні економічного, соціального та територіального розвитку;
- забезпечення умов для прискореного економічного зростання та високого рівня зайнятості;
- розвиток територіального співробітництва.

Державна політика регіонального розвитку базується на таких принципах:

- підхід стратегічного планування;
- програмування та концентрація ресурсів;
- доповнення фінансування з національних державних джерел у спільному фінансуванні коштами з фондів Європейського Союзу, приватних джерел та міжнародних фінансових установ;
- міжвідомча координація діяльності компетентних органів у процесі планування, програмування, забезпечення ресурсами, впровадження, нагляду та оцінки;
- координація з іншою структурою, що визначає політику, інструменти та дії на міжнародному, національному та регіональному рівні;
- партнерство, публічність та прозорість на всіх рівнях у процесі планування, програмування, фінансування, нагляду та оцінки.

«До основних методів регіонального управління відносяться:

- економіко-правові методи регіонального управління, що і полягають у створенні сприятливих правових умов (на основі прийняття адекватної законодавчої бази) для забезпечення сталого економічного росту в регіоні;
- організаційно-адміністративні методи регіонального управління, що полягають у використанні сукупності методів проектування та удосконалення раціональних організаційних структур регіонального управління, функціонування яких забезпечує досягнення поставлених цілей регіонального розвитку;
- морально-психологічні методи регіонального управління, що полягають у формуванні позитивного іміджу представників регіональної

влади, заснованого на сумлінному виконанні своїх посадових обов'язків, що виражається в досягненні реального зростання економічних показників у регіоні й на цій основі підвищенні рівня життя населення» [32].

«До інструментів регіонального менеджменту відносяться: регіональна політика: економічна, соціальна, демографічна; концепція економічного й соціального розвитку регіону; стратегія економічного й соціального розвитку регіону; програми економічного й соціального розвитку регіону, а також інші програми, що класифікуються за змістовною ознакою (наприклад, програми інвестиційного розвитку міста);

баланси: трудових ресурсів регіону; фінансових ресурсів регіону; регіональний баланс виробництва й розподілу продукції; зовнішньоторговельний баланс регіону, а також інші змістовні баланси (наприклад, баланс виробництва та споживання електроенергії в регіоні і т.д.);

місцеві бюджети: бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети і бюджети місцевого самоврядування» [7].

Критерії економічного розвитку не завжди грають роль цілей або цільових орієнтирів. Часто на передній план виступають тактичні завдання регіонального розвитку, які є необхідними умовами соціально-економічного розвитку регіону. Серед таких тактичних цілей розвитку регіону можна назвати: залучення нових видів бізнесу; розширення існуючого бізнесу; розвиток малого бізнесу; розвиток промисловості; розвиток сфери послуг; підвищення рівня зайнятості населення регіону.

«Особливу роль у визначенні рівня економічного розвитку регіону грають традиційні показники, що оцінюють рівень виробництва і споживання благ і зростання цього рівня з розрахунку на душу населення (валовий національний дохід (ВНП), валовий внутрішній продукт (ВВП), реальний ВНП на душу населення, темпи зростання цих показників)». [13, с. 54]

Для оцінки динаміки розвитку доцільно використовувати показники, що оцінюють темпи економічного зростання в регіоні: темпи зростання душевого доходу, продуктивності праці, а також темпи структурної трансформації виробництва і суспільства. Вплив на темпи економічного зростання - життєво важливе питання для економічної політики як країни в цілому, так і окремого регіону.

Однак, тільки економічні показники, якими є ВВП, душевий дохід, продуктивність праці і темпи їх зростання, не можуть повною мірою оцінити соціально-економічний розвиток регіону. Не менш важливі показники тривалості життя, рівня здоров'я населення, ступені його освіти і кваліфікації, а також показники структурних змін у виробництві і суспільстві

Висновки до розділу 1

Продовольча безпека не тільки несе значну користь для здоров'я людини, але й слугує основою для досягнення стійкого економічного зростання. З цієї причини важливо, щоб ми розуміли, що стратегія продовольчої безпеки повинна розглядатися як більш ніж одна галузева проблема; це вимагає поєднання координованих дій у різних секторах. Ми говоримо про дії у сфері фінансів, сільського господарства, охорони здоров'я та харчування, інфраструктури та інших галузей.

Соціальна ринкова економіка як відкрита система може стати торговою маркою нашого економічного та соціального успіху. Сьогодні ми повинні знайти способи зробити наші економічні структури більш ефективними, а наші фінансові системи більш надійними та надійними в рамках адекватної нормативно-правової бази. Ми повинні переглянути свої існуючі економічні та соціальні структури, сприяючи інноваційним процесам, вбудовуючи наші європейські економіки в ширший міжнародний контекст і роблячи їх більш відкритими для соціальної мобільності, економічного динамізму та інтеграції завдяки більшій інноваційності та підприємництву. Інвестиції в освіту - це

найкраща соціальна політика, яка дає змогу більшій кількості людей піклуватися про себе та свою сім'ю, тим самим повністю користуючись можливостями, які їм пропонує економіка соціального ринку. Тільки застосовуючи цю політику, ми зможемо зберегти своє лідерство на глобальному шляху до зростання та процвітання для всіх громадян.

Без стабільної та довготривалої продовольчої безпеки буде продовжуватися негативний вплив на людський капітал, і це призведе до збільшення державних фіскальних витрат, що матиме негативні наслідки для державних витрат. Це також призведе до застою економічного зростання в довгостроковій перспективі. Таким чином, продовольча безпека є важливою як для короткострокового, так і для довгострокового економічного зростання, і вона повинна бути центральною частиною в більш широкій міжгалузевій стратегії на національному, регіональному та глобальному рівнях. Нарешті, важливо розуміти, що інвестиції, спрямовані на досягнення продовольчої та харчової безпеки, повинні бути інтегровані в більш широкі дискусії щодо державної політики, особливо в країнах, які стикаються з бюджетними обмеженнями та перешкодами для розвитку галузі. Крім цього, пов'язування цих цілей з іншими міжгалузевими програмами, де ефективність та ефективність державних витрат несе відповідальність, відіграватиме ключову роль у досягненні довгострокового, стійкого економічного зростання навіть за жорстких бюджетних обмежень.

Список використаних джерел до розділу 1

1. Бурдун А. В. Цілі та критерії соціально-економічного розвитку регіону. Державне будівництво. 2008. № 1. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2008_1_37
2. Игнатов В.Г., Бутов В.И. Регионоведение и управление. Москва: Тесса, 2000. 416 с.

3. Балабанов Г.В. Трансформація структури господарства України. Регіональний аспект. Київ, 2003. 341 с.
4. Офіційний сайт Головного управління статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Малый экономический словарь. под ред. А.Н.Азрамяна. Москва: Институт новой экономики, 2000. 729с.
6. Книш Я. В. Генезис сутності та змісту поняття "регіон" як економічної категорії. Ефективна економіка. 2011. № 11. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_11_43.
7. Воронкова В.Г. Регіонально-адміністративний менеджмент: навчальний посібник. за ред. В.Г. Воронкової. Київ. Видавничий дім «Професіонал». 2010. 352 с.
8. Маниліч М.І. Трансформація регіонального економічного механізму: [монографія]. Чернівці. Книги-XXI. 2004. 164 с. 12-14 с.
9. Матвієнко Р. О. Економічна система та її роль в організації регіонального простору: специфіка та елементи. Актуальні проблеми економіки. 2013. № 5. С. 152-155.
10. Ульянченко О.В.. Продовольча безпека – основа національної безпеки держави. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://humanright.org.ua/blogs/prodovolcha_bezpeka.
11. Скидан О. Продовольственная безопасность как приоритет региональной аграрной политики. Экономика Украины. 2006. №3. С.53-60.
12. Чечель О. М. Державне регулювання забезпечення продовольчої безпеки. Економіка АПК. 2000. № 8. С. 73–76
13. Береговий В.К. Проблеми продовольчої безпеки України Економіка АПК. 2011. №5. С. 71-78
14. Германенко Л. М. Продовольча забезпеченість регіону як передумова національної продовольчої безпеки. Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія: Економіка і менеджмент.

2015. № 1. С. 20-27

15. Видяпина В. И. Региональная экономика: учебник. под ред. В. И. Видяпина и М. В. Степанова. Москва. ИНФРА-М, 2007. 666 с, с. 5
16. Методичні рекомендації щодо формування регіональних стратегій розвитку». Міністерство економіки та з питань Європейської інтеграції. Київ, 2002. 15 с
17. Осипов В.М.. Пріоритети соціально-економічного розвитку українського Причорномор'я в контексті новітньої регіональної політики. Прометей. Трансформація та перспективи розвитку територіальних систем. 2014. № 2(44). С.76-82
18. Жаворонкова Г. В., Стратегічне управління розвитком регіону. Проблеми екологічної біотехнології. 2010. № 1. 26-31 с.
19. Фетисов Г. Г. Региональная экономика и управление: учебник Москва: ИНФРА-М, 2006. 416, с. 266
20. Коритько Т. Ю. Стратегічне планування соціально-економічного розвитку регіону [Текст]. Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку: збірн.наук.праць. 2012. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ier.donetsk.ua/publish/sbor/all_text/b2012/13.pdf
21. Козловський С.В. Інструменти продовольчої безпеки та соціального захисту населення в умовах кризових явищ економік світу Кримський економічний вісник. 2012. 1(01) грудень. Частина 1 С.266 – 269
22. Агеев О. Шляхи інтеграції України в транспортну систему Європи. Урядовий кур'єр. 2005. № 71. С.14.,
23. Алаев Е.Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический справочник. Москва, 1993.-342с,
24. Вектори розвитку вітчизняного автомобільного транспорту. Урядовий кур'єр. 2005. № 62. С.8.
25. Тимофієва С.Б. Конкурентні переваги регіону та вплив на них параметрів регіональної інфраструктури. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. № 9. Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського. С.512-

515. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://global-national.in.ua/issue-9-2016>

26. Романко О.П. поняття конкурентоспроможності регіону та його ознаки. Ефективна економіка: Електронне наукове фахове видання. 2015. № 3. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3869>

27. Панухник О. В. Методичне забезпечення стратегічного планування в регіонах України. Актуальні Проблеми Економіки. 2011. № 1(91). С. 152 –157.

28. Степанова К. В. Українське Причорномор'я в системі єврорегіонального співробітництва. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр. ДУ "Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України". відп. ред. В. С. Кравців. Львів, 2016. Вип. 3(119). С. 135-139.

29. Трюхан В. Как трансграничное сотрудничество свяжет Украину с Европой [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://delo.ua/opinions/kaktransgranichnoe-sotrudnichestvo-svjazhet-ukrainu-s-evropoj166069/>; The European Neighbourhood Instrument (ENI

30. Cross-Border Cooperation (CBC) [Электронний ресурс]. Режим доступу: http://www.enpiinfo.eu/maineast.php?id=322&id_type=10

31. Горняк О. В. Оцінка продовольчої безпеки держави на регіональному рівні. Вісник Одеського національного університету. Економіка. 2016. Т. 21. 10(52). С.17-21

32. Семенов В.Ф. Регіональна економіка: Навчальний посібник. Київ, МП» Леся», 2008. 595с.

33. Гладкий, Ю. Н. Основы региональной политики [Текст]: учебник для вузов. Новое изд. СПб. 1998. 659 с. , с.154

34. Джаман М. О. Теорія економіки регіонів [текст] : навч. посіб. Київ. «Центр учбової літератури», 2014. 384 с., с. 145-146

35. Прокопюк А. Принципи формування нової моделі

регіонального розвитку на засадах структурних трансформацій. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : зб. наук. пр. ДУ "Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України". відп. ред. В. С. Кравців. Львів, 2015. Вип. 5(115). С. 93-97.

36. Дем'яненко І. В. Інвестиційно-інноваційний чинник економічного зростання. Актуальні проблеми економіки. 2007. №11. С. 3-11

37. Бібік Н.В. Моделі регіонального розвитку: теоретичні аспекти й особливості використання. Вісник ДонДУЕТ. № 4 (44). 2009. С. 9 – 13.

38. Антоновский М. Я. Методология построения балансовых эколого-экономических моделей. Проблемы эколог. мониторинга и моделирования экосистем. Л.: Гидрометеиздат, 1980. Т. 3. 229 с.

39. Томарева-Патлахова В. В. Моделі регіонального розвитку в контексті економічних реформ. Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво. 2013. № 1. С. 76-80. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2013_1_17

40. Єрмакова О.А. Прометей. Трансформація та перспективи розвитку територіальних систем. 2014. № 2(44)-с.76-82,

41. Абрам'юк І. Демократія участі: механізми громадської участі на місцевому, регіональному та національному рівнях. Матеріали до базового навчання кандидатів на участь у мережі Регіонет. Київ, 2014. 50 с;

42. Єрмакова О. А. Партнерство розвитку території як інструмент підвищення ефективності використання соціального капіталу в регіоні. Економічні інновації. 2012. № 51. С. 126–136.

43. Єрмакова О. А. Підвищення конкуренто- спроможності приморських регіонів України на основі кластерної моделі : монографія. Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України. 2011. 200 с.

44. Городиський Т.І., Михаць С.О. Аналіз переваг та передумов творення кластера в регіоні. Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: збірник науково-технічних праць. Львів: РВВ НЛТУ

України. 2016. Вип. 26.4. 416 с.

45. Шишмарьова О. О. Кластери в економіці України. торг.-екон. ін-т КНТЕУ. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://intkonf.org/shishmarova-oo-klasteri-v-ekonomitsi-ukrayini/>

РОЗДІЛ 2

КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА РЕГІОНАЛЬНОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

2.1. Економічна характеристика міжрегіональних диспропорцій в контексті продовольчої безпеки

Сучасний економічний стан регіонального розподілу України характеризується нерівномірністю. Міжрегіональні диспропорції посилюють диференціацію населення за рівнем життя, за рівнем безробіття, спонукають до зовнішньої трудової міграції та унеможливають вирішення соціальних проблем за рахунок внутрішніх сил.

Інтегрованим статистичним показником, що характеризує економічний розвиток регіону є валовий регіональний продукт (ВРП), він відображає роль регіону в створенні валового внутрішнього продукту. «Валовий регіональний продукт (ВРП) вимірюється вартістю товарів та послуг, виготовлених регіоном для кінцевого використання». [1]. Динаміка валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу представлена в таблиці 2.1.

Досліджувана за 2012-2016 роки динаміка валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу свідчить про поступове зростання даного показника в цілому по Україні та для її окремих регіонів. В цілому по Україні валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу зріс у 1,506 рази або на 50,6%. Всі без винятку області України характеризуються зростанням валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу за 2012-2016 роки. Найбільшим зростанням досліджуваного показника відзначилася Кіровоградська область (+111,1%), Миколаївська область (+101,7%) та Херсонська область (+104,3%)..

Таблиця 2.1

Динаміка валового регіонального продукту у розрахунку на одну
особу*

(у фактичних цінах, грн)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2016/2012	2017/2012
Україна	32002	33473	36904	46413	55899	70233	1,7	2,2
Вінницька	20253	22303	27249	37270	46615	58384	2,3	2,9
Волинська	19249	19817	23218	30387	34310	49987	1,8	2,6
Дніпропетровська	44650	46333	53749	65897	75396	97137	1,7	2,2
Донецька	38907	37830	27771	26864	32318	39411	0,8	1,0
Житомирська	19551	20286	23678	30698	38520	49737	2,0	2,5
Закарпатська	17088	17044	19170	22989	25727	34202	1,5	2,0
Запорізька	30656	30526	37251	50609	59729	75306	1,9	2,5
Івано-Франківська	23379	24022	27232	33170	37220	46312	1,6	2,0
Київська	40483	39988	46058	60109	74216	90027	1,8	2,2
Кіровоградська	22082	25533	29223	39356	47469	55183	2,1	2,5
Луганська	25950	24514	14079	10778	14251	13883	0,5	0,5
Львівська	24387	24937	28731	37338	45319	58221	1,9	2,4
Миколаївська	24838	27355	30357	41501	50091	60549	2,0	2,4
Одеська	27070	29118	31268	41682	50159	62701	1,9	2,3
Полтавська	38424	39962	48040	66390	81145	106248	2,1	2,8
Рівненська	18860	19003	24762	30350	33958	42038	1,8	2,2
Сумська	21722	23517	26943	37170	41741	51419	1,9	2,4
Тернопільська	16644	16819	20228	24963	29247	38593	1,8	2,3
Харківська	29972	31128	35328	45816	57150	69489	1,9	2,3
Херсонська	17910	19311	21725	30246	36585	45532	2,0	2,5
Хмельницька	19920	20165	24662	31660	37881	49916	1,9	2,5
Черкаська	24558	26168	30628	40759	48025	59697	2,0	2,4
Чернівецька	14529	15154	16552	20338	23365	31509	1,6	2,2
Чернігівська	22096	22603	26530	35196	41726	55198	1,9	2,5
м.Київ	97429	109402	124163	155904	191736	238622	2,0	2,4

*Джерело: [1]

Найвищий рівень величини валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу притаманний місту Київ, а серед областей у 2016 році лідирували Полтавська (81145 грн), Дніпропетровська (75396 грн) та

Київська області (74216 грн), а найнижчий рівень в Луганській області (14251 грн).

Крім загальних тенденцій зростання валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу, науковці відмічають зростання міжрегіональної диференціації. «Так, у 2016 році коефіцієнт диференціації ВРП на одну особу у порівнянні з 2011 роком зріс з 3,2 до п'яти разів. Найбільші міжрегіональні відмінності спостерігались за наступними економічними показниками: загальний обсяг експорту товарів (коефіцієнт диференціації – 49,2), загальний обсяг імпорту товарів (35,9), обсяг прямих інвестицій на 1 особу (23,5), кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації (15,5), обсяг реалізації промислової продукції на одну особу (10,7)» [2].

У 2017 році спостерігається подальше зростання ВРП у розрахунку на душу населення.

Так, в загальному по Україні ВРП зріс порівняно з 2012 роком на у 2,2 рази, а порівняно з попереднім 2016 роком на 26%. Розріз областей за 2017 рік найбільше зростання спостерігалось у Волинській (+46%), Закарпатській (+34%) , Чернівецькій (+34%) та Чернігівській (+32%) областях. В інших регіонах (окрім Луганської області) зростання відбувалося в межах 21-25%.

Оцінка міжрегіональних відмінностей для основних економічних характеристик та для виробничого потенціалу наведений в таблиці 2.2.

Дані таблиці свідчать про структурні зрушення диференціації капітальних інвестицій в регіональному розрізі. Коефіцієнт диференціації капітальних інвестицій на одну особу у порівнянні з 2011 роком зріс з 5,2 до 10,3. Зростанням також характеризується коефіцієнт диференціації виробництва валової продукції сільського господарства на одну особу: із рівня 4,3 у 2011 році до рівня 7,6 у 2016 році. Дещо вищою є диференціація міжрегіональних відмінностей за обсягом реалізованої продукції на одну особу, її рівень у 2011 році становив 13,5, а в 2016 році – 10,3. За основними економічними показниками у 2016 році Полтавська область характеризувалася найбільшим значенням ВРП на одну особу.

Таблиця 2.2

Показники диференціації економічного розвитку регіонів України*

Показники	Основні економічні характеристики		Виробничий потенціал	
	ВРП на 1 особу, грн	Капітальні інвестиції на 1 особу, грн	Обсяг реалізованої промислової продукції на 1 особу, грн	Виробництво валової продукції сільського господарства на 1 особу, грн
2011	3,2 (max. – Дніпропетровська – 42068; min. – Чернівецька – 13228)	5,2 (max. – Київська – 10318,1; min. – Житомирська – 1973,4)	13,5 (max. – Донецька – 60544,6; min. – Чернівецька – 4495,3)	4,3 (max. – Черкаська – 11308; min. – Донецька – 2595)
2015	6,1 (max. – Полтавська – 66390; min. – Луганська – 10778)	15,1 (max. – Київська – 14121,6; min. – Луганська – 932,9)	12,3 (max. – Дніпропетровська – 92665,5; min. – Чернівецька – 7499,9)	7,2 (max. – Черкаська – 11722; min. – Донецька – 1621)
2016	5 (max. – Полтавська – 81145; min. – Луганська – 14251)	10,3 (max. – Київська – 19340,1; min. – Луганська – 1877,4.)	10,3 (max. – Дніпропетровська – 106550,5; min. – Чернівецька – 10369.)	7,6 (max. – Вінницька – 13355; min. – Донецька – 1766)

*Джерело: [2]

А Київська область – найбільшим значенням капітальних інвестицій на одну особу. За виробничим потенціалом у 2016 році Дніпропетровська область характеризувалася найбільшим значенням реалізованої промислової продукції на одну особу, а Вінницька область – найбільшим значенням виробництва валової продукції сільського господарства на 1 особу. Таким чином, для Дніпропетровської конкурентною перевагою можливо вважати промислове виробництво, а для Вінницької області – сільськогосподарське виробництво.

Рівень міжрегіональних відмінностей для зовнішньоекономічної та науковоінноваційної діяльності наведений у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Показники диференціації зовнішньоекономічної та науково-інноваційної діяльності*

Показники	Зовнішньоекономічна діяльність			Науковий та інноваційний потенціал		
	Прямі іноземні інвестиції на 1 особу, дол.. США	Загальні обсяги експорту товарів, млн..дол. США	Загальні обсяги імпорту товарів, млн..дол. США	Кількість організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи, од.	Кількість промислових підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, од.	Кількість промислових підприємств, що впроваджують інновації, од.
2011	53,3 (max. – Дніпропетровська – 3062,5, min. Тернопільська – 57,4)	125,9 (max. – Донецька – 17197,6; min. Чернівецька – 136,6)	28,4 (max. – Донецька – 4622,8; min. Чернівецька – 163)	31,5 (max. – Харківська – 189; min. Хмельницька – 6)	12,2 (max. – Харківська – 146; min. м. Севастополь – 12)	20,5 (max. – Харківська – 82; min. м. Севастополь – 4)
2015	26,6 (max. – Дніпропетровська – 1229,1, min. Тернопільська – 46,2)	59,1 (max. – Дніпропетровська – 6399,0; min. Чернівецька – 108,3)	41,1 (max. – Дніпропетровська – 3225,3; min. Чернівецька – 78,4)	20,7 (max. – Харківська – 166; min. Хмельницька – 8)	13 (max. – Харківська – 117; min. Чернігівська, Луганська – 9)	13,9 (max. – Харківська – 97; min. Луганська – 7)
2016	23,5 (max. – Дніпропетровська – 1074,7, min. Тернопільська – 45,8)	49,2 (max. – Дніпропетровська – 5864,8; min. Чернівецька – 119,3)	35,9 (max. – Дніпропетровська – 3443,6; min. Чернівецька – 95,8)	20 (max. – Харківська – 160; min. Хмельницька – 8)	12,2 (max. – Харківська – 110; min. Луганська – 9)	15,5 (max. – Харківська – 93; min. Луганська – 6)

*Джерело: [2]

Показники диференціації зовнішньоекономічної та науковоінноваційної діяльності наведені у таблиці 2.3 характеризуються найвищим рівнем варіації між регіонами України. Преваги окремих регіонів за зовнішньоекономічною та науковоінноваційною діяльністю можливо вважати їх конкурентними характеристиками. Так у 2016 році

Дніпропетровська область характеризувалася максимальним значенням коефіцієнтів диференціації зовнішньоекономічної діяльності: за рівнем прямих іноземних інвестицій на 1 особу, за рівнем обсягів експорту товарів та за рівнем обсягів імпорту товарів. Тобто для Дніпропетровської області конкурентною перевагою можливо вважати її зовнішньоекономічну діяльність.

У 2016 році Харківська область характеризувалася максимальним значенням коефіцієнтів диференціації наукової та інноваційної діяльності: за кількістю організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи, за кількістю промислових підприємств, що займаються інноваційної діяльністю та впроваджують інновації. Тобто для Харківської області конкурентною перевагою можливо вважати її наукову та інноваційну діяльність.

Конкурентні переваги Регіонів України зображено на рисунку 2.1.

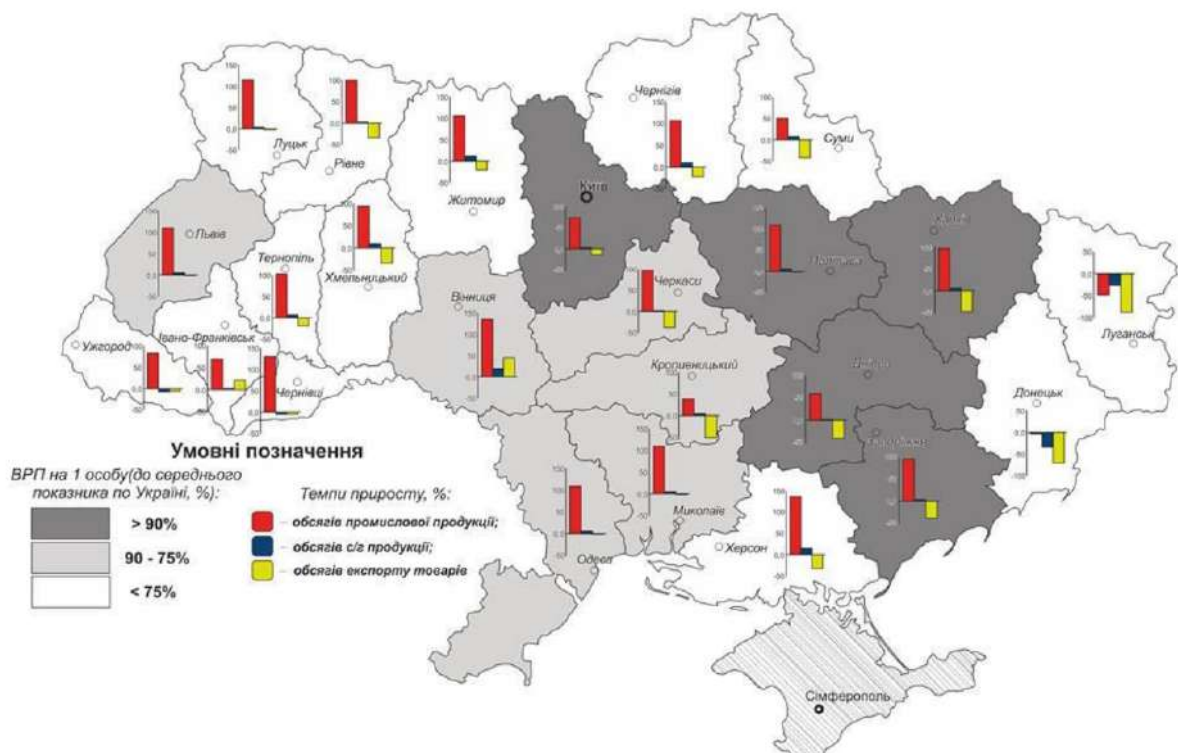

Рис. 2.1. Конкурентні фактори економічного зростання регіонів України. [2]

На рисунку всі області України розбито на три групи за величиною ВРП на одну особу в залежності від співвідношення даного показника до середнього по Україні значення у %. Перша група – це регіони із рівнем ВРП на одну особу, що перевищує 90% середнього по Україні значення, сюди потрапили Київська, Полтавська, Харківська, Дніпропетровська та Запорізька області. Друга група – це регіони із рівнем ВРП на одну особу, що знаходиться в межах від 75% до 90% середнього по Україні значення, сюди потрапили Львівська, Вінницька, Черкаська, Миколаївська, Одеська та Кіровоградська області. Решта областей із рівнем ВРП на одну особу, що відповідає менше 75% середнього значення.

Дані рисунку свідчать, що за винятком Донецької та Луганської областей, всі регіони характеризують позитивним приростом обсягів промислової продукції за 2012-2016 роки.

Не зважаючи на те, що для Дніпропетровської області конкурентною перевагою можливо вважати її зовнішньоекономічну діяльність, за 2012-2016 роки відбулося зменшення приросту обсягів експорту товарів. В цілому зменшенням обсягів експорту товарів характеризується більшість областей: Хмельницька, Рівненська, Кіровоградська тощо, а Вінницька область продемонструвала додатній приріст обсягів експорту товарів за 2012-2016 роки.

Міжрегіональну диференціацію характеризують за допомогою інтегрального коефіцієнту структурних зрушень:

$$K_{\text{інт}} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^T (p_1 - p_0)^2}{\sum_{i=1}^T (p_1)^2 + \sum_{i=1}^T (p_0)^2}}, \quad (2.1)$$

Де p_1 – значення величини у теперішньому періоді, %;

p_0 – значення величини у базовому періоді, %.

Коефіцієнт структурних зрушень наближається до 0 у випадку, якщо різниця між порівнюваними структурами незначна і наближається до 1, якщо

різниця між порівнюваними структурами значна, тобто структурні зрушення значні [2].

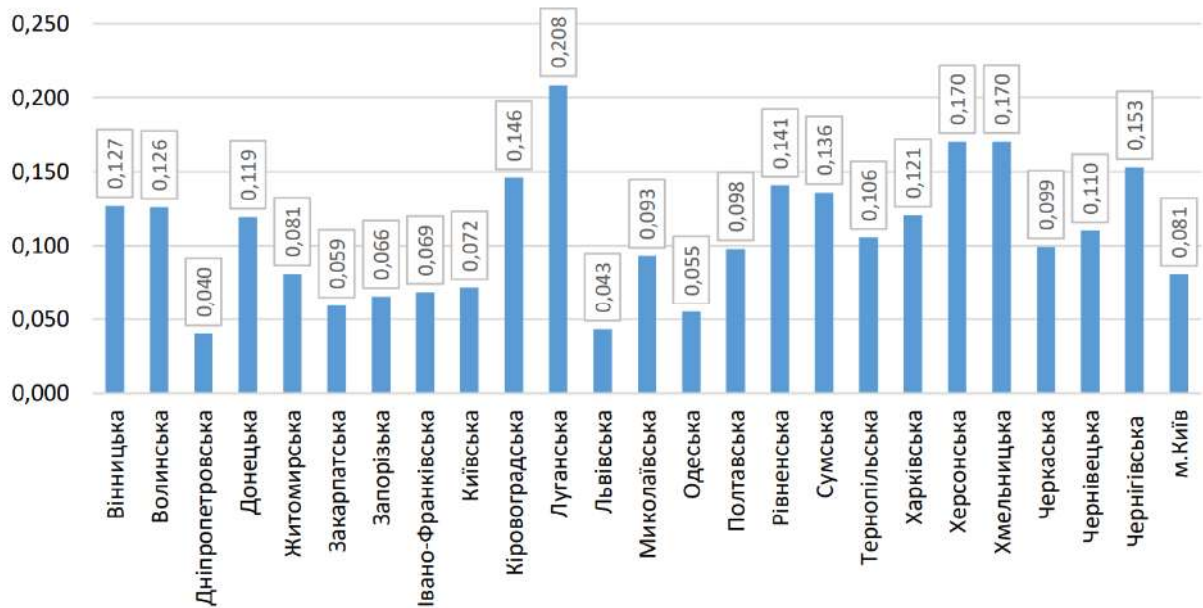

Рис. 2.2. Коефіцієнт структурних зрушень в регіонах України [2]

На рисунку 2.2 виділяється Луганська область із найбільшою величиною коефіцієнта структурних зрушень 0,208. На інтенсивність структурних зрушень в економіці Луганської області сильно вплинуло нарощування частки сільськогосподарської продукції в структурі ВРП. На другому місці за величиною коефіцієнта структурних зрушень опинилися одразу дві області: Херсонська та Хмельницька із величиною коефіцієнта 0,170. Для цих областей також характерним є нарощування частки сільськогосподарської продукції в структурі ВРП за період 2013-2016 роки.

«Найнижча інтенсивність структурних зрушень була характерна для Дніпропетровської області (0,040), що зумовлено незначним зменшенням частки промисловості та оптової і роздрібної торгівлі у ВДВ регіону. До регіонів з низькою інтенсивністю структурних зрушень належать також Львівська (0,040), Одеська (0,055), Закарпатська (0,059), Запорізька (0,066), Івано-Франківська (0,069) та Київська (0,072) області. У більшості регіонів України значний вплив на інтенсивність структурних зрушень мало

зменшення їх маси в будівництві та оптовій і роздрібній торгівлі, що підтверджується відсутністю значної міжрегіональної диференціації за часткою цих видів економічної діяльності в структурі ВДВ. Лише в Івано-Франківській та Миколаївській областях спостерігалось зростання частки будівництва в структурі ВДВ, а Рівненська, Волинська області та м. Київ мали позитивний приріст частки оптової та роздрібною торгівлі. На сьогодні в Україні спостерігаємо зменшення частки фінансової сфери в структурі ВДВ (з 5% у 2013 році до 4% у 2016 році), хоча у високорозвинених країнах світу вона навпаки зростає і виступає основним локомотивом структурних перетворень в економіці. Така тенденція характерна для 20 регіонів України, за виключенням Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Івано-Франківської та Полтавської областей» [2].

В умовах забезпечення продовольчої безпеки важливим є соціально-економічний стан регіонів. Негативний вплив на забезпечення продовольчої безпеки мають фактори по'язані із загальним станом економіки та з політичною ситуацією. Певні позитивні зміни в напрямку забезпечення продовольчої безпеки в Україні відбуваються за рахунок позитивних тенденцій в аграрному секторі економіки.

Динаміка обсягів сільськогосподарського виробництва наведена в таблиці 2.4.

Протягом 2010-2016 років в усіх категоріях господарств відбулося нарощування обсягів продукції сільського господарства, приріст становить 31%. Це відбулося за рахунок збільшення обсягів продукції рослинництва, адже обсяги продукції тваринництва майже не змінилася, а виробництво продукції тваринництва у господарствах населення навіть зменшилося на 18%. В цілому за всіма категоріями господарств спостерігалось збільшення обсягів виробництва продукції сільського господарства: сільськогосподарськими підприємствами – на 54%, у тому числі фермерськими господарствами – на 85%, а господарствами населення – на 9%.

Таблиця 2.4

Динаміка обсягів сільськогосподарського виробництва в Україні

(у постійних цінах 2010 року; мільйонів гривень)

	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2016/ 2010	2017/ 2016
Господарства усіх категорій								
Продукція сільського господарства	194886	252859	251427	239467	254640	249157	1,30	0,98
продукція рослинництва	124554	175895	177707	168439	185052	179474	1,49	0,97
продукція тваринництва	70332	76963	73719	71028	69588	69682	0,99	1,01
Сільськогосподарські підприємства								
Продукція сільського господарства	94089	136590	139058	131918	145119	140535	1,54	0,97
продукція рослинництва	66812	103127	105529	99584,7	113392	108601,1	1,7	0,96
продукція тваринництва	27276	33463,1	33528,9	32333,9	31726,4	31934,1	1,16	1,01
у т.ч. фермерські господарства								
Продукція сільського господарства	11965	19091,4	19188,8	18909,3	22101,4	21743,1	1,85	0,98
продукція рослинництва	10840	17695,3	17847	17565,4	20705,3	20338,8	1,91	0,98
продукція тваринництва	1124,9	1396,1	1341,8	1343,9	1396,1	1404,3	1,24	1,01
Господарства населення								
Продукція сільського господарства	100797	116268	112368	107548	109521	108621	1,09	0,99
продукція рослинництва	57741	72767	72178	68854,3	71659,5	70873,5	1,24	0,99
продукція тваринництва	43056	43500	40190,4	38694,4	37862	37748,3	0,88	1,00
Вироблено продукції сільського господарства господарствами усіх категорій								
на одну особу, грн	4249	5559	5847	5589	5967	5907,33	1,4	0,99
на 100 га сільсько-господарських угідь, тис.грн	523,7	681,3	708,3	674,2	715,7	694,229	1,37	0,97

*Джерело: [3]

Відносні характеристики обсягів виробництва продукції сільського господарства господарствами усіх категорій теж зросли за період 2010-2016 роки: у розрахунку на одну особу обсяги зросли на 40%, а у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь – на 37%. У 2017 році порівняно з попереднім 2016 обсяги виробництва продукції скоротилися на 2%. При цьому відбулися певні структурні зміни, зокрема обсяги виробництва продукції рослинництва скоротилися на 3%, а обсяги виробництва тваринної продукції зросли на 1%. У розрізі категорій господарств зміни відбулися майже аналогічні з різницею 1-2%. Негативним є тенденція щодо скорочення виробництва сільськогосподарської продукції на душу населення (-1%) та на одиницю площі сільськогосподарських угідь (-3%).

За період 2012-2016 роки найбільша частка виробників сільськогосподарської продукції припадала на фермерські господарства (рис. 2.3).

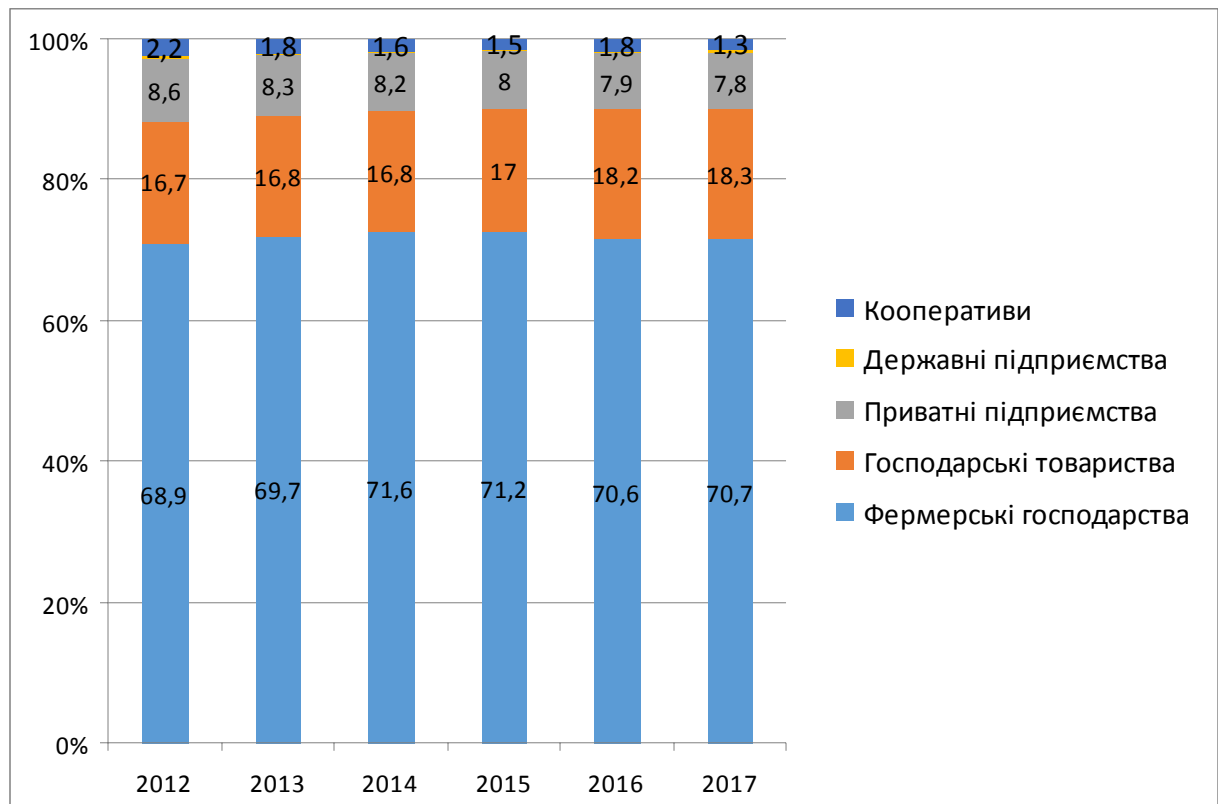

Рис. 2.3. Питома вага різних форм виробників сільськогосподарської продукції за 2012-2017рр. [3, 22]

Статистичні дані (рис.) свідчать, що частка фермерських господарств за період 2012-2016 коливалася від 68,9% до 71,6%, у 2016 році становила 70,6%.

За даними Мінагрополітики [4] можливо виділити тринадцять регіонів-лідерів із збільшенням обсягів виробництва сільськогосподарської продукції за перше півріччя 2018 року (рис. 2.4.)

Рис. 2.4. Регіони із збільшенням обсягів виробництва сільськогосподарської продукції за перше півріччя 2018 року [4]

Порівнюючи дані рисунку із даними за відповідний період 2017 року, слід відмітити, що розподіл регіонів лідерів із збільшенням обсягів виробництва сільськогосподарської продукції сильно змінився. Якщо у 2018 році відзначилися нарощуванням сільськогосподарського виробництва західні області (за винятком Луганської області), то у 2017 році це були південні та східні області (рис.2.5).

Рис. 2.5. Регіони із збільшенням обсягів виробництва сільськогосподарської продукції за перше півріччя 2017 року [4]

Таким чином у 2018 році зменшилися темпи нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції аж двох областей Причорноморського регіону, а саме: Миколаївської та Херсонської. Незважаючи на це, Миколаївська та Херсонська області потрапили у топ-5 регіонів за обсягом виробництва сільськогосподарської продукції у розрахунку на одну особу за перше півріччя 2018 року (рис. 2.6.).

Крім Миколаївської та Херсонської областей до топ-5 регіонів за обсягом виробництва сільськогосподарської продукції у розрахунку на одну особу увійшли Кіровоградська, Черкаська та Вінницька області.

Склад топ-5 регіонів за питомою вагою у загальному обсязі сільськогосподарського виробництва за перше півріччя 2018 року дещо відрізняється (рис. 2.7.).

**ТОП-5 регіонів по питомій вазі
у загальному обсязі виробництва**

Рис. 2.6. Топ-5 регіонів за обсягом виробництва сільськогосподарської продукції у розрахунку на одну особу за перше півріччя 2018 року [4]

**ТОП-5 регіонів за обсягом виробництва
у розрахунку на 1 особу**

Рис. 2.7. Топ-5 регіонів за питомою вагою у загальному обсязі сільськогосподарського виробництва за перше півріччя 2018 року [4]

Таким чином, сільськогосподарське виробництво можливо вважати стратегічно пріоритетною галуззю для багатьох регіонів України і для областей, зокрема. В господарствах Причорноморського регіону займаються вирощуванням сільськогосподарських культур та їх промисловою переробкою, тут вирощують озимі, соняшник, кукурудзу, ячмінь, просо, рис тощо. На півночі Одеської і Миколаївської областей добре росте тютюн та цукрові буряки. На території всього Причорноморського регіону сприятливі умови для овочівництва, вирощування баштанних культур, для виноградарства. В господарствах Причорноморського регіону розвиненим є також тваринництво, а саме: свинарство, вівчарство, скотарство, птахівництво, шовківництво, бджільництво.

2.2. Регіональна оцінка рівня соціалізації

Соціалізація економічного розвитку є невід'ємним компонентом та головною рушійною силою соціально-економічного прогресу сучасного світу. На практиці більшості розвинених країн доведено, що рівень соціалізації економічного розвитку є запорукою сталого зростання економіки, підвищення її конкурентоспроможності та одним з найвагоміших вимірів державної безпеки. Головною метою соціалізації є створення умов для достойного рівня життя населення, забезпечення високих соціальних стандартів та розвитку соціального капіталу, рівень якого визначає конкурентоспроможність держави та її місце на світовій арені. У свою чергу, рівень соціалізаційних процесів та їх наслідки виступають важливим свідченням адекватності й послідовності державної політики, її підконтрольності впливу суспільства і демократичним принципам та відповідності національним інтересам.

На думку Кириленко В.І. «намагаючись найактивніше включитися у суспільно-економічні процеси сучасного світогосподарського розвитку та

інтегруватися в європейське співтовариство, в Україні потрібно враховувати світові тенденції у сфері соціалізації при розбудові власної економічної моделі розвитку та вимагати від наукових установ, центральних та місцевих органів влади нових підходів до наукового забезпечення та практичної реалізації принципово нової економічної системи на основі формування нових норм, цінностей, зразків поведінки у громадян та адаптації їх до сучасного економічного життя» [5].

Зважаючи на тісну взаємозалежність та взаємообумовленість соціальних й економічних процесів на всіх рівнях їх розвитку, переважна більшість вітчизняних та зарубіжних науковців розглядають соціально-економічні процеси на рівні регіону як єдине ціле, не відмежовуючи соціалізацію як окремий об'єкт дослідження. У той – же час, результати проведених досліджень показують, що рівень соціалізації економічних процесів та їх вплив на показники соціального становища населення не завжди відповідають принципам сталого розвитку, а високі показники економічного зростання забезпечуються передусім за рахунок економії на соціальному забезпеченні, експлуатації дешевої робочої сили та нехтування соціальними стандартами. Така політика має негативні соціальні наслідки і у довгостроковій перспективі активізує міграційні процеси, призводить до зниження рівня трудового потенціалу (зокрема інтелектуального), скорочення попиту на товари та зростання соціальної напруги, що, у свою чергу, становить значні перешкоди для подальшого розвитку бізнесу та зумовлює економічний спад.

Згідно з дослідженням Манн Н.В., «у регіональному розвитку національної економіки України формуються й отримують розвиток певні відмінності між соціалізацією в межах різних територій.

1. Соціалізація орієнтована на розв'язання специфічних проблем ринків праці, їх ринкової, міграційної, професійної активності та ін.
2. Різною є активність у формуванні інституційного середовища та його соціокультурної орієнтації.

3. Соціалізація трансформує норми і традиції, забезпечує їх безболісну зміну в напрямі регулювання ринкових механізмів.

4. Соціалізація спрямована на те, щоб допомогти населенню оволодіти певними навичками поведінки на ринку праці, формувати правильну мотивацію, як професійну, так і кар'єрну.

5. Соціалізація є своєрідним буфером у відповідь на кризу та можливості її управлінського регулювання в рамках своєрідних ресурсів кожного конкретного регіону» [6].

У свою чергу, значна диференціація соціального становища між регіонами має також негативні соціальні й економічні наслідки, що виявляються у підвищенні міграційних процесів між регіонами, зниження соціальної стабільності, зростанням соціальних конфліктів та різким падінням економічного розвитку окремих регіонів, що загрожує державним інтересам та економічній безпеці. Зважаючи на це, головною метою державної політики є збалансування соціального й економічного розвитку регіонів та створення умов для вирівнювання показників соціального становища у межах країни за рахунок: створення умов для рівного доступу населення до соціальних послуг, забезпечення принципу справедливості при розподілі соціальних витрат, сприяння максимізації економічної спроможності регіонів та територіальних громад для забезпечення гідних умов життєдіяльності і розвитку населення. У зв'язку з цим, важливим елементом формування і реалізації державної політики у соціальній сфері та відповідної моделі соціально-економічного розвитку на рівні регіонів є дослідження рівня соціалізації економічного розвитку регіонів, компаративний аналіз соціального становища населення та розроблення відповідних інструментів вирівнювання соціально-економічного розвитку.

Аналіз наукових праць вітчизняних вчених з питань дослідження соціальних процесів, звітів та аналітичних дописів державних органів влади та соціальних інституцій дозволив зробити висновок, що на сьогодні немає єдиного підходу до визначення ефективності процесів соціалізації

регіонального розвитку а також стандартної системи показників, що характеризують рівень соціалізації. Зокрема, у соціальних звітах міністерства соціальної політики основними напрямками, що характеризують соціальне становище регіонів України є [7]: доходи населення, зайнятість і безробіття, заробітна плата та стан її виплати, рівень забезпечення соціальної підтримки населення, рівень розвитку соціальних та реабілітаційних послуг у територіальних громадах.

Цікавим є підхід до визначення рівня соціалізації економіки Вишневського О.С. [8], що запропонував об'єднати показники соціалізації економіки у чотири групи, які відображають тісний взаємозв'язок між соціальними і економічними процесами та рівень їх розвитку з позиції впливу на соціальну сферу. Автор виділив такі групи показників:

1) Соціально-орієнтоване виробництво, що відображає ступінь орієнтації та інформатизації виробництва на потреби населення та знаходить своє відображення у рівні якості товарів і послуг, умовах праці, екологічній безпеці виробництва, рівні оплати праці тощо;

2) Соціально-орієнтований розподіл і перерозподіл, що охоплює показники бюджетного перерозподілу на потреби соціального забезпечення, розміри соціальних трансфертів та їх відповідність фактичним потребам для забезпечення гідного рівня життя, рівень доходів населення, заробітна плата, індекси цін на споживчі товари і послуги тощо.

3) Соціально - орієнтоване споживання характеризує рівень раціоналізації споживання благ з точки зору фізіології, стандартів та норм, екологічної безпечності, моралі, принципів сталого розвитку тощо.

4) Соціально - орієнтоване середовище як сукупність факторів інституційного, нормативно-правового та інформаційного забезпечення соціального розвитку, що включає також управлінську складову (наявність стратегії соціалізації економічного розвитку, дотримання принципів та стандартів соціального забезпечення, громадський контроль). Використання даного підходу, на нашу думку, сприятиме кращому розумінню

взаємообумовленості розвитку соціально-економічних процесів та визначенню окремих резервів соціалізації на регіональному рівні. Разом з цим, відсутність значної частини статистичних показників у регіональному розрізі обмежує можливості використання зазначеного підходу для здійснення компаративного аналізу соціалізації регіонів України.

Заслуговує уваги також підхід до визначення рівня соціалізації регіонів на основі дослідження потенціалу соціалізації, запропонований у праці Деєвої Н.М. [9]. На думку автора, потенціал соціалізації необхідно розглядати, як можливості держави щодо забезпечення і підтримання через суспільні інституції й інститути такого рівня виробництва, розподілу, перерозподілу й споживання матеріальних і духовних благ, який би забезпечував відтворення працездатності і життєздатності членів суспільства на рівні цивілізаційних стандартів як в залежності, так і незалежно від трудового внеску та інших чинників. Головним показником потенціалу соціалізації є кількість наявних та потенційних домогосподарств, що характеризуються високим рівнем добробуту і виступають універсальним вимірником добробуту суспільства та країни.

Важливим індикатором соціалізації регіонального розвитку, на думку Заїки Ю.Ю. та Вітківської К.В., є рівень бідності населення. За підрахунками учених, станом на кінець 2016 року до «лідуючих» за показником рівня бідності за відносним критерієм віднесено наступні області: Донецька – рівень бідності становить 30,9%, Тернопільська та Рівненська області (48,5, що в 2-3 рази перевищує середні показники по країні. До областей з надвисоким рівнем показника бідності віднесено також Житомирську (39,7%), Волинську (36,2%), Сумську (38,0%) та Луганську (36,9%) області. Помітно вищим за середній рівень бідності по Україні можна спостерігати у Кіровоградській (32,7%) та Одеській (34,2%) областях, а психологічну межу у 30% перетнули Херсонська (31,1%), Львівська (30,1%) та Хмельницька (30,8%) області.

Дослідники відмітили, що, як і у минулому та позаминулі роки, м. Київ, у якому показник рівня бідності традиційно лишається найнижчим серед усіх регіонів (6,9%), що у три рази нижче за середнє значення по Україні. Їх 2015 р. у негативному розумінні, до «лідуючих» за показником рівня бідності, що біли визначеними за відносним критерієм відносять наступні області: Донецька – рівень бідності становить 30,9%, Тернопільська – рівень бідності становить 48,5% та Рівненська область – рівень бідності відповідно становить 48,6%, що в 2-3 рази більше за середні показники по країні. До областей з надвисоким рівнем показника бідності потрапили Житомирська (39,7%), Волинська (36,2%), Сумська (38,0%) та Луганська (36,9%) області. Помітно вищим за середній рівень бідності по Україні можна спостерігати у Кіровоградській (32,7%) та Одеській (34,2%) областях, а психологічну межу у 30% перетнули Херсонська (31,1%), Львівська (30,1%) та Хмельницька (30,8%) області. Слід відмітити, як і у минулому та позаминулі роки, м. Київ, у якому показник рівня бідності традиційно лишається найнижчим серед усіх регіонів, у якому значення відносної бідності становить 6,9%, що у три рази нижче за середнє значення по Україні. Відносно низькі показники рівня бідності є характерними для Черкаської (15,8%), Запорізької (16,2%), Чернігівської (18,3%), Харківської (18,5%), Миколаївської (19,0%) та Чернівецької (19,9%) областей [10].

Прихильники витратного підходу, серед яких О. Б. Жук та О. Г. Гупало, Г. В. Возняк [11, 12], вважають основними характеристиками соціалізації економічного розвитку регіону обсяги витрат на забезпечення стабільного функціонування соціальної сфери регіону за такими напрямками: охорона здоров'я, освіти і наука, соціальний захист та соціальне забезпечення, культура і мистецтво. Для співставності показників соціалізації регіонів авторами запропоновано визначати відносні показники соціальних витрат перерахунку на душу населення та як частку у валовому регіональному продукті. На нашу думку, витратний підхід є важливим напрямком оцінювання соціалізації регіонального розвитку у контексті бюджетної

політики регіону, проте не характеризує у повній мірі ефективність таких видатків.

Оцінювання ефективності соціального розвитку регіону крізь призму запобігання девіантної соціалізації запропоновано Зибаревою О.В. На думку вченої, «значні регіональні відмінності в Україні щодо демографічного розвитку, рівня, умов та якості життя, екологічного стану, ринку праці, соціального середовища тощо обумовлюють формування соціальних ризиків у державі та її регіонах, становлять небезпеку існування для людини та суспільства. Зокрема, це ризики безробіття, бідності, безпритульності, соціальної дезінтеграції, соціального відторгнення, руйнування соціальних цінностей; тінізації відносин у всіх сферах економіки; корупції тощо. В свою чергу, ці ризики є відображенням процесів саме девіантної соціалізації» [13].

При цьому, девіантна соціалізація розглядається як обернений процес соціалізації, при якому спостерігається небезпечне відхилення перебігу соціальних процесів від таких, що вважаються соціально-прийнятними. Наявність девіантних процесів соціалізації в регіонах та їх розвиток зумовлюють зростання соціальної напруги та негативно впливають на рівень економічної і соціальної безпеки. Індикатори девіантної соціалізації характеризують рівень дестабілізації соціального становища у регіоні та визначаються за такими показниками, як: рівень безробіття, рівень захворюваності населення, рівень злочинності, заборгованість із виплати заробітної плати тощо.

На основі проведених досліджень та враховуючи доступні статистичні дані, запропоновано здійснювати комплексне дослідження рівня соціалізації регіонів України за такими підходами:

- 1) Витратний підхід (outlay analysis) передбачає визначення рівня соціалізації регіонів на підставі розподілу соціальних видатків державного та підприємницького сектору регіону у розрахунку на душу населення. Згідно даного підходу, збільшення соціальних трансфертів, заробітної плати та інших доходів населення сприяє зниженню рівня бідності населення, що є

основним вимірником соціального добробуту. На основі проведених досліджень, в якості основних критеріїв соціалізації за цим підходом є обсяги соціальних видатків регіонального бюджету у розрахунку на одну особу у регіоні за такими напрямками: видатки на освіту, видатки на охорону здоров'я, видатки на соціальних захист і соціальне забезпечення.

2) Підхід з позиції конкурентної соціалізації (competitive analysis) характеризує створення умов для розвитку людського потенціалу та підвищенню рівня життя населення, що сприяє підвищенню конкурентної привабливості регіону. У якості основних критеріїв конкурентоспроможності соціалізації економіки запропоновано наступні показники:

- самооцінка стану здоров'я населення у регіоні (частка населення, що оцінили стан здоров'я як добрий);
- наявні доходи населення у розрахунку на одну особу в регіоні;
- рівень середньої заробітної плати в регіонах;
- рівень зайнятості населення, %

Використання вказаного підходу дозволить визначити конкурентний рейтинг регіонів у контексті соціального забезпечення та якості життя населення, виявити основні переваги та недоліки регіональної політики у сфері соціалізації.

3) Підхід з позиції оцінювання девіантної соціалізації (deviant analysis), згідно з яким оцінці підлягають соціальні ризики, зростання яких підвищує рівень соціальної напруги та створює загрозу соціальній безпеці регіону. Використання даного підходу дозволяє акцентувати увагу перш за все на соціальних проблемах регіонів, які потребують першочергового вирішення та мають бути враховані при розробці регіональних програм соціального розвитку і підтримки окремих категорій населення у регіоні для забезпечення соціальної стабільності й покращення соціального клімату. До основних критеріїв девіантної соціалізації нами віднесено:

- рівень безробіття, %;

- заборгованість з виплати заробітних плат у регіонах у розрахунку на одного працюючого;
- рівень захворюваності населення (частка населення, що оцінили стан здоров'я як поганий);
- рівень злочинності (кількість осіб, що вчинили злочини у розрахунку на 100 тисяч населення регіону)

Для забезпечення співставності даних у процесі міжрегіонального порівняння та проведення компаративного аналізу й рейтингування, всі показники пропонується оцінювати у перерахунку на душу населення.

Важливим етапом визначення рівня соціалізації є вибір відповідного методичного підходу, що дозволить звести різні за змістовим наповненням та одиницями виміру показники у єдину шкалу оцінювання. Доцільно зазначити, що у наукових роботах представлено широкий спектр методичних підходів до проведення порівняльного аналізу та рейтингування регіонів України за різними ознаками. Спільним для всіх методичних підходів є:

- визначення еталонних показників у межах вибраної сукупності порівняльних ознак. У якості еталонних значень, як правило виступають нормативні показники (якщо досліджуваний процес піддається нормуванню), максимальне значення показника з вибраної сукупності (для стимуляторів) або мінімальне значення показника (для де стимуляторів) або ж середнє (медіанне) значення, що застосовується для оцінювання рівномірності розвитку окремих процесів. Зважаючи на те, що регіони України розглядаються нами в якості рівнозначних з точки зору макроекономічних умов розвитку структурні елементи держави, в якості еталонних значень запропоновано використовувати екстремуми (максимальне або мінімальне значення показника сукупності).

Такий підхід дозволить конкретизувати сильні та слабкі сторони процесів соціалізації кожного регіону порівняно з кращими показниками досягнутими у порівняльній період під дією єдиних чинників державної політики у соціальній сфері.

- нормування показників відносно еталонних значень здійснюється на основі співвідношення показника, досягнутого на регіональному рівні до еталонного значення. У якості еталону в дослідженні обрано найкращий показник, досягнутий серед регіонів України у поточному році. Отриманий у результаті розрахунків нормований показник приймає значення у межах від 0 до 1 й показує ступінь досягнутих результатів на рівні регіону. Для більш зручної інтерпретації результатів, запропоновано переводити результати розрахунків у 10-ти бальну шкалу шляхом множення нормованого показника на 10. Отримані значення у балах дозволять використовувати їх у подальших розрахунках та порівняннях.

- Обчислення інтегральних показників у межах кожного підходу дозволяє здійснювати комплексне співставлення отриманих даних за регіонами та визначати їх місце у рейтингу. Для цієї мети, нами обрано найпростіший адитивний метод обчислення на основі формули зважених сум, що дозволить інтегрувати вказані підходи у єдиний інтегральний показник рівня соціалізації регіонального розвитку за формулою:

$$IS_j = \sum_{i=1}^n \left[\left(X_{ij} \times \frac{1}{n} \right) \right] \times 10 \quad (2.2)$$

де, IS_j – індекс соціалізації j -го регіону, бали;

X_i – нормоване значення i -го показника j -г регіону, бали;

n – загальна кількість показників, одиниць

Використання наведених автором методичних підходів дозволить уніфікувати процедуру оцінювання рівня соціалізації у межах будь-якого підходу та з використанням будь-якої системи показників, здійснювати компаративний аналіз, формувати рейтинги соціалізації економічного

розвитку на будь-якому рівні агрегування (міжнародний, регіональний, районний, рейтинг міст тощо).

На основі інтеграції витратного, конкурентного та девіантного підходів, запропоновано визначати комплексний показник соціалізації регіонів за формулою:

$$RS_j = (O(IS_j) \times 0,33) + (C(IS_j) \times 0,33) + \left((10 - D(IS_j)) \times 0,33 \right) \quad (2.3)$$

де, $O(IS_j)$ – індекс соціалізації j -го регіону за витратним підходом, бали;
 $C(IS_j)$ - індекс соціалізації j -го регіону за конкурентним підходом, бали;
 $D(IS_j)$ - індекс девіантної соціалізації j -го регіону, бали

Отриманий за результатами розрахунків комплексний показник соціалізації регіонів дозволить визначити основні кластери проблем регіонального розвитку у сфері соціалізації у розрізі окремих регіонів та оптимізувати інструменти соціальної політики для вирівнювання соціального становища та рівня життя населення.

Використовуючи удосконалений автором підхід до рейтингового оцінювання рівня соціалізації регіонів здійснено аналіз соціального розвитку за методом витрат. У таблиці 2.5 наведено обсяги соціальних витрат на соціальне забезпечення у розрахунку на душу населення у розрізі регіонів України та їх нормоване значення відносно еталону.

За результатами розрахунків встановлено, що найбільш конвергентним показником соціальних видатків є показник видатків на освіту, про що свідчить незначні коливання його диференціації за регіонами у межах 8-10 балів відносно еталонного значення, що досягнуто у м. Київ. Найнижчий рівень освітніх видатків спостерігається у Донецькій (3,4) та Луганській (2,5) областях, що пояснюється насамперед окупацією частини територій цих

областей та перенесення частини навчальних закладів на територію інших регіонів.

Таблиця 2.5

Окремі показники соціальних витрат регіональних бюджетів у розрахунку на одну особу за 2016 рік*

Регіони України	Видатки на освіту, грн.	X_i , бали	Видатки на охорону здоров'я, грн.	X_i , бали	Видатки на соц. захист і соц. забезпечення, грн.	X_i , бали	$O(IS)$, бали
Вінницька	2320,5	8,4	1489,5	5,7	3003,0	8,5	7,5
Волинська	2690,4	9,8	1368,0	5,2	3227,4	9,1	8,0
Дніпропетровська	2401,7	8,7	1756,3	6,7	2274,2	6,4	7,2
Донецька	943,8	3,4	763,1	2,9	1149,0	3,3	3,2
Житомирська	2500,8	9,1	1520,8	5,8	3273,8	9,3	8,0
Закарпатська	2500,1	9,1	1291,8	5,0	2657,7	7,5	7,1
Запорізька	2466,0	9,0	1859,0	7,1	2362,4	6,7	7,5
Івано-Франківська	2243,2	8,2	1475,5	5,7	3330,5	9,4	7,7
Київська	2536,5	9,2	1679,4	6,4	2595,4	7,4	7,6
Кіровоградська	2525,6	9,2	1558,9	6,0	3047,6	8,6	7,9
Луганська	683,4	2,5	617,0	2,4	924,4	2,6	2,5
Львівська	2147,3	7,8	1401,6	5,4	2844,6	8,1	7,0
Миколаївська	2507,2	9,1	1474,3	5,7	2519,7	7,1	7,2
Одеська	2026,3	7,4	1331,5	5,1	1990,3	5,6	6,0
Полтавська	2374,0	8,6	1640,3	6,3	3364,7	9,5	8,1
Рівненська	2538,2	9,2	1413,1	5,4	3393,1	9,6	8,0
Сумська	2196,2	8,0	1579,9	6,1	3524,7	10,0	7,9
Тернопільська	2415,9	8,8	1358,3	5,2	3531,0	10,0	7,9
Харківська	1863,1	6,8	1455,5	5,6	2330,9	6,6	6,3
Херсонська	2463,6	9,0	1457,1	5,6	2509,2	7,1	7,1
Хмельницька	2447,9	8,9	1559,0	6,0	3024,1	8,6	7,7
Черкаська	2377,9	8,6	1683,4	6,5	3270,8	9,3	8,0
Чернівецька	2340,4	8,5	1353,9	5,2	2815,2	8,0	7,2
Чернігівська	2279,8	8,3	1613,8	6,2	2946,4	8,3	7,5
м.Київ	2750,0	10,0	2609,1	10,0	1587,4	4,5	8,1

*без урахування окупованих територій

*Джерело: Розраховано автором на підставі даних Державної казначейської служби України [14]

Відносно низький по відношенню до м. Києва рівень видатків на освіту у 2017 році спостерігається у Харківській (6,8) та Одеській (7,4) областях, що при значному скупченні на цих територіях навчальних закладів різних рівнів вказує на зниження процесів економічної соціалізації регіонів за аналізованим чинником.

Порівняно з еталонним значенням по м. Київ (2609,1 грн.), у регіонах спостерігається значно нижчі показники видатків на охорону здоров'я. Лідируючі позиції у рейтингу за даним показником у 2016 році утримує Дніпропетровська (8,1), Запорізька (6,7), Полтавська (6,3), Хмельницька (5,8) та Чернігівська (5,8) області. Значно нижчі за середнє значення (5 балів) витрати характерні для тих же Донецької та Луганської областей. Показники витрат на охорону здоров'я в інших областях коливаються у межах 5-6 балів.

Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення виступають, на нашу думку, вагомим індикатором процесів соціалізації регіональної політики. Проте, з іншої сторони, збільшення витрат на соціальне забезпечення й захист зумовлене значною часткою населення регіону, що потребують державної допомоги. Це підтверджується тим, що у м. Київ, що утримує лідерські позиції за рівнем видатків на освіту й охорону здоров'я (по 10 балів) спостерігаються відносно низький рівень видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення (4,5 балів).

Лідируюче положення у рейтингу за показником видатків на соціальне забезпечення займає Сумська (10), Тернопільська (10), Рівненська (9,6) , Полтавська (9,5) та Івано-Франківська області (9,3). Відносно невисокий обсяг витрат на соціальний захист спостерігається у м. Київ, Луганській (2,6), Донецькій (3,3), Харківській (6,6) та Дніпропетровській (6,4) областях.

Використовуючи формулу 2.3 розраховано інтегральний індекс соціалізації регіонів України за соціальними видатками та побудовано їх рейтинг. Результати розрахунків наведено на рис. 2.8.

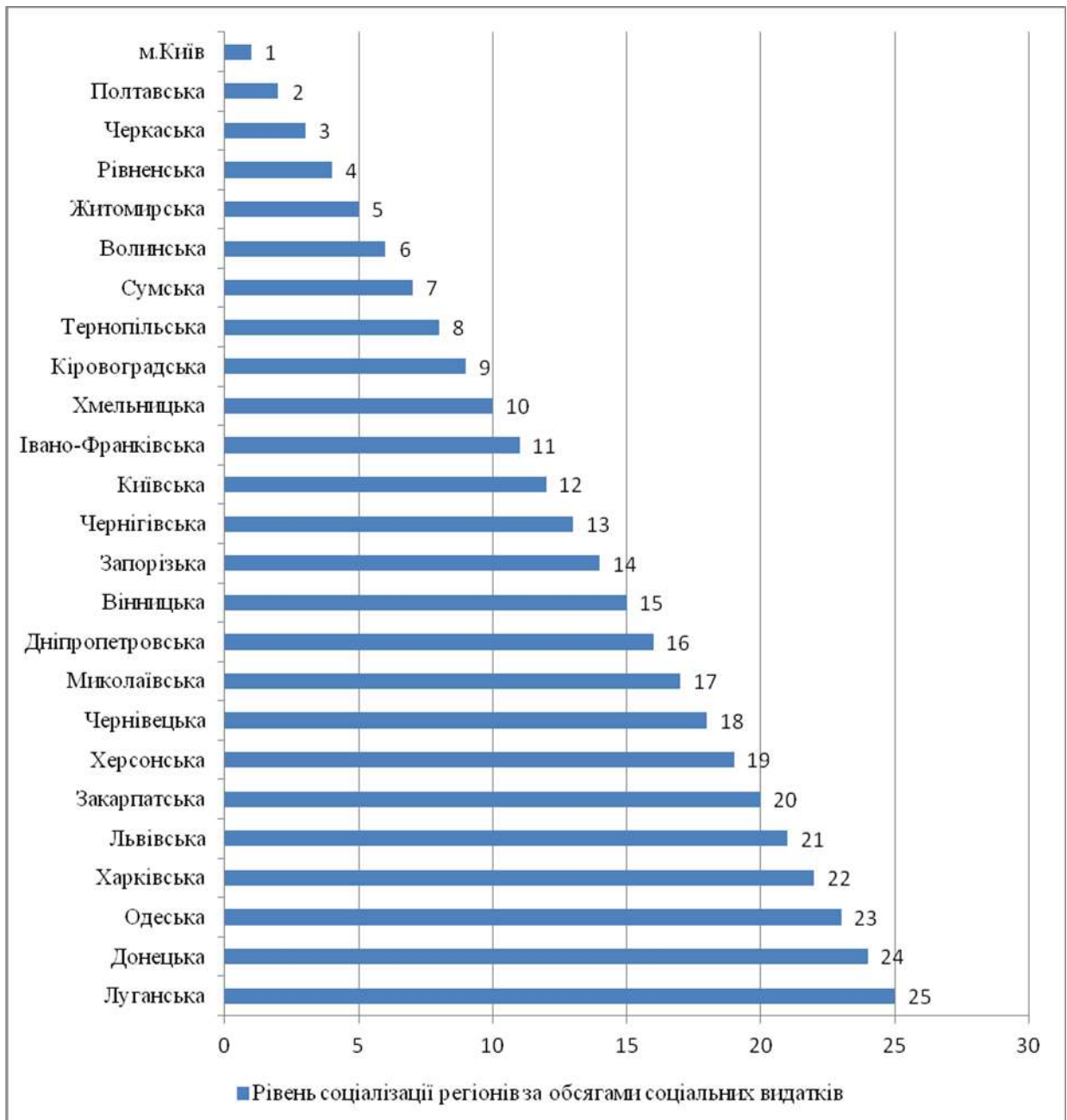

Рис. 2.8. Рейтинг регіонів України за обсягами соціальних витратків у розрахунку на душу населення за 2016 рік.

Джерело: розраховано автором на підставі даних таблиці 2.5.

По аналогії з 2016, використовуючи пропоновані методичні підходи розраховано стандартизовані та агреговані показники соціальних витрат у розрізі регіонів України за 2017 рік (табл. 2.6.)

Таблиця 2.6

Окремі показники соціальних витрат регіональних бюджетів у
розрахунку на одну особу за 2017 рік*

Регіони України	Видатки на освіту, грн.	Хі, бали	Видатки на охорону здоров'я, грн.	Хі, бали	Видатки на соц. захист і соц. Забезпечення, грн.	Хі, бали	O(IS), бали
Вінницька	2552,55	8,4	1504,395	5,4	3153,15	8,4	7,3
Волинська	2959,44	9,8	1409,04	5,0	3356,496	9,0	7,9
Дніпропетровська	2449,734	8,1	1808,989	6,5	2387,91	6,4	6,9
Донецька	1038,18	3,4	770,731	2,8	1206,45	3,2	3,1
Житомирська	2700,864	8,9	1566,424	5,6	3404,752	9,1	7,8
Закарпатська	2750,11	9,1	1330,554	4,8	2764,008	7,4	7,0
Запорізька	2712,6	9,0	1877,59	6,7	2456,896	6,6	7,3
Івано-Франківська	2288,064	7,6	1519,765	5,4	3497,025	9,3	7,4
Київська	2790,15	9,2	1696,194	6,1	2725,17	7,3	7,5
Кіровоградська	2576,112	8,5	1605,667	5,8	3199,98	8,5	7,5
Луганська	751,74	2,5	660,19	2,4	961,376	2,6	2,4
Львівська	2362,03	7,8	1499,712	5,4	2958,384	7,9	7,0
Миколаївська	2557,344	8,5	1577,501	5,7	2620,488	7,0	7,0
Одеська	2228,93	7,4	1424,705	5,1	2069,912	5,5	5,9
Полтавська	2563,92	8,5	1755,121	6,3	3532,935	9,4	8,0
Рівненська	2792,02	9,2	1427,231	5,1	3562,755	9,5	7,9
Сумська	2240,124	7,4	1690,493	6,1	3700,935	9,9	7,7
Тернопільська	2657,49	8,8	1453,381	5,2	3742,86	10,0	7,9
Харківська	2049,41	6,8	1470,055	5,3	2470,754	6,6	6,2
Херсонська	2660,688	8,8	1500,813	5,4	2659,752	7,1	7,0
Хмельницька	2692,69	8,9	1605,77	5,8	3175,305	8,5	7,6
Черкаська	2615,69	8,6	1700,234	6,1	3434,34	9,2	7,9
Чернівецька	2527,632	8,4	1394,517	5,0	2955,96	7,9	7,0
Чернігівська	2462,184	8,1	1629,938	5,8	3123,184	8,3	7,4
м.Київ	3025	10	2791,737	10,0	1682,644	4,5	8,1

*без урахування окупованих територій

*Джерело: Розраховано автором на підставі Державної казначейської служби України [14] та даних Міністерства фінансів України [Бюджет України 2017: статистичний збірник/ Міністерство фінансів України.- Київ- 2018]

Результати проведених розрахунків показали незначні відхилення позицій окремих регіонів у 2017 році як за переліком індикаторів так і за кінцевими показниками соціальних витрат у розрахунку на одну особу

населення у порівнянні з еталоном у межах їх зниження від -0,1 до -0,3 пункти. Незмінними залишилися порівняльні комплексні показники у Київській, Тернопільській та Львівській областях. Найбільше зниження (-0,3) спостерігається у Дніпропетровській та Івано-Франківській областях. Відповідні зміни відобразилися на рейтингу регіонів за рівнем соціальних видатків у 2017 році (рис. 2.9.).

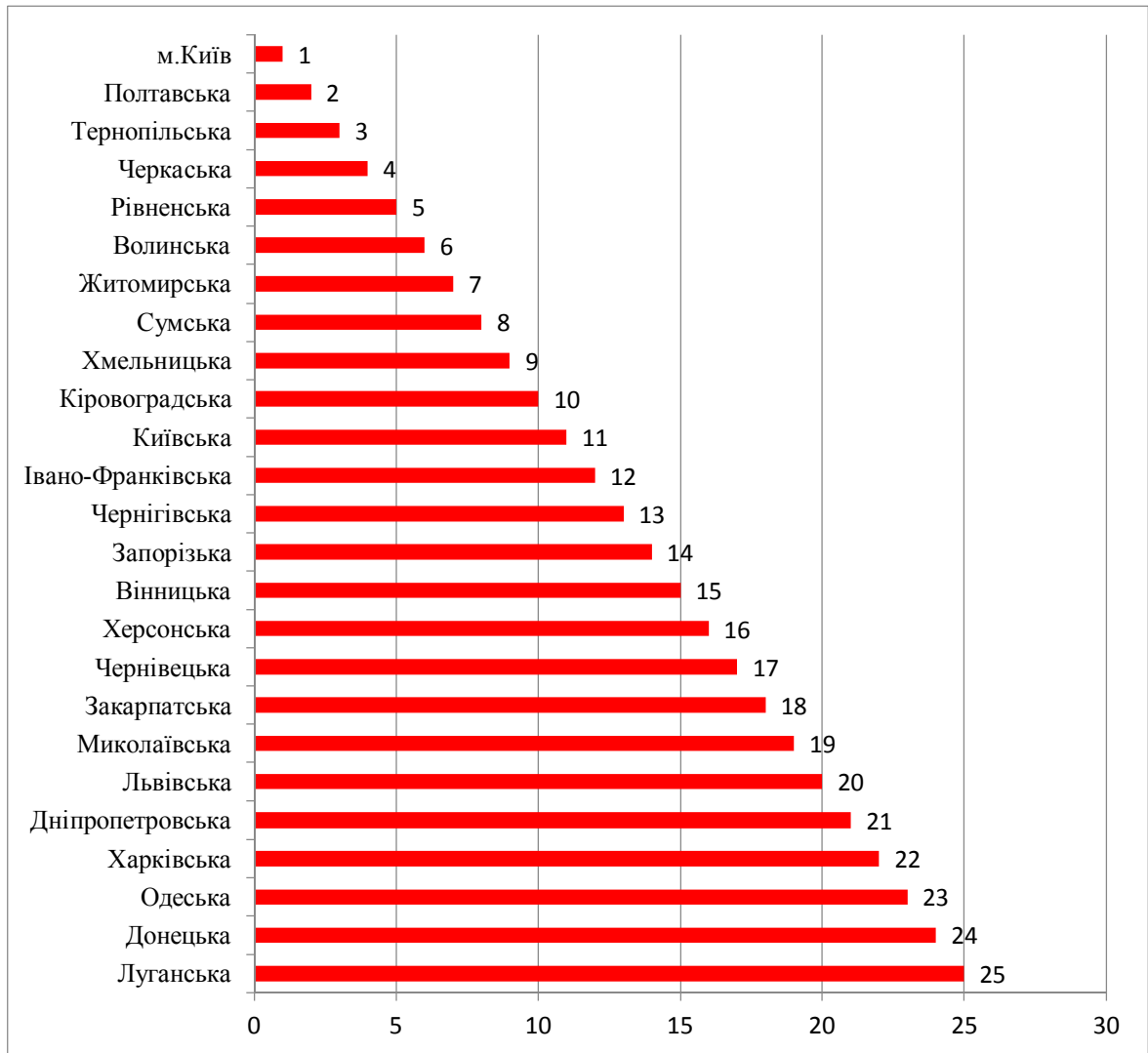

Рис. 2.9. Рейтинг регіонів України за обсягами соціальних видатків у розрахунку на душу населення за 2017 рік.

Джерело: розраховано автором на підставі даних таблиці 2.6.

Згідно конкурентного підходу до оцінювання соціалізації регіонів, основними індикаторами виступають показники-стимулятори: наявні

середньодушові доходи; самооцінка стану здоров'я населення у регіоні; рівень середньої заробітної плати в регіонах та рівень зайнятості населення.

У таблиці 2.7 наведено показники конкурентоспроможності регіонів України за рівнем соціалізації.

Таблиця 2.7

Показники оцінювання конкурентної соціалізації регіонів України у 2016 році

Регіони України	Частка населення, що оцінюють свій стан здоров'я як добрий, %	Наявні доходи у розрахунку на одну особу, грн.	Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників, грн	Рівень зайнятості населення, %
Вінницька	45,6	33848,9	4189	56,6
Волинська	55,8	28312,5	4047	51
Дніпропетровська	42,4	43458,3	5075	59,1
Донецька	42,7	19434,3	5989	50
Житомирська	48,2	31441,3	4000	55,9
Закарпатська	59,2	25045,3	4298	54,8
Запорізька	41,4	42117,8	5080	56
Івано-Франківська	60,6	29975,4	4202	54,7
Київська	56,5	39177,9	5229	57,8
Кіровоградська	53,7	30979,9	3974	52,9
Луганська	33	11919,7	4637	55,6
Львівська	65,6	33673,5	4559	55,9
Миколаївська	52,9	33186,6	4887	57,5
Одеська	56,1	37732	4809	56,7
Полтавська	53,5	36393,3	4621	53,3
Рівненська	51,4	29757,4	4364	56,9
Сумська	44,6	33944,4	4131	56,8
Тернопільська	64	26884,4	3695	52
Харківська	33,8	36587,7	4448	59,7
Херсонська	52,2	31242,7	4046	55,8
Хмельницька	43,7	32650	4043	53,9
Черкаська	40	30608,7	4148	56,2
Чернівецька	61,7	26838,3	3828	56,2
Чернігівська	37,9	31707,1	4002	55,6
м.Київ	50,4	91356,6	8648	62,3

Джерело: сформовано автором на основі даних державної служби статистики України [15] [Індекс здоров'я. Україна – 2017.URL: http://health-index.com.ua/upload/files/+Report%20Health%20Index%202017_web.pdf784933025.pdf]

На підставі наведених у таблиці 2.8 даних, та формул 2.2-2.3, розраховано нормовані бали та інтегральні індекси конкурентоспроможності

регіонів України за рівнем соціалізації. Результати проведених розрахунків наведено у таблиці 3.

Таблиця 2.7

Нормовані показники та індекс конкурентної соціалізації регіонів України у 2016 році

Регіони України	Частка населення, що оцінюють свій стан здоров'я як добрий, %	Наявні доходи у розрахунку на одну особу, грн.	Середньо-місячна номінальна заробітна плата штатних працівників, грн	Рівень зайнятості населення, %	Індекс конкурентної соціалізації C(IS) , бали
Вінницька	7,0	3,7	4,8	9,1	6,1
Волинська	8,5	3,1	4,7	8,2	6,1
Дніпропетровська	6,5	4,8	5,9	9,5	6,6
Донецька	6,5	2,1	6,9	8,0	5,9
Житомирська	7,3	3,4	4,6	9,0	6,1
Закарпатська	9,0	2,7	5,0	8,8	6,4
Запорізька	6,3	4,6	5,9	9,0	6,4
Івано-Франківська	9,2	3,3	4,9	8,8	6,5
Київська	8,6	4,3	6,0	9,3	7,1
Кіровоградська	8,2	3,4	4,6	8,5	6,2
Луганська	5,0	1,3	5,4	8,9	5,2
Львівська	10,0	3,7	5,3	9,0	7,0
Миколаївська	8,1	3,6	5,7	9,2	6,6
Одеська	8,6	4,1	5,6	9,1	6,8
Полтавська	8,2	4,0	5,3	8,6	6,5
Рівненська	7,8	3,3	5,0	9,1	6,3
Сумська	6,8	3,7	4,8	9,1	6,1
Тернопільська	9,8	2,9	4,3	8,3	6,3
Харківська	5,2	4,0	5,1	9,6	6,0
Херсонська	8,0	3,4	4,7	9,0	6,3
Хмельницька	6,7	3,6	4,7	8,7	5,9
Черкаська	6,1	3,4	4,8	9,0	5,8
Чернівецька	9,4	2,9	4,4	9,0	6,4
Чернігівська	5,8	3,5	4,6	8,9	5,7
м.Київ	7,7	10,0	10,0	10,0	9,4

Джерело: розраховано автором за даними таблиці 2.7.

На підставі розрахованих показників можна зробити висновок, що лідируючі позиції за рівнем доходів, середньої заробітної плати та зайнятості населення(10 балів – еталонні значення) утримує м. Київ, що є природнім у зв'язку з його статусом столиці. Порівняно з показниками, що досягнуті у м.

Київ, аналогічні показники у регіонах України (окрім рівня зайнятості) є нижчими у середньому у 2 рази. За показниками наявних доходів населення лідируючі позиції займають: Дніпропетровська (4,8), Запорізька (4,6), Київська(4,3), Одеська (4,1 бали), Харківська та Полтавська (4) області. Найнижчі рівні доходів населення у Луганській (1,3), Донецькій (2,1) та Закарпатській (2,7) областях. У той же час, найвищі показники стану здоров'я населення у 2016 році демонструють регіони західної частини України, серед яких Львівська (10 балів), Тернопільська (9,8), Чернівецька (9,4), Івано-Франківська(9,2) та Закарпатська (9) області, що пояснюється насамперед більш сприятливими екологічними умовами внаслідок нижчої концентрації підприємств хімічної та металургійної промисловості та сприятливими природно-кліматичними умовами.

Найнижчий рівень диференціації соціального становища між регіонами України спостерігається за показником рівня зайнятості, що підтверджують проведені розрахунки за якими максимальний розрив між областями становить 2 бали.

Зважений індекс конкурентної соціалізації регіонів України показав, що враховуючи наведену групу показників, спостерігається більш-менш рівномірний рівень соціалізації у регіонах, при якому максимальний розрив між найнижчим показником, що досягнуто у Луганській області (5,2) та найвищим значенням у м. Київ (9,4) складає 4,2 бали. Враховуючи відносно протилежні значення показників оцінки здоров'я населення та економічного добробуту у різних регіонах, що врівноважуються у індексі, середній індекс конкурентоспроможної соціалізації складає 6,4 бали. На основі наведених у таблиці 3.. даних побудовано рейтинг регіонів України за індексом конкурентної соціалізації у 2016 році (рис.2.10.).

Аналізуючи показники конкурентної соціалізації у 2017 році, слід відмітити, що відбулися певні зміни. Зокрема, у більшості регіонів України погіршився стан здоров'я населення (результати вибіркового статистичного опитування [19] у середньому на 4,5% по регіонам, та знизився рівень

зайнятості економічно-активного населення у більшості регіонів у середньому на 0,5.

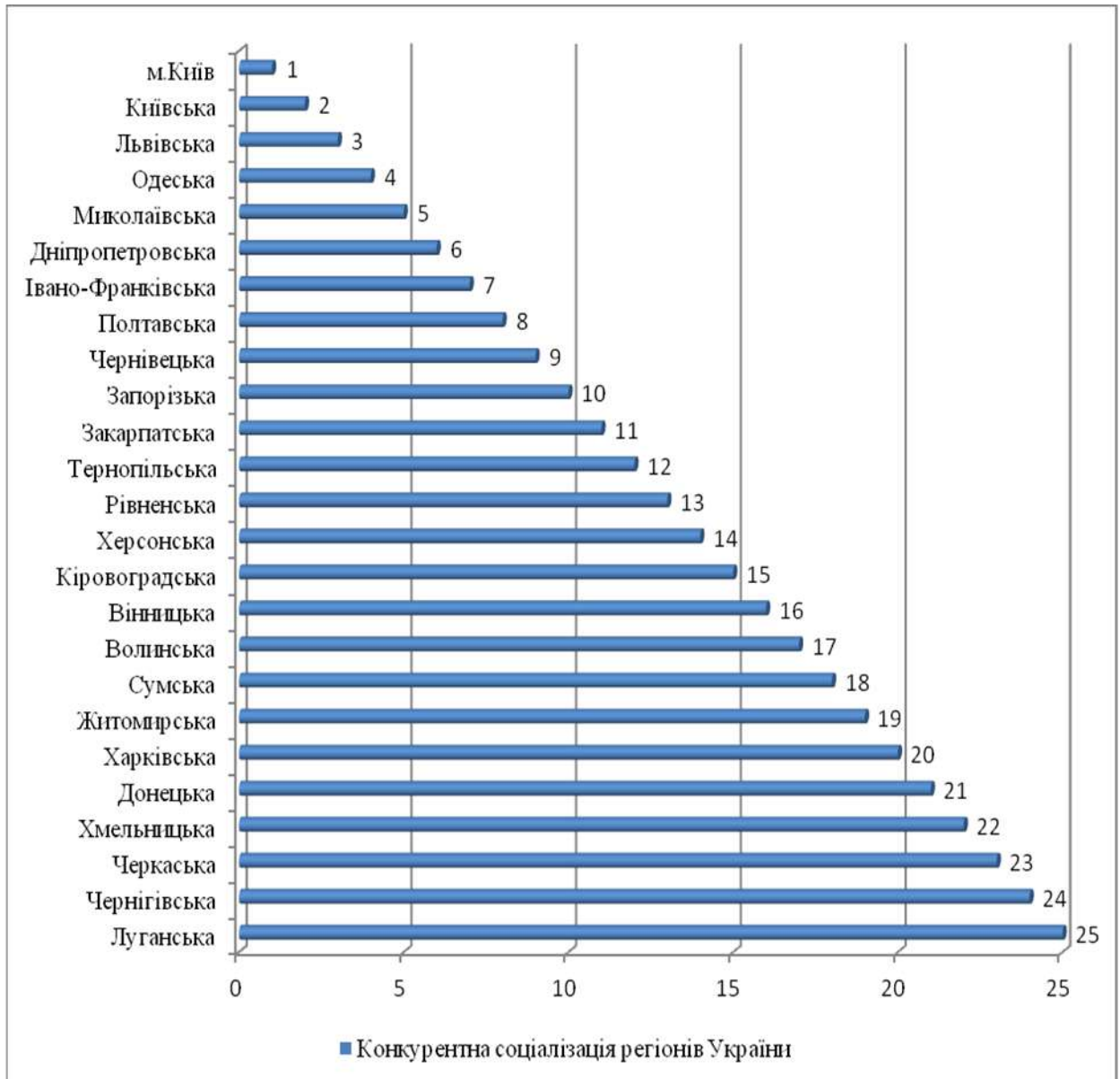

Рис. 2.10. Рейтинг регіонів України за конкурентоспроможністю соціалізації економіки у 2016 році.

Джерело: розраховано автором за даними таблиці 2.8.

При цьому рівень диференціації даного показника складає від -10% порівняно з попереднім періодом у Дніпропетровській області до +8% у Донецькій. Позитивним є збільшення наявних середньодушових доходів населення, що спостерігається у всіх без виключення регіонах у середньому на 34% та зростання середньомісячної заробітної плати на 46%.

Показники конкурентної соціалізації регіонів України за 2017 рік наведено у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8.

Показники оцінювання конкурентної соціалізації регіонів України у 2017 році

Регіони України	Частка населення, що оцінюють свій стан здоров'я як добрий, %	Наявні доходи у розрахунку на одну особу, грн.	Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників, грн	Рівень зайнятості населення, %
Вінницька	52,8	45436,2	7613	56,1
Волинська	44,1	38514,0	7249	55,3
Дніпропетровська	48,3	57332,5	8247	48,8
Донецька	41	25278,4	9886	58,0
Житомирська	37,3	42683,9	7207	49,4
Закарпатська	46,5	33891,1	8127	56,4
Запорізька	44,1	54261,0	8305	53,8
Івано-Франківська	41,8	40579,5	6935	55,2
Київська	44,8	50664,4	8719	55,0
Кіровоградська	45,9	42226,8	6798	58,0
Луганська	58,8	16416,4	7484	53,3
Львівська	51,6	44981,0	7879	54,7
Миколаївська	48	45355,7	8828	56,2
Одеська	50,4	50111,1	8297	56,8
Полтавська	49,7	48663,0	7839	56,1
Рівненська	36,6	40325,4	7676	54,0
Сумська	27,6	45852,3	7359	55,1
Тернопільська	38,3	36203,8	6828	57,4
Харківська	49,7	48370,4	7447	51,0
Херсонська	46,9	41695,0	7206	60,6
Хмельницька	53,9	43638,1	7559	56,2
Черкаська	38,9	41853,5	7267	54,7
Чернівецька	44,4	36214,5	7265	56,7
Чернігівська	36,4	42501,2	6656	56,6
м.Київ	55,9	118207,6	14035	56,1

Джерело: сформовано автором на основі даних державної служби статистики України [15]
 [Індекс здоров'я. Україна – 2017.URL: http://health-index.com.ua/upload/files/+Report%20Health%20Index%202017_web.pdf784933025.pdf]

На підставі даних таблиці 2.8. розраховано нормовані та агреговані показники конкурентної соціалізації регіонів України у 2017 році. Результати розрахунків наведено у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9.

Нормовані показники та індекс конкурентної соціалізації регіонів
України у 2017 році

Регіони України	Частка населення, що оцінюють свій стан здоров'я як добрий, %	Наявні доходи у розрахунку на одну особу, грн.	Середньо-місячна номінальна заробітна плата штатних працівників, грн	Рівень зайнятості населення, %	Індекс конкурентної соціалізації C(IS) , бали
Вінницька	9,0	3,8	5,4	9,3	6,9
Волинська	7,5	3,3	5,2	9,1	6,3
Дніпропетровська	8,2	4,9	5,9	8,1	6,7
Донецька	7,0	2,1	7,0	9,6	6,4
Житомирська	6,3	3,6	5,1	8,2	5,8
Закарпатська	7,9	2,9	5,8	9,3	6,5
Запорізька	7,5	4,6	5,9	8,9	6,7
Івано-Франківська	7,1	3,4	4,9	9,1	6,1
Київська	7,6	4,3	6,2	9,1	6,8
Кіровоградська	7,8	3,6	4,8	9,6	6,4
Луганська	10,0	1,4	5,3	8,8	6,4
Львівська	8,8	3,8	5,6	9,0	6,8
Миколаївська	8,2	3,8	6,3	9,3	6,9
Одеська	8,6	4,2	5,9	9,4	7,0
Полтавська	8,5	4,1	5,6	9,3	6,9
Рівненська	6,2	3,4	5,5	8,9	6,0
Сумська	4,7	3,9	5,2	9,1	5,7
Тернопільська	6,5	3,1	4,9	9,5	6,0
Харківська	8,5	4,1	5,3	8,4	6,6
Херсонська	8,0	3,5	5,1	10,0	6,7
Хмельницька	9,2	3,7	5,4	9,3	6,9
Черкаська	6,6	3,5	5,2	9,0	6,1
Чернівецька	7,6	3,1	5,2	9,4	6,3
Чернігівська	6,2	3,6	4,7	9,3	6,0
м.Київ	9,5	10,0	10,0	9,3	10

Джерело: розраховано автором за даними таблиці 2.9.

Результати розрахунків засвідчили певне вирівнювання показників конкурентної соціалізації у регіонах порівняно з аналогічними показниками у 2016 році. Середнім міжрегіональним розрив (враховуючи сукупність

зважених показників та їх співвідношення з еталоном, а саме м. Києвом) становить у середньому 3-4 бали. При цьому, у рейтингу регіонів відбулися певні зміни, що засвідчується результатами відповідного рейтингування (рис.2.11).

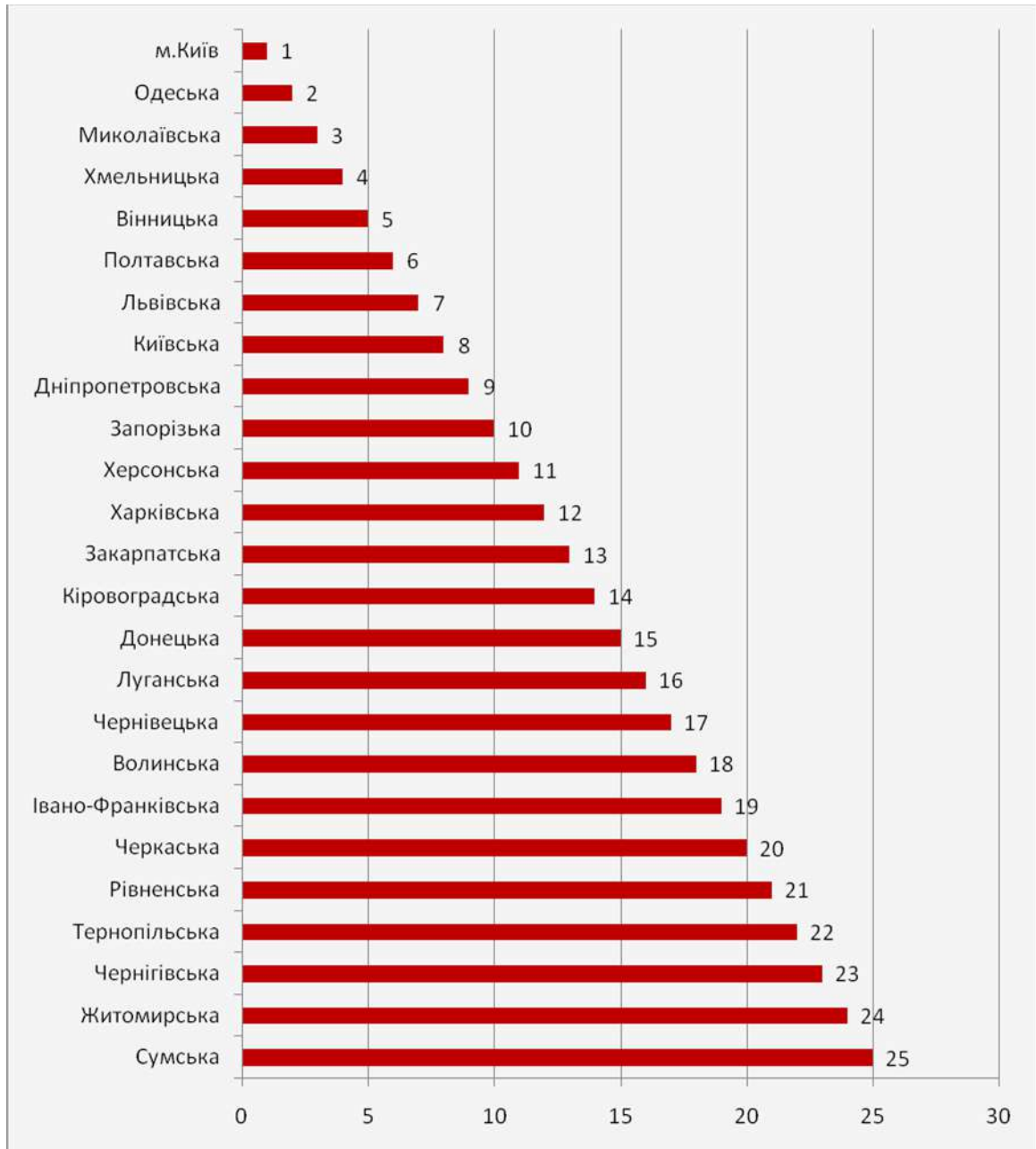

Рис. 2.11. Рейтинг регіонів України за конкурентоспроможністю соціалізації економіки у 2017 році.

Джерело: розраховано автором за даними таблиці 2.10.

Порівнюючи рейтинги регіонів за рівнем конкурентної соціалізації у 2016 та 2017 роках (окрім м. Київ), можна відмітити достатньо суттєві зміни. Зокрема, до 5 лідерів у 2016 році входили такі області як Київська, Львівська, Одеська та Миколаївська. У 2017 році Одеська та Миколаївська області залишилися серед лідерів, проте Львівська та Київська змістилися на декілька сходинок, а їх місце зайняли Вінницька та Хмельницька області, що у 2016 займали суттєво нижчі сходинки.

Достатньо суттєво піднялася у 2017 році Луганська область (з 24 на 16 позицію) за рахунок насамперед збільшення кількості опитаних осіб, що відмічають достатньо хороший рівень власного здоров'я а також за рахунок підвищення рівня зайнятості населення. У той же час, найгірші показники спостерігаються у Сумській області, яка замикає рейтинг 2017 року. Інші регіони також певним чином змістилися у рейтингу, проте зміни їх позицій є менш суттєвими.

Підхід з позиції оцінки девіантної соціалізації дозволяє побудувати рейтинг регіонів України за рівнем соціальної напруженості та соціальних проблем, на розв'язання яких необхідно звертати першочергову увагу. Основні показники девіантної соціалізації за регіонами України згруповано у таблиці 2.10.

За даними таблиці 2.10. бачимо, що у 2016 році найвищий рівень показників (еталонне значення) девіантної соціалізації спостерігається у Луганській області. Для якої характерним є найвищий рівень безробіття (16%) та найвищий рівень заборгованості із виплати заробітних плат (1697,8 тис. грн. У розрахунку на одного працюючого) а також в Сумській області, де найвища частка населення, що оцінює свій стан здоров'я як поганий (16,5%) й найвищий рівень злочинності (389 осіб, що вчинили злочин у розрахунку на 100 тис. населення).

Таблиця 2.10

Показники девіантної соціалізації у розрізі регіонів України у 2016 році

Регіони України	Рівень безробіття, %	Заборгованість з виплати заробітних плат у регіонах у розрахунку на одного працюючого, тис.грн.	Частка населення, що оцінюють свій стан здоров'я як поганий, %	Кількість виявлених осіб, що вчинили злочин у розрахунку на 100 тис. населення
Вінницька	9,7	15,3	12,3	288,5
Волинська	11,5	41,9	10	215,4
Дніпропетровська	7,9	84,3	10,8	304,2
Донецька	14,1	481,8	12,4	168,8
Житомирська	11,2	17,5	13,6	298,2
Закарпатська	10	11,9	12,2	187,7
Запорізька	10	79,3	11,9	319,5
Івано-Франківська	8,8	7,5	8,7	154,7
Київська	6,8	166,8	6,9	251,6
Кіровоградська	12,4	86,0	6,4	345,2
Луганська	16	1697,8	14,1	147,9
Львівська	7,7	88,6	5,7	206,2
Миколаївська	9,7	107,2	8,8	234,8
Одеська	6,8	52,9	8,3	165,9
Полтавська	12,6	55,0	7,9	329,3
Рівненська	10,6	27,0	7	189,1
Сумська	9,3	177,4	16,5	389,8
Тернопільська	11,5	10,8	8	193,5
Харківська	6,4	131,2	11,1	248,7
Херсонська	11,2	33,6	9,8	343,5
Хмельницька	9,4	11,2	11,9	212,0
Черкаська	10,4	46,6	14,2	217,3
Чернівецька	8,7	2,9	7,9	193,5
Чернігівська	11,3	44,7	15,6	236,2
м.Київ	6,7	55,0	6,4	189,3

Джерело: розраховано автором за даними державної служби статистики України

[15, 16]

Не зважаючи на те, що всі показники, що використовуються для розрахунку рівня девіантної соціалізації є дестимуляторами, з метою забезпечення співставності отриманих даних та їх використання у подальших

розрахунках, нормування показників здійснювалося за формулою 2.2. Результати розрахунків показників девіантної соціалізації наведено у таблиці 2.10. Нормовані показники у балах відображають ступінь відповідності оцінюваних даних за регіонами «еталонному» значенню. У результаті розрахунків отримуємо антирейтинг регіонів за рівнем соціалізації.

Таблиця 2.11

Нормовані показники та індекс девіантної соціалізації регіонів України
у 2016 році

Регіони України	Рівень безробіття, %	Заборгованість з виплати заробітних плат у регіонах у розрахунку на одного працюючого, тис.грн.	Частка населення, що оцінюють свій стан здоров'я як поганий, %	Кількість виявлених осіб, що вчинили злочин у розрахунку у на 100 тис. населення	Індекс конкурентної соціалізації <i>D(IS)</i> , бали
Вінницька	6,1	0,1	7,5	7,4	5,3
Волинська	7,2	0,2	6,1	5,5	4,8
Дніпропетровська	4,9	0,5	6,5	7,8	4,9
Донецька	8,8	2,8	7,5	4,3	5,9
Житомирська	7,0	0,1	8,2	7,6	5,7
Закарпатська	6,3	0,1	7,4	4,8	4,6
Запорізька	6,3	0,5	7,2	8,2	5,5
Івано-Франківська	5,5	0,0	5,3	4,0	3,7
Київська	4,3	1,0	4,2	6,5	4,0
Кіровоградська	7,8	0,5	3,9	8,9	5,2
Луганська	10,0	10,0	8,5	3,8	8,1
Львівська	4,8	0,5	3,5	5,3	3,5
Миколаївська	6,1	0,6	5,3	6,0	4,5
Одеська	4,3	0,3	5,0	4,3	3,5
Полтавська	7,9	0,3	4,8	8,4	5,4
Рівненська	6,6	0,2	4,2	4,9	4,0
Сумська	5,8	1,0	10,0	10,0	6,7
Тернопільська	7,2	0,1	4,8	5,0	4,3
Харківська	4,0	0,8	6,7	6,4	4,5
Херсонська	7,0	0,2	5,9	8,8	5,5
Хмельницька	5,9	0,1	7,2	5,4	4,6
Черкаська	6,5	0,3	8,6	5,6	5,2
Чернівецька	5,4	0,0	4,8	5,0	3,8
Чернігівська	7,1	0,3	9,5	6,1	5,7
м.Київ	4,2	0,3	3,9	4,9	3,3

Джерело: розраховано автором

Лідируючі позиції за рівнем безробіття у 2016 році Луганська (10 балів), Донецька (8,8), Полтавська (7,9), Кіровоградська (7,8), Чернігівська (7,1) та Тернопільська (7,2) області. Зважаючи на надзвичайно високу заборгованість з оплати праці у Луганській області, інші регіони за даним показником отримали відносно низькі стандартизовані значення. Найбільша частка населення, що оцінює свій стан здоров'я як поганий проживає у Сумській (10), Чернігівській (9,5), Херсонській (8,8), Черкаській (8,6) та Луганській (8,5) областях.

Найвищий рівень злочинності за показником кількості виявлених осіб, що вчинили злочин у розрахунку на 100 тис. населення спостерігається у Сумській (10), Кіровоградській (8,9), Херсонській (8,8) та Запорізькій областях (8,2). На основі часткових показників обчислено інтегральний індекс девіантної соціалізації, що у балах показує ступінь соціальної напруженості та порівняльні обсяги соціальних проблем в окремих регіонах України. Отримані за результатами розрахунків індекси девіантної соціалізації слугували основою для побудови відповідного рейтингу регіонів (рис. 2.12.).

Лідерські позиції за рівнем девіантної соціалізації займають Луганська, Сумська, Донецька, Житомирська та чернігівська області. Такі високі позиції у рейтингу вказують на значну кількість соціальних проблем, що сприяють підвищенню соціальної напруженості та негативно впливають на рівень соціальної безпеки як у визначених регіонах, так і для держави в цілому.

Аналізуючи стан показників девіантної соціалізації у 2017 році можна відмітити певне покращення ситуації у більшості регіонів за рядом показників, серед яких: зниження рівня невиклат заробітної плати у розрахунку на одного працівника у середньому по регіонах на 128,7 тис. грн. та зниження рівня безробіття у більшості регіонів у середньому на 2%. Водночас, у якості зростаючих загроз можна відмітити погіршення стану здоров'я населення у середньому на 4,*% та підвищення рівня злочинності у середньому на 3%.

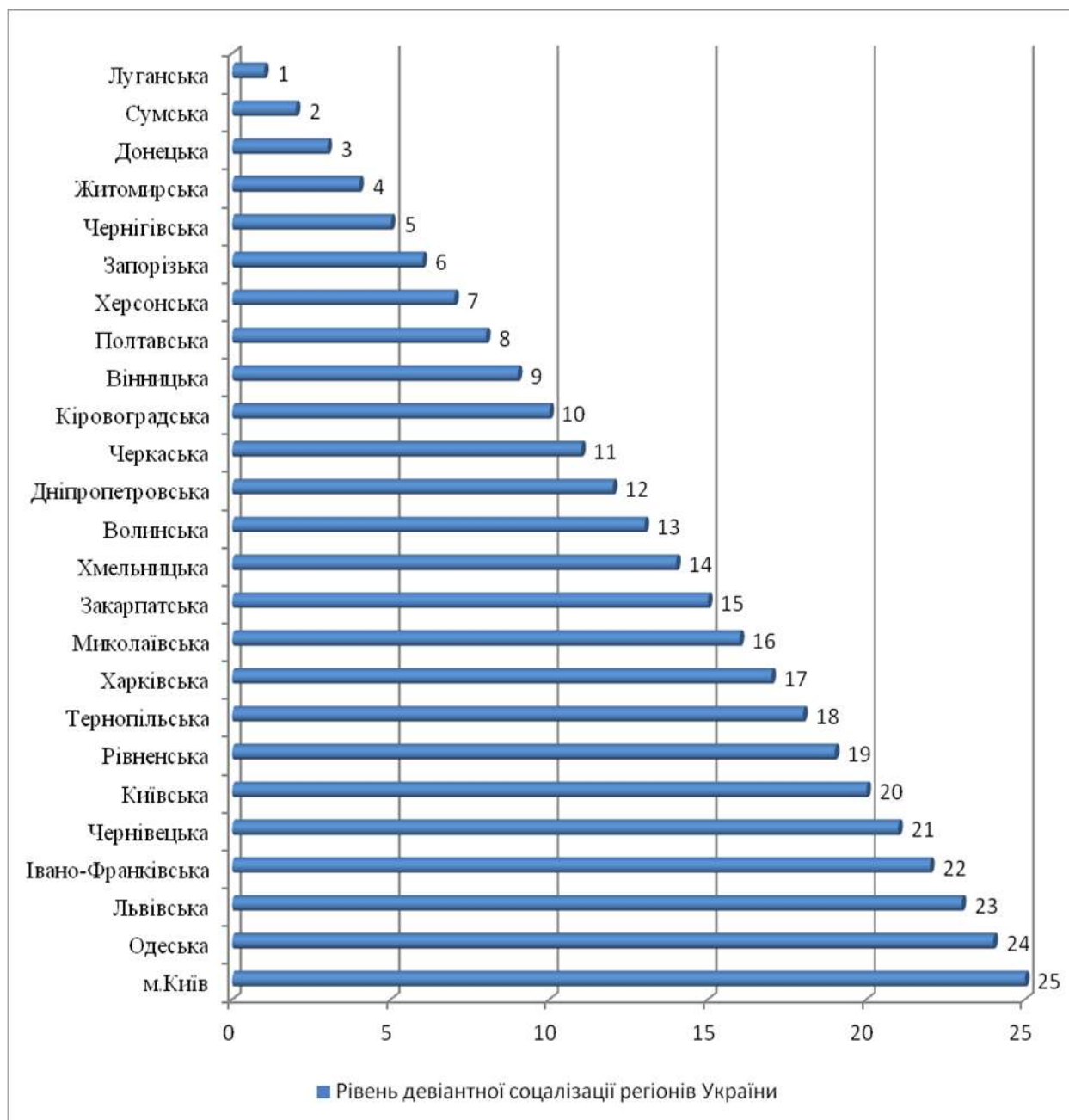

Рис. 2. 12. Рейтинг регіонів України за рівнем девіантної соціалізації у 2016 році

Показники девіантної соціалізації регіонів у 2017 році наведено у таблиці 2.12.

Дані таблиці свідчать про достатньо високий рівень диспропорцій щодо прояву девіантних показників у розрізі регіонів України. Так, найвищий рівень безробіття у 2017 році (16,6%) зафіксовано в Луганській

області, а найнижчий рівень (6,1%) у Харківській. Сумська область лідирує за такими показниками, як рівень захворюваності населення (28,2%) та рівень злочинності (401 особа що вчинила злочин на 100 тис. населення).

Таблиця 2.12.

Показники девіантної соціалізації у розрізі регіонів України у
2017 році

Регіони України	Рівень безробіття, %	Заборгованість з виплати заробітних плат у регіонах у розрахунку на одного працюючого, тис.грн.	Частка населення, що оцінюють свій стан здоров'я як поганий, %	Кількість виявлених осіб, що вчинили злочин у розрахунку на 100 тис. населення
Вінницька	10,7	9,3	14,6	291
Волинська	12,5	4,5	13,3	209
Дніпропетровська	8,5	13	11,1	295
Донецька	14,6	7,9	15,2	170
Житомирська	10,8	7,1	19,5	289
Закарпатська	10,5	9,6	11	182
Запорізька	10,7	15,3	16,4	310
Івано-Франківська	8,5	8	10,9	150
Київська	6,5	23,1	13,7	254
Кіровоградська	12,2	8,4	20	356
Луганська	16,6	9	12,4	155
Львівська	7,5	10,7	7,8	208
Миколаївська	10,3	40	14,2	247
Одеська	7,3	20,1	16,6	171
Полтавська	12,0	16,5	13,2	346
Рівненська	11,6	20,7	9,8	199
Сумська	9,1	12,5	28,5	401
Тернопільська	11,9	6,3	12,7	203
Харківська	6,1	11,5	20,5	251
Херсонська	11,1	6,2	24,6	361
Хмельницька	8,9	4,6	8,8	206
Черкаська	10,2	12,2	14,7	224
Чернівецька	8,4	3,8	9,3	188
Чернігівська	11,2	6,8	14,1	243
м.Київ	6,9	28,9	13,3	191

Джерело: розраховано автором за даними державної служби статистики України

[15, 16]

Найнижчі показники захворюваності та злочинності у 2017 році зафіксовано у Львівській (7,8%) та Одеській (171 осіб, що вчинили злочин на

100 тис. населення). При цьому, найвищий рівень заборгованості з оплати праці у м. Київ складає 28,9 тис. грн. на одного штатного працівника.

Використовуючи дані таблиці 2.12. розраховано нормовані та комплексні показники девіантної соціалізації за 2017 рік у розрізі регіонів України (табл. 2.13.).

Таблиця 2.13

Нормовані показники та індекс девіантної соціалізації регіонів України
у 2017 році

Регіони України	Рівень безробіття, %	Заборгованість з виплати заробітних плат у регіонах у розрахунку на одного працюючого, тис.грн.	Частка населення, що оцінюють свій стан здоров'я як поганий, %	Кількість виявлених осіб, що вчинили злочин у розрахунку у на 100 тис. населення	Індекс конкурентної соціалізації <i>D(IS)</i> , бали
Вінницька	6,4	2,3	5,2	7,3	5,3
Волинська	7,5	1,1	4,7	5,2	4,6
Дніпропетровська	5,1	3,3	3,9	7,3	4,9
Донецька	8,8	2,0	5,4	4,2	5,1
Житомирська	6,5	1,8	6,9	7,2	5,6
Закарпатська	6,3	2,4	3,9	4,5	4,3
Запорізька	6,4	3,8	5,8	7,7	6,0
Івано-Франківська	5,1	2,0	3,9	3,7	3,7
Київська	3,9	5,8	4,9	6,3	5,2
Кіровоградська	7,3	2,1	7,1	8,9	6,3
Луганська	10,0	2,3	4,4	3,9	5,1
Львівська	4,5	2,7	2,8	5,2	3,8
Миколаївська	6,2	10,0	5,0	6,1	6,8
Одеська	4,4	5,0	5,9	4,3	4,9
Полтавська	7,2	4,1	4,7	8,6	6,2
Рівненська	7,0	5,2	3,5	4,9	5,1
Сумська	5,5	3,1	10,0	10,0	7,2
Тернопільська	7,2	1,6	4,5	5,1	4,6
Харківська	3,7	2,9	7,3	6,3	5,0
Херсонська	6,7	1,6	8,7	9,0	6,5
Хмельницька	5,4	1,2	3,1	5,1	3,7
Черкаська	6,1	3,1	5,2	5,6	5,0
Чернівецька	5,1	1,0	3,3	4,7	3,5
Чернігівська	6,7	1,7	5,0	6,1	4,9
м.Київ	4,2	7,2	4,7	4,8	5,2

Джерело: розраховано автором за даними таблиці 2.13.

На основі даних таблиці побудовано анти рейтинг регіонів України за рівнем девіантної соціалізації (рис. 2.13).

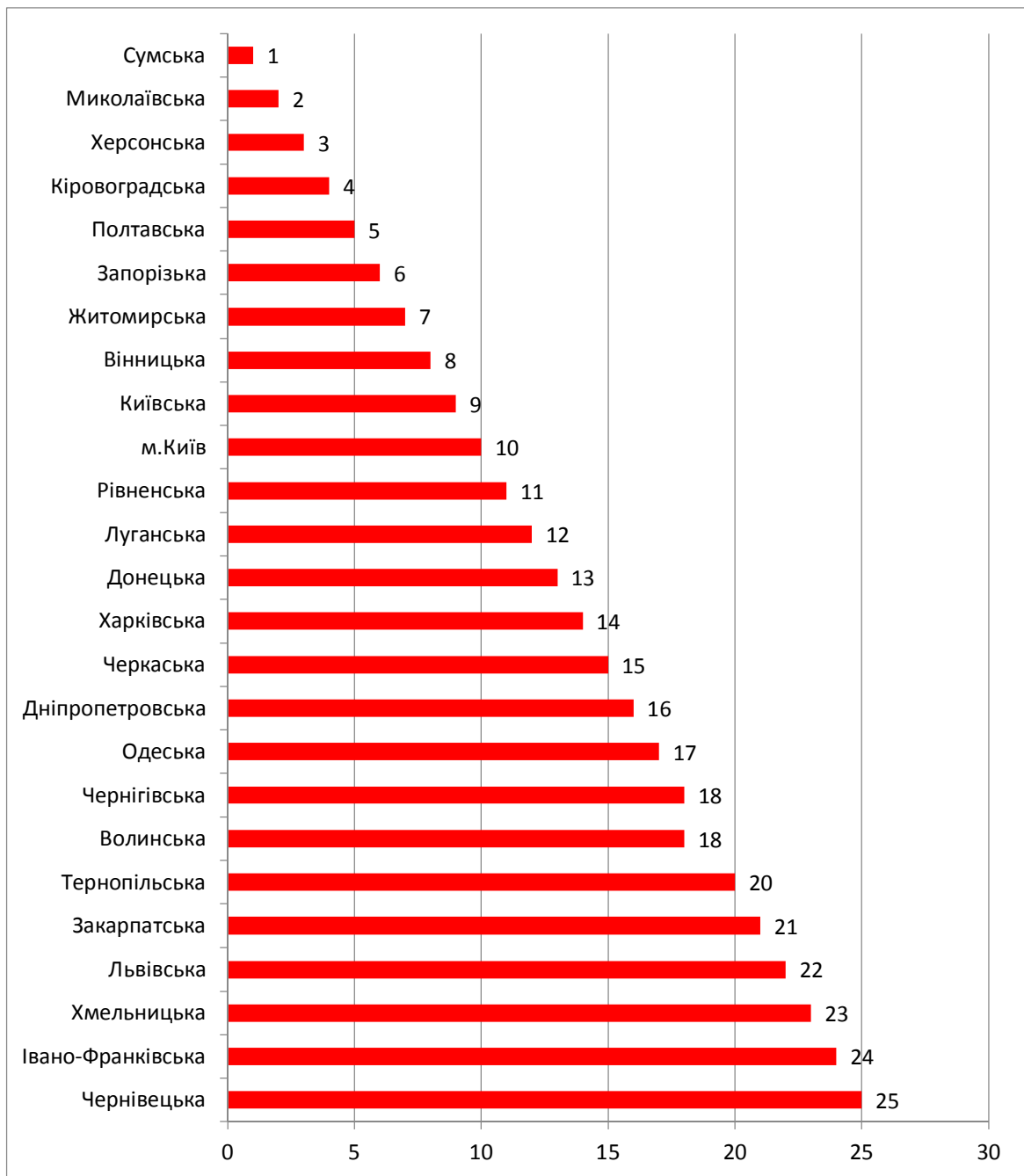

Рис. 2. 13. Рейтинг регіонів України за рівнем девіантної соціалізації у 2017 році

Порівнюючи рейтинги регіонів за рівнем девіантної соціалізації у 2016 та 2017 роках слід відмітити значні зміни у позиціях більшості регіонів. Зокрема, у 2016 році лідерами анти рейтингу виступали: Луганська, Сумська, Донецька, Житомирська та чернігівська області. У 2017 році у 5 «лідерів»

залишилася Сумська область, яка очолила рейтинг, п також Миколаївська, Херсонська, Кіровоградська та Полтавська. М. Київ також перемістився з 24 на 10 позицію анти рейтингу за рахунок значної заборгованості з оплати праці.

Результати проведеного аналізу можуть слугувати в якості аналітичної бази для коригування основних напрямків соціальної політики регіонів. При цьому, пропонується методичний підхід може бути розширено за рахунок введення або заміни певних показників у залежності від поставленої мети, встановлення різних коефіцієнтів значущості та використовуватися на будь-яких рівнях управління соціальним розвитком регіонів.

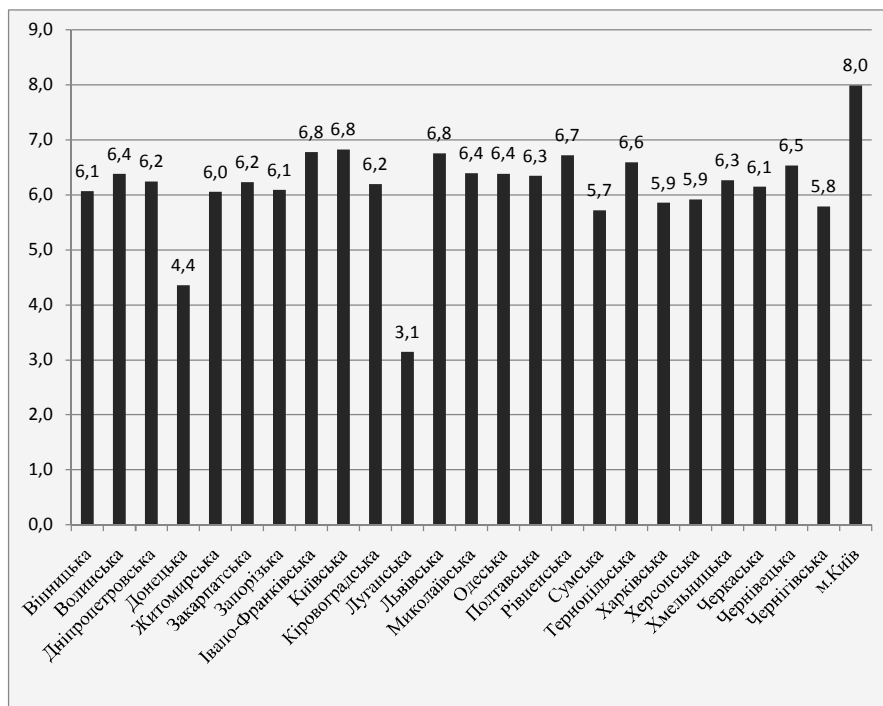

Рис. 2.14. Комплексний показник рівня соціалізації регіонів України у 2016 році

На підставі отриманих за різними підходами до оцінювання інтегральних індексів соціалізації, із використанням формули 2.3 розраховано комплексний показник рівня соціалізації регіонів України у балах в 2016 та 2017 роках. (рис. 2.14-2.15).

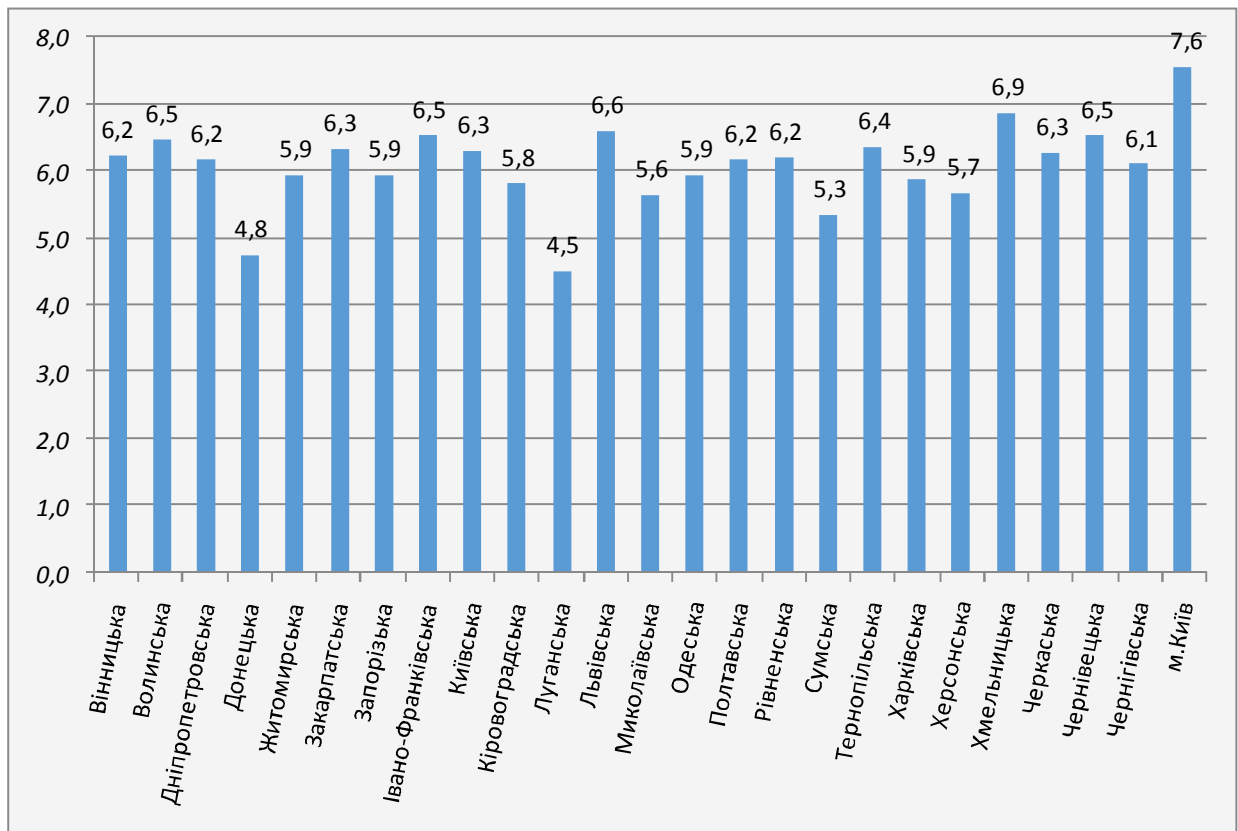

Рис. 2.15. Комплексний показник рівня соціалізації регіонів України у 2017 році

Зважаючи на обраний перелік показників та рівнозначний підхід до їх зважування, отриманий у результаті розрахунків комплексний показник соціалізації регіонів України підтверджує відносний рівень конвергенції соціального розвитку у 2016 та 2017 роках та значну залежність соціального становища у регіонах від впливу факторів державного рівня, зокрема державної соціальної політики. Свідченням цього є невеликі розриви між позиціями регіонів за комплексним показником, що у середньому складають 6 балів з 10. Найвищий рівень соціалізації характерний для м. Києва (8 балів),

а найнижчі показники у 2016 році спостерігаються в Луганській (3,1) та Донецькій (4,4) областях, що пов'язано насамперед з дією об'єктивних обставин, а саме окупацією значної частини територій, проведенням військових дій, що, звичайно, здійснює деструктивний вплив на рівень соціально-економічного розвитку. Водночас, не зважаючи на незначну диференціацію комплексного показника соціалізації між регіонами, у процесі аналізу за різними підходами виявлено перелік найбільш значущих соціальних проблем, що характерні для окремих регіонів і мають бути враховані при розробленні програм соціального розвитку.

Важливим аспектом соціалізації є збалансованість соціально-економічного розвитку регіону, при якому, зростання економічного потенціалу та ефективність економічних процесів супроводжується відповідними змінами у соціального становища населення. Співставлення показників соціалізації та економічного розвитку регіону за матричним принципом дозволить виявити порівняльний рівень соціально-економічного розвитку регіонів та відносну збалансованість соціально-економічних процесів.

Зважаючи на те, що основним економічним індикатором розвитку регіону вважається валовий регіональний продукт у розрахунку на душу населення, здійснено розрахунок його порівняльного стандартизованого значення у розрізі регіонів України. При цьому, враховуючи, що обсяг ВРП м. Київ (191736 грн. розрахунку на одну особу) у декілька разів перевищує найвищий результат, що досягнутий у регіонах в 2016 році, у якості еталона для нормування обрано найвищий рівень ВРП серед областей за виключенням м. Київ (81145 грн.). Результати розрахунків наведено на рис. 2.16.

За аналогією, у контексті нашого дослідження розраховано нормовані значення ВРП на душу населення у регіонах України у 2017 році. Результати розрахунків наведено на рис. 2.17.

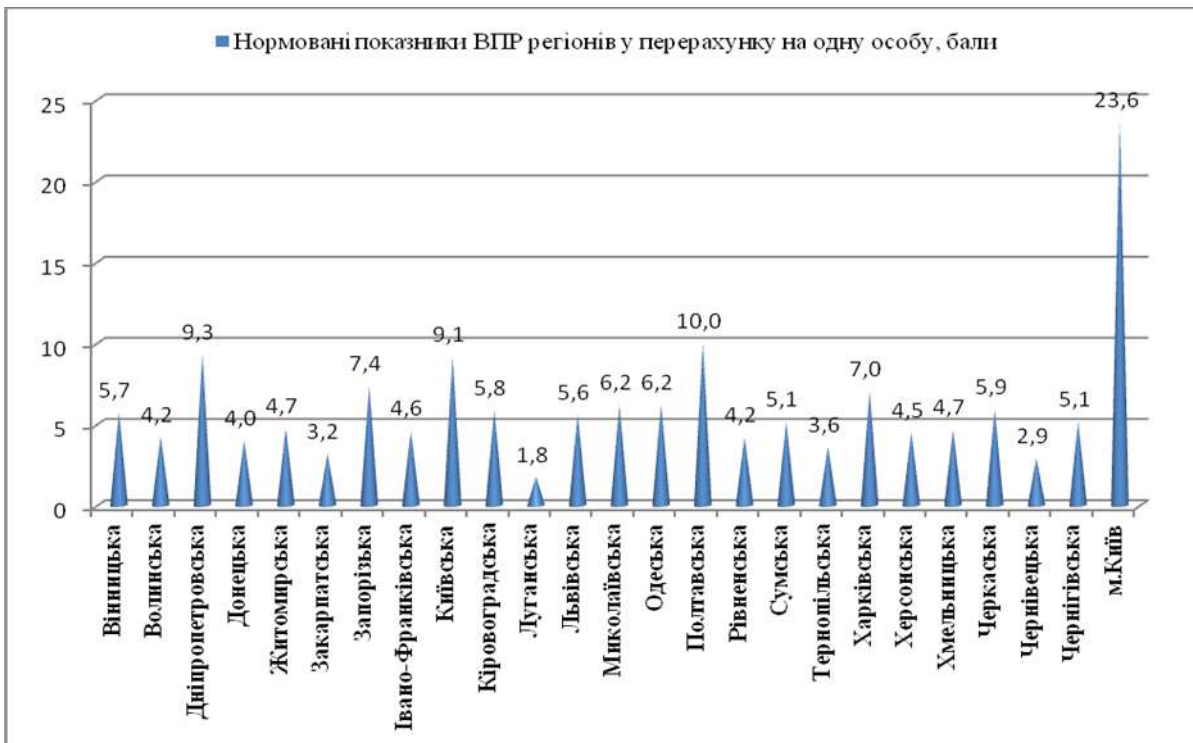

Рис. 2.16. Нормовані значення ВРП на душу населення у регіонах України відносно найвищого значення досягнутого в областях за 2016 рік

Джерело: Розраховано автором за даними Державної служби статистики України [17]

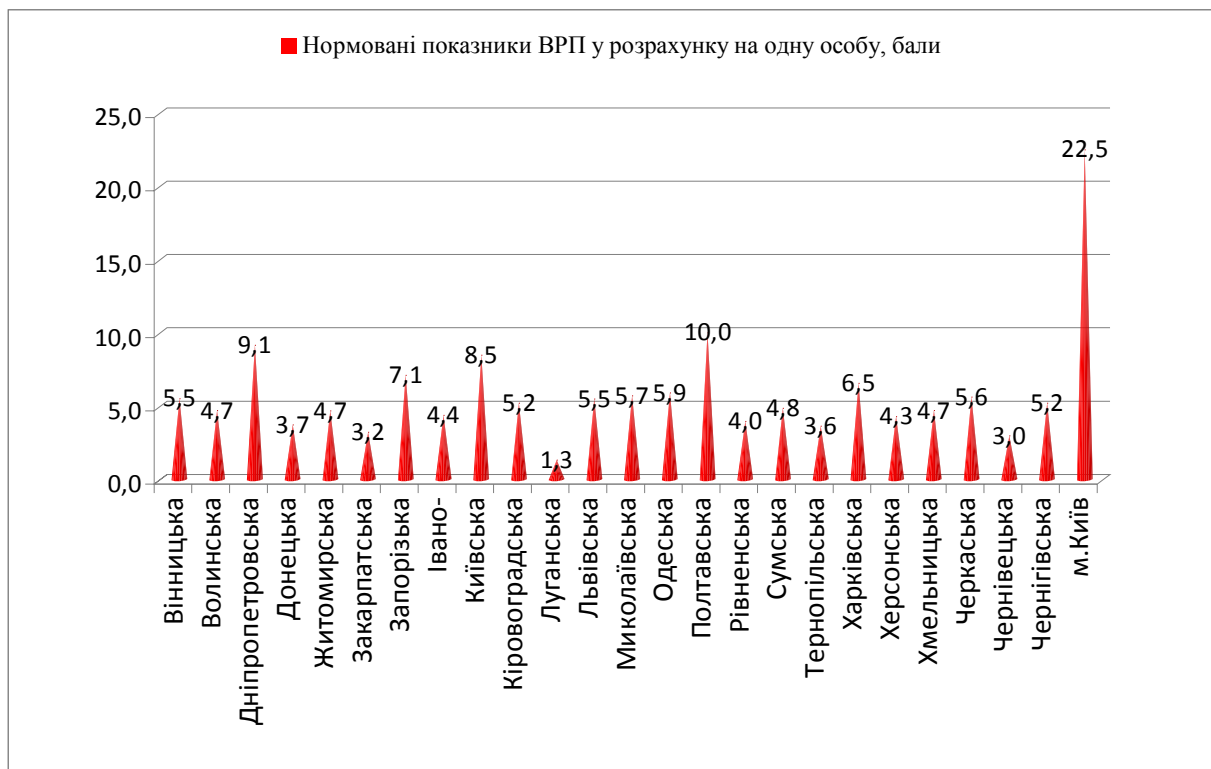

Рис. 2.17. Нормовані значення ВРП на душу населення у регіонах України відносно найвищого значення досягнутого в областях за 2017 рік

На основі використання наведених даних та результатів розрахунку комплексного показника соціалізації, побудовано матрицю соціалізації економічного розвитку регіонів (рис.2.18.).

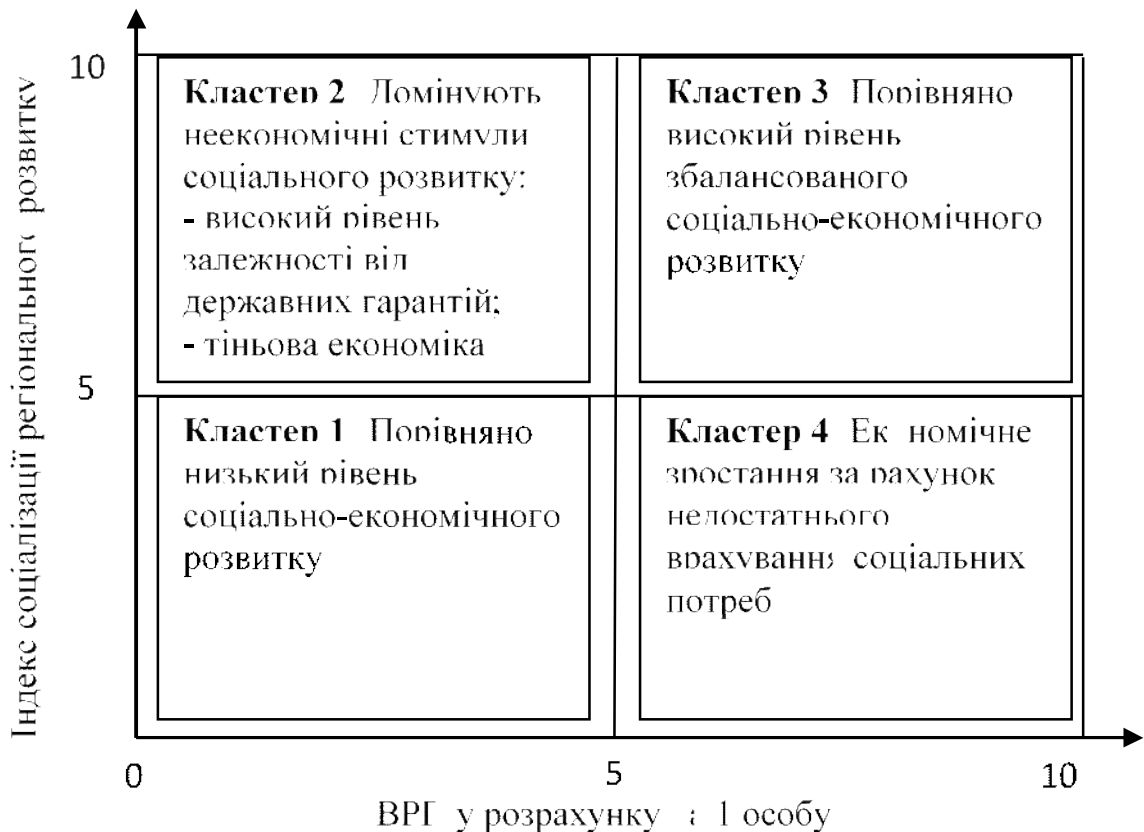

Рис. 2. 18. Матриця соціалізації економічного розвитку регіонів

Джерело: розроблено автором

Матриця ілюструє ступінь збалансованості соціальних та економічних процесів регіонах та визначає їх рівень соціально-економічного розвитку порівняно з кращими досягненнями у цій сфері на протязі досліджуваного періоду.

Порівнявши показники комплексної соціалізації регіонального розвитку з індикатором порівняльної оцінки ВРП, можна зробити висновок, що переважна більшість регіонів України за наслідками соціально-економічного розвитку потрапляє у кластер 3, що характеризується

порівняно високим рівнем розвитку та збалансованості соціально-економічних процесів. У таблиці 2.14 наведено результати кластеризації регіонів України за рівнем розвитку та збалансованості соціально-економічних процесів.

Таблиця 2.14

Кластеризація регіонів України за рівнем розвитку та збалансованості соціально-економічних процесів

Регіони України	Комплексний показник соціалізації регіонального розвитку, бали	Стандартизований валовий регіональний продукт на душу населення, бали
Кластер 1		
Донецька	4,4	4,0
Луганська	3,1	1,8
Кластер 2		
Волинська	6,4	4,2
Житомирська	6,0	4,7
Закарпатська	6,2	3,2
Івано-Франківська	6,8	4,6
Рівненська	6,7	4,2
Тернопільська	6,6	3,6
Херсонська	5,9	4,5
Хмельницька	6,3	4,7
Чернівецька	6,5	2,9
Кластер 3		
Вінницька	6,1	5,7
Дніпропетровська	6,2	9,3
Запорізька	6,1	7,4
Київська	6,8	9,1
Кіровоградська	6,2	5,8
Львівська	6,8	5,6
м.Київ	8,0	23,6
Миколаївська	6,4	6,2
Одеська	6,4	6,2
Полтавська	6,3	10,0
Сумська	5,7	5,1
Харківська	5,9	7,0
Черкаська	6,1	5,9
Чернігівська	5,8	5,1

Джерело: розроблено автором

До кластеру 3 потрапили області: Вінницька, Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська,

Полтавська, Сумська, Харківська, Черкаська, Чернігівська та м. Київ. Області характеризуються відносно високим промисловим потенціалом, що підтверджує роль індустріальних чинників у розвитку соціально-економічних процесів. Проте, не зважаючи на порівняно вищий рівень соціально-економічного розвитку, для кожного з перелічених регіонів характерний певний перелік соціальних проблем які виокремлено при застосуванні різних підходів до визначення рівня соціалізації, та потребують додаткової уваги та першочергового вирішення.

До кластеру 2, що характеризується домінантою соціального розвитку за рахунок значного державного стимулювання та, в окремих випадках, розвитку тіньового сектору економіки за результатами розрахунків потрапили значна кількість областей України, серед яких: Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька та Чернівецька області. Доцільно зазначити, що відносно високий рівень соціалізації в даних областях забезпечено за рахунок порівняно вищого показника здоров'я населення, що зумовлено насамперед географічним розташуванням регіонів та сприятливим екологічним середовищем внаслідок невисокої концентрації об'єктів промисловості.

За результатами соціально-економічного розвитку за 2016 рік до кластеру 1 потрапили Донецька та Луганська області, що зумовлено деструктивними процесами на територіях внаслідок катастрофічних втрат економічного та соціального потенціалу, військовими діями та нестабільністю. Оновлення економічного потенціалу та забезпечення ефективних процесів соціалізації на вказаних територіях потребують перш за все закінчення військових дій, повернення окупованих територій та розроблення комплексного стратегічного планування, що враховує специфіку та стан регіонального господарства та соціального клімату.

Результати кластеризації регіонів України у 2017 році наведено у таблиці 2.15.

Таблиця 2.15

Кластеризація регіонів України за рівнем розвитку та збалансованості
соціально-економічних процесів у 2017 році

Регіони України	Комплексний показник соціалізації регіонального розвитку, бали	Стандартизований валовий регіональний продукт на душу населення, бали
Кластер 1		
Донецька	4,8	3,7
Луганська	4,5	1,3
Кластер 2		
Волинська	6,5	4,7
Житомирська	5,9	4,7
Закарпатська	6,3	3,2
Івано-Франківська	6,5	4,4
Рівненська	6,2	4
Тернопільська	6,4	3,6
Херсонська	6,9	4,3
Хмельницька	6,3	4,7
Чернівецька	6,5	3
Сумська		
Кластер 3		
Вінницька	6,2	5,5
Дніпропетровська	6,2	9,1
Запорізька	5,9	7,1
Київська	6,3	8,5
Кіровоградська	5,8	5,2
Львівська	6,6	5,5
м.Київ	7,6	22,5
Миколаївська	5,6	5,7
Одеська	5,9	5,9
Полтавська	6,2	10
Харківська	5,9	6,5
Черкаська	6,3	5,6
Чернігівська	6,1	5,2

Джерело: розроблено автором

Проведений аналогічний аналіз за даними 2017 року показав, що попри певні зміни комплексних показників рівня соціалізації та ВРП на душу населення у розподілі областей за кластерами не відбулася значних змін. За результатами розрахунків лише Сумська область перемістилася з кластеру 3 у кластер 2 за рахунок значного зниження обсягів ВРП на душу населення порівняно з попереднім роком.

2.3. Оцінка залежності розвитку соціальної сфери від показників економічного розвитку Причорноморського регіону

У свою чергу, рівень впливу досліджених факторів на соціальний розвиток регіону залежить від обраного типу соціальної політики та механізму взаємообумовленості соціальних і економічних процесів. Дослідження взаємозв'язків між соціальними та економічними процесами створюють підґрунтя для визначення типу соціальної політики та прогнозування соціального розвитку регіону під впливом економічних факторів.

На основі узагальнення наукових досліджень щодо типів соціальних моделей, які використовуються у Європі, та дослідження основних тенденцій та закономірностей розвитку соціальних процесів у регіонах України автор прийшов до висновку, що на сьогодні не вироблено чіткої соціальної політики та, відповідно моделі соціального розвитку як України в цілому, так і на рівні її регіонів. Маємо ситуацію, коли на застарілу систему радянського зразка нашаровується протилежні за реальними цілями реформи, що у результаті призводить до суттєвих дисбалансів між потребами соціального захисту і розвитку та фінансовим забезпеченням з іншого.

Проте, переважне використання окремих економічних важелів та цільові характеристики програм соціально-економічного розвитку окремих адміністративно-територіальних утворень країни дають підстави виділити не достатньо чіткі у своєму прояві, але близькі за основними тенденціями й результатами типи соціальної політики:

1. Пасивна соціальна політика, що зводиться до функцій реалізації делегованих повноважень щодо планування бюджетних доходів й витрат та їх розподілу згідно чинних державних стандартів. Регіональні органи влади виконують повноваження у сфері забезпечення мінімального соціального захисту населення та виконанні вказівок згори. Економіка регіону розвивається у певному відриві від соціальних потреб, якщо вони не

відповідають необхідному рівню платоспроможності. Реалізація вказаної політики є небезпечною у контексті стратегічного розвитку регіону, оскільки поглиблює майнову диференціацію, сприяє депопуляції населення та зниження загального людського розвитку.

2. Адаптивна політика використовується у періоди змін і спрямована насамперед на пристосування соціально-економічного механізму функціонування регіону до нових викликів та потреб. Для балансування бюджету використовується активна фіскальна політика у межах встановленого ліміту, активно впроваджуються організаційні зміни (реструктуризація органів управління, скорочення, поділ або об'єднання відділів, департаментів та соціальних закладів тощо). Перевагами такої політики є стабільне забезпечення мінімальних соціальних гарантій та стандартів в нестабільних умовах. Проте, з позиції довгострокового розвитку накопичення безсистемних ситуативних дій може призвести до негативних результатів для економіки регіону.

3. Превентивна соціальна політика зосереджується на створенні організаційно-правових та фіскальних механізмів щодо недопущення соціальних криз та блокуванні передкризових явищ. Здійснюється активне сприяння розвитку відповідних інституцій нагляду, фондів соціального забезпечення, впровадження системи правил та запобіжників. Зміни сприймаються та реалізуються повільно та з перешкодами. Позитивним аспектом такої політики є соціальна стабільність та безпечність. Недоліком – створюються перешкоди для швидкої адаптації та розвитку соціального потенціалу.

4. Активна політика полягає в стимулюванні інноваційного типу розвитку економіки та соціальної сфери. На відміну від адаптивного типу політики, механізми регулювання та фінансування соціально-економічних процесів впроваджуються системно та збалансовано. Значна увага приділяється проблемам не стільки соціального забезпечення соціально-

вразливих верств населення. Як створенню умов для розвитку потенціалу активних громадян.

У зв'язку з сучасним станом економіки на тлі політичної та соціальної кризи та військових дій на Сході, більшість регіонів України змушені реалізовувати адаптивну антикризову політику. Впровадження активного типу соціальної політики потребує насамперед політичної волі та відповідного фінансового забезпечення. Для виявлення економічних можливостей у сфері формування та реалізації активної соціальної політики важливим є дослідження економічного потенціалу регіону та його впливу на ключові соціальні процеси.

У якості об'єкта дослідження у роботі обрано Причорноморський регіон. Проведений аналіз продемонстрував відносну незалежність соціального становища населення від впливу макроекономічних чинників в Одеській та Миколаївській областях, що свідчить про певні мобілізаційні можливості регіону у сфері соціальної політики. Причорноморський регіон розміщений на півдні України й охоплює територію п'яти адміністративно-територіальних одиниць: Миколаївська обл., Одеська обл., Херсонська обл., АР Крим та м. Севастополь. Нажаль, у зв'язку з тимчасовою окупацією території АР Крим та м. Севастополь, немає можливостей досліджувати соціальний розвиток в цих областях. Тому, у роботі проведено аналіз соціально-економічного розвитку у розрізі трьох областей: Миколаївської, Одеської та Херсонської.

Причорноморський регіон має важливе значення серед провідних економічних центрів держави, оскільки посідає чільне місце за питомою вагою валового регіонального продукту в обсягах вітчизняного ВВП. Регіон вирізняється розвиненим промисловим виробництвом та потужним аграрним сектором. Територіальна структурна будова промислового виробництва має певний рівень нерівномірності. У структурі реалізованої продукції промисловості по містах та районах найбільша частка забезпечується Одесою та Миколаєвом [18].

Не зважаючи на достатньо потужний економічний потенціал, соціальний розвиток регіону характеризується певною складністю та напруженістю, про що свідчать:

- негативні демографічні процеси (низький рівень відтворення населення що зумовив зниження частки економічно-активного населення, високий рівень смертності, скорочення природного приросту та зростання рівня захворюваності);

- зниження рівня зайнятості, зокрема за період 2011-2017 років рівень зайнятості населення в регіоні знизився на 2,4% у тому числі в Одеській області (-1,4%), Миколаївській обл. (-2,3%), Херсонській області (-2,9%);

- погіршення соціального клімату та підвищення соціальної напруги.

Разом з цим, наведені тенденції є характерними певної мірою для всіх регіонів України за останні роки. У таблиці 2.16. наведено основні показники соціального становища Причорноморського регіону в динаміці 2011-2017 років.

В усіх областях Причорноморського регіону спостерігаються однакові тенденції щодо розвитку соціальних процесів, а саме:

- зниження загальної чисельності населення від 0,03% у Одеській області до 2,8% у Херсонській;

- зниження рівня зайнятості з 2,7% в Одеській області до 4,3% у Херсонській;

- підвищення рівня захворюваності населення, що розраховувалося як відношення кількості вперше зареєстрованих осіб, що звернулися за лікарською допомогою та чисельність хворих на ВІЛ і туберкульоз у розрахунку на 100 тис. населення. Найвищий рівень захворюваності у 2016 році спостерігається у Миколаївській області. А чисельність людей з різними видами захворюваності збільшилася з 2010 року на 27,3%.

Таблиця 2.16.

Показники соціального становища у розрізі областей
Причорноморського регіону*

Показники соціального стану регіону/ Період	Загальна чисельність населення, осіб	Рівень зайнятості населення, %	Середня очікувана тривалість життя при народженні	Коефіцієнт захворюваності населення	Навний дохід, у розрахунку на одну особу, грн	Середня заробітна плата	Рівень криміногенної небезпеки	
Одеська область	2010	2391022,0	58,3	70,2	1,0	16275,2	2046,0	0,5
	2011	2388700,0	58,1	70,3	1,0	19135,0	2520,0	0,5
	2012	2388300,0	59,2	70,1	1,1	22224,4	2700,0	0,4
	2013	2395160,0	59,6	70,4	1,1	25571,8	2947,0	0,3
	2014	2396493,0	56,7	70,3	1,1	24242,0	3129,0	0,3
	2015	2396442,0	56,3	70,4	1,1	31542,6	3897,0	0,2
	2016	2390289,0	56,7	70,8	1,1	37732,0	4809,0	0,2
	2016 до 2010, %	-0,03	-2,7	0,9	6,0	131,8	135	0,3
	2017	2386516	56,8	71,1	1,2	48473,7	8828,2	0,2
	2017 до 2016, %	99,8	100,2	100,4	109,1	123,9	183,6	100,0
Миколаївська область	2010	1189516,0	59,9	68,7	1,7	16993,4	2122,0	0,6
	2011	1183300,0	59,8	70,0	1,9	20040,7	2320,0	0,6
	2012	1178200,0	59,9	70,1	2,0	22878,0	2822,0	0,5
	2013	1173481,0	60,6	70,0	2,0	23868,8	3094,0	0,4
	2014	1168372,0	57,3	70,3	2,0	23458,5	3344,0	0,4
	2015	1164342,0	58,4	70,7	2,1	28580,0	3984,0	0,4
	2016	1158207,0	57,5	70,6	2,2	33186,6	4887,0	0,3
	2016 до 2010, %	-2,6	-4,0	2,7	27,3	95,3	130,3	0,3
	2017	1150126	56,2	71,3	2,1	43851,8	8627,0	0,2
	2017 до 2016, %	99,3	97,7	101,0	95,5	132,1	176,5	66,7
Херсонська область	2010	1093431,0	58,1	69,3	1,8	14881,7	1733,0	0,6
	2011	1088200,0	58,5	70,0	1,9	17654,3	2210,0	0,6
	2012	1083400,0	58,7	70,0	1,9	19939,9	2269,0	0,5
	2013	1078232,0	59,6	70,0	2,0	21724,0	2464,0	0,4
	2014	1072567,0	56,4	70,0	2,0	20727,9	2617,0	0,4
	2015	1067876,0	56,1	70,2	2,0	27066,9	313,0	0,4
	2016	1062356,0	55,6	69,9	2,1	31242,7	4046,0	0,2
	2016 до 2010, %	-2,8	-4,3	0,8	16,4	109,9	133,5	0,4
	2017	1055649	60,6	70,8	2,0	40242,6	7206	0,3
	2017 до 2016, %	99,4	109,0	101,0	95,2	128,8	178,1	150,0

* Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [16]

Позитивними тенденціями, що притаманні всім областям регіону у сфері соціального становища є:

- збільшення наявного доходу у розрахунку на одну особу з 135% в Одеській області до 130% у Миколаївській;
- зростання середньої заробітної плати майже в півтора рази;
- підвищення середньої очікуваної тривалості життя при народженні у середньому на 1,02 роки;
- підвищення рівня криміногенної безпеки, що розраховувався як кількість осіб, що вчинили злочин на 100 тис. населення.

Тобто, на основі виявлених тенденцій можна говорити про відносну конвергентність розвитку соціальних процесів у регіонів. У свою чергу, необхідним є аналіз тенденцій у сфері економічної діяльності та бюджетної спроможності.

Аналізуючи наведені у таблиці 2.17 показники слід відмітити, що у всіх областях Причорноморського регіону спостерігається позитивний приріст основних економічних показників розвитку, серед яких: зростання ВВП на душу населення (у середньому на 141%), обсягів капітальних інвестицій у розрахунку на 1 працюючого (97%), збільшення власних доходів місцевих бюджетів у розрахунку на душу населення у середньому на 166%. У динаміці також спостерігається значне зростання субвенцій з державного бюджету на соціально-економічний розвиток окремих територій. У 2016 році найбільше коштів у розрахунку на душу населення перераховано з державного бюджету в бюджет Одеської області (462 грн.), найменше – у бюджет Херсонської (61,5 грн.) Проте, за темпами зростання субвенцій Херсонська область займає лідируючі позиції.

Негативним фактором, що характерний для Причорноморського регіону є (окрім Херсонської області) є скорочення чисельності фізичних осіб – підприємців.

Таблиця 2.17.

Показники економічного розвитку Причорноморського регіону*

Показники соціального стану регіону/ Період		Валовий регіональний продукт у розрахунку на 1 особу. грн.	Обсяг капітальних інвестицій у розрахунку на одного працюючого	Чисельність зарєстрованих фізичних осіб - підприємців	Доходи регіонального бюджету у розрахунку на одну особу без трансфертів	Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на соціально- економічний розвиток окремих територій
Одеська область	2010	22544,0	4,2	23828,0	1726,4	104,8
	2011	25748,0	3,9	24781,1	1847,6	43,7
	2012	27070,0	6,1	26020,2	2070,7	102,8
	2013	29118,0	5,0	25039,0	2173,8	12,9
	2014	31268,0	3,9	23048,0	2339,9	4,0
	2015	41682,0	4,2	23046,0	2903,6	17,1
	2016	50159,0	7,0	20191,0	4513,4	462,1
	2016 до 2010, %	122,5	66,2	-15,3	161,4	341,1
	2017	62701	7,3	19787,1	4648,8	448,2
	2017 до 2016, %	125,0	104,3	98,0	103,0	97,0
Миколаївська область	2010	20276,0	3,3	10774,0	1425,3	0,0
	2011	23402,0	3,6	11446,0	1578,4	0,0
	2012	24838,0	4,0	16814,0	1939,8	11,7
	2013	27355,0	4,3	10400,0	1959,1	0,6
	2014	30357,0	3,2	10105,0	2074,4	152,8
	2015	41501,0	5,1	10229,0	2541,0	11,0
	2016	50091,0	8,4	9706,0	3779,2	76,7
	2016 до 2010, %	147,0	158,5	-9,9	165,2	100,0
	2017	60549	8,6	9317,8	3930,4	59,8
	2017 до 2016, %	120,9	102,4	96,0	104,0	78,0
Херсонська область	2010	14346,0	2,6	6793,0	1147,8	3,2
	2011	16990,0	2,5	7098,7	1299,0	11,7
	2012	17910,0	2,2	7950,5	1527,2	2,9
	2013	19311,0	2,0	7802,0	1585,6	0,9
	2014	21725,0	2,1	7877,0	1711,2	4,6
	2015	30246,0	2,9	7735,0	2139,6	29,4
	2016	36585,0	4,3	6882,0	3130,9	61,5
	2016 до 2010, %	155,0	66,2	1,3	172,8	1809,6
	2017	45532,0	4,8	6675,5	3318,8	52,3
	2017 до 2016, %	124,5	111,6	97,0	106,0	85,0

*Джерело: складено автором на підставі даних Державної служби статистики України

Зважаючи на значний вклад даної групи громадян у розвиток економіки та наповнення місцевих бюджетів, вважаємо, що одним з напрямків підсилення регіональної соціальної політики має бути всебічна підтримка розвитку малого бізнесу.

З метою виявлення основних закономірностей розвитку соціальних процесів під впливом фінансово-економічних факторів розраховано регресійні моделі соціалізації економічного розвитку.

У якості залежних змінних обрано показники, що під час кореляційного аналізу виявили найбільшу залежність від внутрішньої політики та рівня економічного розвитку регіонів:

- y_1 -Рівень зайнятості населення, %
- y_2 – Середньодушові наявні доходи населення, грн.

У якості залежних змінних обрано показники економічного розвитку та фінансового стану регіонального бюджету:

- x_1 - доходи регіонального бюджету у розрахунку на 1 особу, млн. грн.;
- x_2 - субвенції з державного бюджету у розрахунку на 1 особу, грн.;
- x_3 - валовий регіональний продукт у розрахунку на 1 особу, грн.;
- x_4 - капітальні інвестиції у розрахунку на 1 особу. грн.

Використовуючи обрані дані, наведені в таблицях 4-4 здійснено регресійний аналіз впливу факторів економічного розвитку регіону на визначені соціальній процеси. За результатами аналізу побудовано та верифіковано відповідні регресійні моделі, які наведено в таблицях 2.18–2.19.

Отримані параметри регресії в усіх областях регіону є однаково спрямованими та демонструють пряму залежність між досліджуваними показниками соціального розвитку та доходами регіонального бюджету та обернену залежність від державних субвенцій, що підтверджує зниження даного інструменту впливу на розвиток соціальної сфери в регіоні. При цьому, між доходами місцевих бюджетів та доходами громадян існує пряма та стійка залежність внаслідок передачі на регіональний рівень адміністрування податку на доходи громадян.

Таблиця 2.18

Регресійні моделі залежності розвитку соціальної сфери від показників регіонального бюджету у розрізі областей Причорноморського регіону

Показники регресії	Доходи бюджету		Коефіцієнт множинної кореляції, R	Коефіцієнт детермінації, R ²	Перевірка істотності зв'язку (критерій Фішера), $F_{ст} > F_{кр}$	
	X ₁	X ₂			F _{кр.}	F _{ст}
Одеська область						
У ₁	$y_1 = 0,025x_1 - 0,12x_2$		0,97	0,95	42,4	52,4
У ₂	$y_2 = 11x_1 - 26x_2$		0,98	0,97	93,3	113,8
Херсонська область						
У ₁	$y_1 = 0,04x_1 - 1,07x_2$		0,98	0,97	87,9	109,9
У ₂	$y_2 = 13,64x_1 - 162,9x_2$		0,99	0,98	404	497
Миколаївська область						
У ₁	$y_1 = 0,22x_1 - 0,04x_2$		0,95	0,90	19,3	24,1
У ₂	$y_2 = 10,7x_1 - 11,7x_2$		0,99	0,99	103,2	127,7

Джерело: авторські розрахунки

То ж одним з першочергових завдань у сфері соціально-економічного розвитку регіону є створення додаткових робочих місць. Стимулювання зайнятості громадян та створення умов для підвищення їх доходів через:

- регіональне інвестування в пріоритетні сфери господарської діяльності регіону;
- стимулювання розвитку малого бізнесу;
- розробку та реалізацію регіональних та міжрегіональних програм у сфері соціальної зайнятості.

Отримані у результаті регресійного аналізу моделі залежності соціального становища населення від основних економічних індикаторів розвитку регіону підтвердив значну роль останніх (табл.. 2.19).

Таблиця 2.19

Регресійні моделі залежності розвитку соціальної сфери від показників економічного розвитку областей Причорноморського регіону

Показники регресії	Економічні індикатори регіонального розвитку		Коефіцієнт множинної кореляції, R	Коефіцієнт детермінації, R ²	Перевірка істотності зв'язку (критерій Фішера), $F_{ст} > F_{кр}$	
	X ₃	X ₄			F _{кр.}	F _{ст}
Одеська область						
y ₁	$y_1 = 0,005x_3 + 7,3x_4$		0,97	0,95	42,3	52,2
y ₂	$y_2 = 0,67x_3 + 70,5x_4$		0,95	0,91	22,3	25,8
Херсонська область						
y ₁	$y_1 = 0,009 x_3 + 11,49 x_4$		0,95	0,90	87,9	109,9
y ₂	$y_2 = 0,82x_3 + 10,32x_4$		0,99	0,98	181,3	224,7
Миколаївська область						
y ₁	$y_1 = 0,002 x_3 + 3,2 x_4$		0,95	0,91	21,1	26,5
y ₂	$y_2 = 0,75 x_3 - 73,8 x_4$		0,99	0,98	127,3	158,7

Джерело: авторські розрахунки

В усіх областях Причорноморського регіону спостерігається пряма залежність між зайнятістю населення та обсягами ВРП, про що свідчать отримані параметри регресії. Крім того, в Одеській та Херсонській області відзначається позитивний вплив інвестиційної діяльності на досліджувані змінні, що визначає важливу роль інвестиційного потенціалу у стимулюванні соціального розвитку території. Отриманий від'ємний параметр інвестиційного впливу на зростання доходів у Миколаївській області може бути свідченням недосконалої інвестиційної політики, важливим критерієм якої має бути, крім економічного зиску досягнення певного соціального ефекту.

Проведений кореляційно-регресійний аналіз підтвердив тісний взаємозв'язок між економічною та соціальною сферою розвитку регіонів та зростання впливу регіональних економічних важелів на рівень соціалізації. Отримані у результаті дослідження регресійні моделі можуть слугувати в

якості економічного підґрунтя у процесі розробки регіональних стратегій та програм соціально-економічного розвитку.

Висновки до розділу 2

За результатами досліджень в другому розділі визначено тенденції соціально-економічного розвитку регіонів України та здійснено оцінку їх потенціалу

1. Здійснено аналіз загальних тенденцій економічного розвитку регіонів України в умовах забезпечення продовольчої безпеки шляхом узагальнення та формування системи економічних характеристик міжрегіональних диспропорцій із інтегрованих статистичних показників та коефіцієнтів диференціації. На підставі аналізу коефіцієнтів диференціації економічного розвитку регіонів України охарактеризовано конкурентні фактори подальшого економічного зростання, серед яких особливу увагу приділено розвитку сільського господарства та харчової промисловості в умовах забезпечення продовольчої безпеки.

2. На підставі критичного огляду наукових праць запропоновано науково-методичні підходи до комплексного оцінювання рівня соціалізації економічного розвитку регіонів: витратний підхід, що передбачає визначення рівня соціалізації регіонів на підставі розподілу соціальних видатків державного та підприємницького сектору регіону у розрахунку на душу населення; підхід з позиції конкурентної соціалізації, що характеризує створення умов для розвитку людського потенціалу та підвищенню рівня життя населення, що сприяє підвищенню конкурентної привабливості регіону та підхід з позиції оцінювання девіантної соціалізації, згідно з яким оцінці підлягають соціальні ризики, зростання яких підвищує рівень соціальної напруги та створює загрозу соціальній безпеці регіону. Комплексне застосування наведених підходів дозволяє ідентифікувати

регіональні переваги, соціальні ризики та обґрунтувати ефективність фінансування соціальних витрат у регіонах.

3. Розвинуто науково-методичний інструментарій та систематизовано відповідні показники компаративного аналізу і рейтингування регіонів України у межах витратної, конкурентної та девіантної моделей соціалізації, що дозволило здійснити порівняльну оцінку та рейтингування регіонів за відповідними ознаками та розрахувати комплексний показник соціалізації економічного розвитку регіонів України. Отриманий у результаті розрахунків комплексний показник соціалізації регіонів України підтверджує відносний рівень конвергенції соціального розвитку та значну залежність соціального становища у регіонах від впливу факторів державного рівня, зокрема державної соціальної політики. Свідченням цього є невеликі розриви між позиціями регіонів за комплексним показником, що у середньому складають 6 балів з 10. Найвищий рівень соціалізації характерний для м. Києва (8 балів), а найнижчі показники у 2016 році спостерігаються в Луганській (3,1) та Донецькій (4,4) областях, що пов'язано насамперед з дією об'єктивних обставин, а саме окупацією значної частини територій, проведенням військових дій, що, звичайно, здійснює деструктивний вплив на рівень соціально-економічного розвитку. Водночас, не зважаючи на незначну диференціацію комплексного показника соціалізації між регіонами, у процесі аналізу за різними підходами виявлено перелік найбільш значущих соціальних проблем, що характерні для окремих регіонів і мають бути враховані при розробленні програм соціального розвитку.

4. З метою оцінювання ступеню збалансованості соціальних та економічних процесів у регіонах та визначення їх рівня соціально-економічного розвитку у дисертації запропоновано використовувати матрицю соціалізації економічного розвитку, що на підставі співвідношення індексів соціалізації та стандартизованих значень ВВП дозволило згрупувати регіони у чотири кластери, що характеризують відповідний рівень соціально-

економічного становища. Результати проведеного аналізу можуть слугувати в якості аналітичної бази для коригування основних напрямків соціальної політики регіонів. При цьому, пропонується методичний підхід може бути розширено за рахунок введення або заміни певних показників у залежності від поставленої мети, встановлення різних коефіцієнтів значущості та використовуватися на будь-яких рівнях управління соціальним розвитком регіонів.

5. Змістовно-критичний аналіз теоретичних концепцій соціальної політики та основних тенденцій і закономірностей розвитку соціальних процесів у регіонах України дозволив визначити основні типи регіональної політики у сфері соціалізації: пасивна, активна, адаптивна та превентивна. Встановлено, що у зв'язку з сучасним станом економіки на тлі політичної і соціальної кризи та військових дій на Сході, більшість регіонів України змушені реалізовувати адаптивну антикризову політику яка спрямована насамперед на пристосування соціально-економічного механізму функціонування регіону до нових викликів та потреб шляхом балансування бюджету на основі активної фіскальної політики у межах встановленого ліміту, сконцентрованості на фінансуванні переважно захищених статей бюджету та активному впровадженні організаційних змін (реструктуризація органів управління, скорочення або об'єднання відділів, департаментів та соціальних закладів тощо).

6. Досліджено соціально-економічний потенціал областей Причорноморського регіону та побудовано регресійні моделі залежності розвитку соціальної сфери від показників регіонального бюджету і стану економіки, на підставі чого визначено основні напрямки та інструменти активізації зусиль органів регіону для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку.

7. Доведено тісний взаємозв'язок між економічною та соціальною сферою розвитку регіонів та зростання впливу регіональних економічних важелів на рівень соціалізації. Отримані у результаті дослідження регресійні

моделі можуть слугувати в якості економічного підґрунтя у процесі розробки регіональних стратегій та програм соціально-економічного розвитку.

Список використаних джерел до розділу 2

1. Статистичний збірник “Валовий регіональний продукт у 2016 році” За редакцією І. М. Нікітіної. Київ 2018, 159с.
2. Територіальний розвиток і регіональна політика в Україні: Виклики та пріоритети України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. редактор В. С. Кравців. Львів, 2018. 157 с.
3. Статистичний збірник «Сільське господарство України за 2016 рік» http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm
4. Рейтинг регіонів по виробництву продукції сільського господарства. Сайт Мінагрополітики. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/monitoring?nid=18796>
5. Кириленко В.І. Соціалізація національної економічної політики в сучасних умовах. Соціально-трудова відносина: теорія та практика. 2015. № 1. - С. 84-89., с. 85.
6. Манн Н.В. Ключова спрямованість розвитку регіонального менеджменту – процеси соціалізації. ДонДУУ: Менеджер. 2014. № 1 (67) . С. 143-149.
7. Соціальний звіт за 2017 рік. Міністерство соціальної політики України. Київ, 2018р.
8. Вишневський О.С. Формування соціально орієнтованої економіки України на основі державної структурної політики. автореферат дис.к.е.н.за спеціальністю 08.00.03 Економіка та управління національним господарством. Київ,2014.

9. Деева Н.М. Потенціал соціалізації, його вимір і оцінка на різних територіально-системних рівнях. Економічний вісник НГУ. 2011. №4. С. 11-19
10. Заїка Ю.Б. Оцінка бідності населення за окремими регіонами / Ю.Б. Заїка, К.В. Вітковська. Збірник наукових студентських праць «Статистика-інструмент соціально-економічних досліджень»: ОНЕУ. 2018. Випуск 4 (Частина 1) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7013/1.PDF>
11. Жук О. Б., Гупало О. Г. Формування системи соціального захисту населення в Україні та напрями її вдосконалення. Вісник Львівської комерційної академії. Серія «Економічна». 2015. Вип. 49. С. 110–115
12. Возняк Г. В. Структурна диференціація економічного розвитку регіонів України. Вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». Випуск 2(34), 2011. С. 11-16.
13. Зибарева О.В. ІНДИКАТОРИ ТА НАСЛІДКИ ДЕВІАНТНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ. Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону: Збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції. В 2-х томах. Т.2. Красноармійськ: КП ДонНТУ, 2011. 363 с., с. 50
14. Державна казначейська служба [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>
15. Самооцінка населенням стану здоров'я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги у 2017 році: статистичний бюлетень/ Державна служба статистики України.-Київ, 2017 рік, Статистичний збірник «Регіони України 2016». У 2-х частинах. Ч. 1.
16. Статистичний збірник «Регіони України 2016» У 2-х частинах. Ч.1.
17. Соціальні індикатори рівня життя населення: статистичний збірник Державна служба статистики України. Київ, 2017р.

18. Державна служба статистики України. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
19. Чирва О.Г. Аналітична оцінка конкурентоспроможності економічної системи Причорноморського регіону. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2014. №1(25). С. 253–260.
20. Індекс здоров'я. Україна 2017.URL: http://health-index.com.ua/upload/files/+Report%20Health%20Index%202017_web.pdf784933025.pdf

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Можливості імплементації європейського досвіду управління соціально-економічним розвитком регіону

На шляху до інтеграції у європейське співтовариство для України існує першочергове завдання забезпечення відповідності соціальним стандартам ЄС. Треба чітко усвідомити пріоритети соціального розвитку на принципах справедливості, доступності та сталого розвитку. Важливим завданням є формування результативної системи соціального захисту, розвиток людського капіталу, підвищення рівня життя населення та забезпечення продовольчої безпеки.

Варто зазначити, що кожна країна ЄС йшла до союзу свої власним шляхом, накопичила певний соціальний досвід та сформувала економічний потенціал, що певним чином визначає певні особливості соціальної політики. Країни ЄС використовують різні моделі соціального розвитку, що визначають роль держави у регулюванні соціальних процесів, рівень соціального навантаження на бізнес, джерела, умови й напрямки соціальних виплат та рівень соціального захисту загалом.

Разом з цим, запровадження вільного ринку та Шенгенської зони на території більшості країн ЄС засвідчили неможливість подальшого економічного розвитку без розроблення спільних засад соціальної політики та політики у сфері зайнятості. Протиріччя, що пов'язані з різним рівнем економічного, інноваційного та виробничого потенціалу і їх впливу на рівень соціального розвитку й соціального забезпечення в окремих країнах послаблюють Європейський союз як єдиного гравця на світовому рівні. Саме

тому, з метою посилення єдиної Європи розробляються різноманітні програми та формується єдина концепція соціального розвитку, що спрямована на зниження бідності населення, стабільного соціального захисту та підвищення зайнятості як важливої передумови підвищення економічних стандартів. Основною метою соціальної політики на рівні ЄС є конвергенція соціальних стандартів.

У зв'язку з цим, найбільшу питому вагу у структурі витрат бюджету ЄС займають витрати на ефективний та всеохоплюючий розвиток (таблиця 3.1.).

Таблиця 3.1.

Структура видатків бюджету ЄС

№	Напрямки бюджетних витрат	2014	2015	2016	2017	Приріст
1.	Smart and Inclusive Growth (Розумний та всеохоплюючий розвиток)	49,60	49,10	49,20	49,30	-0,30
2.	Sustainable Development: Natural Resources (Сталий розвиток: природні ресурси)	42,68	43,40	43,45	43,54	0,86
3.	Security and Citizenship (Безпека та громадянство)	1,30	1,50	1,60	1,70	0,40
4.	Global Europe (Європа як глобальний гравець)	0,10	0,10	0,10	0,10	0,00
5.	Administration (Адміністрування)	6,00	5,70	5,30	5,4	-0,70
6.	Compensations (Виплати)	0,02	-	0,01	0,01	-0,01
7.	Special Instruments (Спеціальні інструменти)	0,30	0,20	0,10	0,05	-0,25

Джерело: сформовано автором за даними Євростату [1]

Ключовими напрямками фінансування ефективного та всеохоплюючого розвитку є зростання кількості робочих місць та територіальна, економічна і соціальна єдність.

Протягом 2014-2017 років структура видатків Європейського бюджету залишалася відносно сталою. Відмічаються незначні коливання щодо зниження витрат за статтями: адміністрування (-0,7%), спеціальні інструменти (-0,25), розумний та всеохоплюючий розвиток (-0,3%). Разом з цим зросли видатки за програмами сталого розвитку (0,9%) та програмами безпеки і громадянства (0,4%), що пов'язано із загостренням екологічних проблем та безпеки внаслідок загроз терористичного характеру й у галузі кібербезпеки.

У структурі державних європейських країн соціальні видатки становлять понад 50%. Підвищення державного інтересу до питань фінансування соціального забезпечення населення та соціально-культурної заходів викликано необхідністю поліпшення стану соціального захисту громадян із низьким рівнем доходів, що особливо гостро проявляється в умовах економічної кризи та загострення міграційних проблем.

Аналіз видатків у розрізі країн-членів ЄС (табл. 3.2.) показує, що найбільша частка обсягів фінансування соціального розвитку із спільного бюджету ЄС припадає на країни з найнижчим ВВП на душу населення. Тобто, з метою вирівнювання соціальних стандартів, перерозподіл загального бюджету йде на користь слабкіших в економічному плані країн за рахунок більш розвинених.

Для досягнення поставлених перед ЄС цілей у сфері здійснення соціальної політики заплановані як великі інфраструктурні проекти, так і менш традиційні наукові, інноваційні проекти та проекти мобільності. Такі програми, як «Горизонт 2020», «Еразмус+», «Євратом», програма Європейського Союзу з питань зайнятості та соціальних інновацій, є одними з інноваційних інструментів реалізації соціальної політики ЄС, оскільки саме фінансування інновацій у соціальній, технічній, економічній сферах дасть змогу досягти покращення якості життя та подолати наслідки економічної рецесії, диференціації у рівнях як соціального, так і економічного розвитку [2.].

Таблиця 3.2.

Співвідношення витрат на реалізацію соціальних програм із бюджету ЄС з ВВП на душу населення у розрізі країн-учасниць Європейського союзу

Країна	ВВП на душу населення, євро	Соціальні витрати з Європейського бюджету у розрахунку на душу населення, євро	Співвідношення ВВП на душу населення та соціальних витрат, %
Люксембург	89900	424,02	0,47
Ірландія	55100	76,36	0,14
Велика Британія	39600	56,02	0,14
Німеччина	37100	55,46	0,15
Данія	46800	72,32	0,15
Фінляндія	38200	61,13	0,16
Австрія	39400	69,74	0,18
Нідерланди	40000	71,02	0,18
Франція	32800	77,17	0,24
Італія	27000	106,89	0,4
Бельгія	36500	152,57	0,42
Швеція	45600	48,24	0,11
Кіпр	20800	118,56	0,57
Хорватія	10400	59,53	0,57
Литва	12900	82,45	0,64
Іспанія	23200	149,37	0,64
Португалія	17300	141,62	0,82
Естонія	15400	147	0,95
Мальта	20300	241,51	1,19
Польща	11100	211,06	1,9
Греція	16200	312,1	1,93
Словенія	18700	362,51	1,94
Румунія	8100	159,92	1,97
Латвія	12300	300,4	2,44
Болгарія	6300	201,97	3,21
Угорщина	11100	374,66	3,38
Чехія	15800	576,46	3,65
Словаччина	14500	580,54	4

Джерело: сформовано автором за даними [1]

Основними показниками соціального розвитку, окрім ВВП на душу населення, є показники середньої заробітної плати, показники рівня бідності населення та індекс Джині, що показує рівень соціальної й економічної диференціації населення в країні.

Важливим і водночас одним з найскладніших завдань соціальної політики в ЄС є вирівнювання середньої заробітної плати, оскільки значна її диференціація призводить до понаднормового підвищення рівня трудової міграції всередині союзу, що негативно відображається на економічних показниках розвитку окремих країн та створює певну соціальну напругу. У таблиці 3.3. представлено дані щодо середньої заробітної плати у розрізі країн ЄС.

Середня заробітна плата в ЄС складає близько 1539 євро. Разом з цим, вона значно відрізняється у різних країнах. Наприклад, у 2017 році найвища середня заробітна плата зареєстрована у Люксембурзі (3009 євро), а найнижча – у Болгарії (406 ЄВРО). Тобто, заробітна плата в середині Євросоюзу відрізняється у десятки разів. Доцільно відзначити, що середня заробітна плата 1508 євро розділяє ЄС на половину - 14 країн, де середня заробітна плата вище цієї лінії, а 14 країн, де середня заробітна плата нижча медіанної. В 2017 році чисельність населення ЄС складала близько 505 млн. чол. З них – чисельність населення у країнах з заробітною платою, що нижча від медіанної – близько 125 млн. чол.(25%).

У динаміці 2014-2017 років спостерігається певний тренд на вирівнювання, тобто збільшення середньої заробітної плати в країнах з більш слабкою економікою (Греція, Латвія, Естонія, Румунія, Болгарія) та зниження рівня середньої заробітної плати у деяких розвинутих країнах, серед яких найбільш суттєве скорочення спостерігається у Великобританії (-19,1%), на Кіпрі (-9,5%), на Мальті (-6,5) та у Швеції (--8,4%).

Не менш важливим показником, що характеризує ефективність соціальної політики в країнах є показник ризику бідності, що визначається як відношення чисельності населення, яке знаходиться на межі або за межею

бідності відносно встановлених мінімальних норм доходів у розрахунку на душу населення.

Таблиця 3.3.

Динаміка середньої заробітної плати у країнах ЄС, євро

Ранг	Країна	Чисельність населення, млн. осіб	2014	2015	2016	2017	2017 до 2014%	2017/2016, %
1	Люксембург	0,5	3189	3149	3149	3009	-5,6	-4,4
2	Данія	5,6	3122	2307	3100	3122	0,0	0,7
3	Швеція	9,5	2690	2551	2560	2465	-8,4	-3,7
4	Фінляндія	5,4	2330	2300	2335	2509	7,7	7,5
5	Германія	80,6	2054	2155	2225	2270	10,5	2,0
6	Франція	66	2128	2180	2180	2157	1,4	-1,1
7	Нідерланди	16,8	2136	2158	2158	2263	5,9	4,9
8	Ірландія	4,6	2160	2129	2129	2464	14,1	15,7
9	Австрія	8,5	2114	2124	2124	2009	-5,0	-5,4
10	Великобританія	64,1	2597	2253	2113	2102	-19,1	-0,5
11	Бельгія	11,2	1946	2091	2091	2091	7,5	0,0
12	Італія	59,8	1923	2033	2033	1762	-8,4	-13,3
13	Іспанія	46,7	1615	1734	1754	1718	6,4	-2,1
14	Кіпр	1,1	1833	1574	1574	1658	-9,5	5,3
15	Словенія	2	1044	1092	1092	1074	2,9	-1,6
16	Греція	11	818	1004	1069	974	19,1	-8,9
17	Мальта	0,4	1092	1021	1021	1021	-6,5	0,0
18	Португалія	10,4	985	1001	1001	984	-0,1	-1,7
19	Естонія	1,3	841	832	903	945	12,4	4,7
20	Чехія	10,5	701	765	793	837	19,4	5,5
21	Хорватія	4,2	710	735	742	792	11,5	6,7
22	Польща	38,5	678	705	723	752	10,9	4,0
23	Словакія	5,4	683	704	708	755	10,5	6,6
24	Латвія	2	557	601	664	703	26,2	5,9
25	Литва	2,9	524	544	585	637	21,6	8,9
26	Угорщина	9,8	503	643	570	622	23,7	9,1
27	Румунія	19,9	398	417	463	515	29,4	11,2
28	Болгарія	7,2	333	356	382	406	21,9	6,3

Джерело: узагальнено автором за даними [1]

Згідно з даними Євростату, рівень ризику бідності (після соціальних трансфертів) в ЄС-28 залишався практично стабільним у період між 2010 та 2013 роками, збільшившись з 16,5% до 16,7%. У період з 2013 по 2014 рік

рівень ризику бідності збільшився на 0,5 відсотків, а потім трохи збільшився в 2016 році (на 0,12 %) до 17,5%.

У розрізі країн-членів ЄС, найвищий рівень бідності спостерігається у Румунії (22,4%), Латвії (22,2%), Естонії (22%), Литві (20,7%). У свою чергу, лідерами у рейтингу за найнижчої часткою бідного населення є Чеська республіка (8,6%), Нідерланди (10,8%), Словачія (10,6%) та Франція (11,9%). Структура ризику бідності у розрізі соціальних груп населення за критерієм зайнятості показує рівень соціальної захищеності громадян відповідної категорії в країнах. На рисунку 3.1. відображено загальний рівень ризику бідності в розрізі країн ЄС а також структуру найбільш вразливих з точки зору доходів соціальних груп.

Найбільш захищеними від ризику бідності працюючі громадяни у Ірландії де частка зайнятих, що отримують дохід нижче мінімального значення бідності є 0,8%. Після неї йдуть Фінляндія (3,5%), Чеська республіка (4%), Бельгія (4,6%), Данія (5,5%) та Швеція (7,1%).

У свою чергу, рівень захищеності безробітних громадян є найвищим у Франції (37,7%), Данії (37,6%), Бельгії (40,7%) та Нідерландах (35,5%). Важливим показником соціального захисту населення є пенсійне забезпечення. У 2017 році, найнижчий рівень ризику бідності серед громадян пенсійного віку спостерігався в Угорщині (5%), Словачії (6,2%), Нідерландах (6,2%), Франції (7,1%), Чеській республіці (7,4%) та Данії (8,8%). Це означає, що середній розмір пенсії в цих країнах є вищим від рівня доходу, що характеризує бідність. Доцільно сказати, що рівень мінімального доходу за яким обчислюється бідність у країнах – членах ЄС визначається на основі вартості споживчого кошика, що оновлюється кожного року.

4. Зростання чисельності само-зайнятих осіб, що знижують рівень соціальної ефективності праці та характеризуються нерівномірністю отримання доходів;

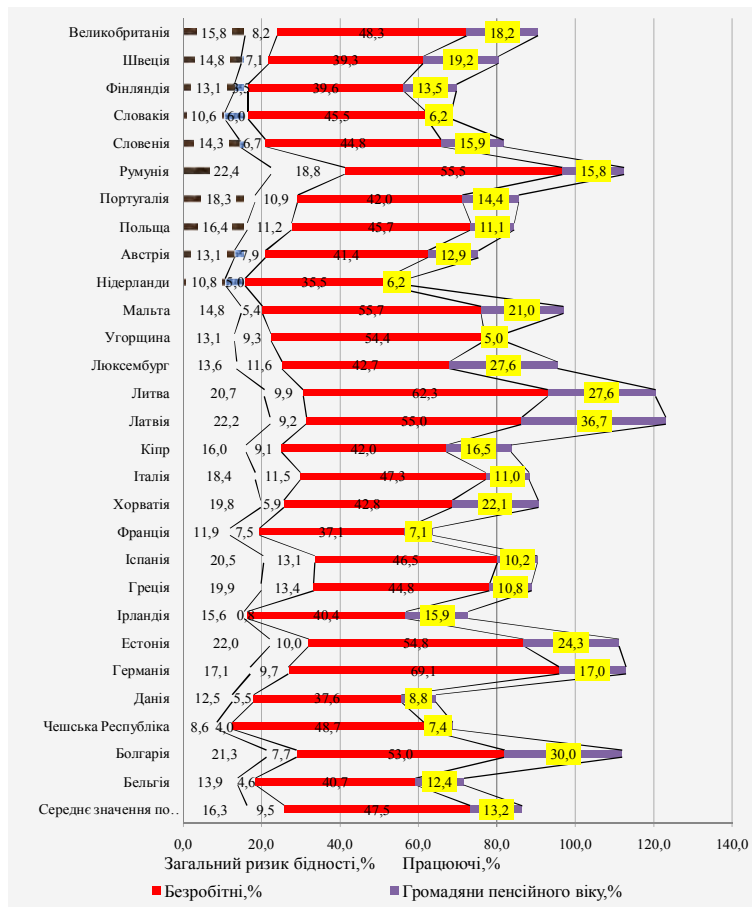

Рис. 3.1. Рівень бідності та соціальна структура ризику бідності у країнах ЄС
2017 році, %

Джерело: сформовано автором за даними Євростату [1]

5. Інші процеси, серед яких значна роль в останні роки належить значному притоку мігрантів, що потребують соціалізації та мають доходи на рівні соціального мінімуму. Що стосується України, то за останніми даними ООН, загальний рівень бідності населення у 2016 становив 61%. У соціальній структурі найбільш вразливою соціальною категорією є люди пенсійного віку (рівень бідності серед яких складає майже 73%), працюючі громадяни (32%) та безробітні (63%).

До основних причин соціальної нерівності та проблем, що спричиняють бідність, експертами Єврокомісії віднесено [3]:

1. Високий рівень безробіття та неефективний перерозподіл доходів і соціальних пільг (найбільш відчутні ці чинники у Болгарії, Греції, Естонії Литві, Латвії та на Кіпрі);

2. Науково-технічний прогрес, що не зважаючи на його позитивну роль в економічному зростанні, чинить значний негативний вплив на збільшення майнової нерівності серед зайнятих громадян. Зокрема, спостерігається стрімке зростання заробітних плат у наукоємних секторах економіки (ІТ, електроніка, комунікації) на фоні зниження заробітних плат у виробничих секторах за рахунок заміщення робочих місць автоматизованим обладнанням та у сільському господарстві;

3. Глобалізаційні процеси, що зумовили переміщення частини виробництв у країни з дешевою робочою силою та приплив трудових мігрантів;

Важливим напрямком соціальної політики в ЄС є вирівнювання доходів населення та створення сильного середнього класу. Одним з показників, що характеризує рівень соціальної справедливості з точки зору вирівнювання економічних доходів та скочення різниці між найбільш багатими та найбільш бідними верствами населення є індекс Джині. Методично коефіцієнт виражається у відсотковому значенні від 0 до 100. Коефіцієнт, що близький до 0 означає ідеальну рівність доходу, у свою чергу показник 100% означатиме, що весь дохід в економіці нараховується лише

одному домогосподарству й відображає найвищу ступінь нерівності доходів. За даними Єврокомісії [3] у 2016 році середній коефіцієнт Джині у країнах ЄС становив 31%. Серед Європейських країн найвище значення коефіцієнту характерне для Італії (32%), Іспанії (31.2%), Балтійських країн (31-33%) та Болгарії (34%). Для порівняння, за даними Світового Банку, Індекс Джині для України у 2016 році становив 25%, що на 6% нижче загальноєвропейського показника. Проте, враховуючи рівень та темпи зростання бідності населення та практичне скорочення частки середнього класу у соціальній структурі такий показник може бути насамперед свідченням неефективності вітчизняної статистики внаслідок значного збільшення тіньової економіки.

Дослідження індексу Джині у розрізі країн-членів ЄС у динаміці за 2010-2016 роки, дозволило зробити висновок, що відбувається відносне зближення коефіцієнтів країн та відповідно скорочення розриву між максимальними й мінімальними значеннями. Вказані тенденції є свідченням ефективною соціальною політикою Європейського союзу, що сприяла певній соціальній конвергенції своїх членів не дивлячись на наявність певних проблем.

Основним інструментом вирівнювання доходів населення та зниження ризику бідності в країнах Європейського співтовариства є соціальні трансферти. Так у 2016 році, за даними Європейської комісії [4], за рахунок соціальних виплат та інших інструментів соціального захисту, загальне скорочення частки бідних до та після соціальних трансфертів скоротилося з 26% до 17,3%.

Варто зауважити, що на соціальний захист у країнах ЄС припадає значна частка державних витрат. У 2016 році частка бюджетних витрат на соціальне забезпечення по відношенню до ВВП коливалася по країнах ЄС від 9,7 % в Ірландії до 25,8 % у Фінляндії.

Витрати на соціальний захист в Європі поділяються на певні групи:

– «sickness & disability» – витрати на охорону здоров'я та допомогу особам, що втратили працездатність. До цих витрат належать витрати на інтеграцію на ринку праці осіб з інвалідністю й працівників з обмеженою працездатністю, витрати на виплату допомоги на випадок хвороби та інвалідності;

– «old age» – соціальний захист людей похилого віку що охоплює пенсійні виплати, витрати на реалізацію державних програм у сфері охорони здоров'я, освіти та соціального житла для людей похилого віку. Ця стаття також містить соціальні витрати на такі послуги для літніх людей, як денний догляд та реабілітаційні послуги, піклування за місцем проживання та інші пільги в натуральній формі;

– «survivors» – витрати на соціальний захист у зв'язку із втратою годувальника;

– «family & children» – соціальні витрати на допомогу сім'ям і дітям передбачають: грошові виплати (допомоги) сім'ям з дітьми, разом із допомогою на дітей, яка в окремих країнах залежить від рівня заробітної плати батьків та/або віку дитини; допомогу на період відпустки по догляду за дитиною та допомогу самотнім батькам. Фінансова підтримка сімей здійснюється здебільшого через систему оподаткування, в тому числі звільнення від сплати податків;

– «unemployment» – соціальні витрати на допомогу по безробіттю;

– «housing & social exclusion» – витрати для вирішення проблем, пов'язаних із забезпеченням житлом малозабезпечених верст населення, та проблем, пов'язаних із соціальною ізоляцією. Соціальна ізоляція – це процес, при якому окремі особи або їх групи частково або повністю позбавляються доступу до різних прав, можливостей і ресурсів, які зазвичай доступні для членів іншої групи і які мають основоположне значення для соціальної інтеграції всередині цієї конкретної групи (наприклад, житло, зайнятість, охорона здоров'я, громадська участь, демократична участь тощо). Гендерна, кастова або етнічна нерівність призводить до соціальної ізоляції, результатом

якої є неможливість окремих громадян повною мірою брати участь в економічному, соціальному і політичному житті суспільства, в якому вони живуть [5].

Однією з ключових цілей та пріоритетів діяльності Європейської комісії є боротьба з бідністю населення та соціальною ізоляцією. Зокрема, загальні засади та пріоритети соціального розвитку в Європейських країнах до 2020 року визначенні у «Стратегії Європа 2020» [6.] Стратегія «Європа 2020» - це порядок денний ЄС для країн-учасниць в напрямку зростання економіки та досягнення пріоритетів у економічній, соціальній та екологічній сфері на поточне десятиліття. У ньому підкреслюється обґрунтоване, стійке і всеосяжне зростання як спосіб подолання структурних недоліків в економіці Європи, підвищення її конкурентоспроможності та продуктивності й підтримки стійкої соціальної ринкової економіки.

До ключових цілей соціального розвитку в країнах ЄС відносяться:

1. Збільшення рівня зайнятості населення у віці 20-64 років до 75%;
2. Зниження частки молоді (віком 18-24 роки), що не має закінченої середньої освіти до рівня нижче 10%;
3. Збільшення частки населення з вищою освітою до рівня вище 40%;
4. Зниження кількості людей, що знаходяться за межею бідності – на 20 млн. осіб.

Серед країн-учасниць спостерігається різний рівень досягнення вказаних цілей, що, як правило, корелює з економічними показниками розвитку.

Враховуючи певні спільні історичні факти, спільні цінності України з державами ЄС, та передбачаючи можливість України підтримувати ці цінності у 2014 році було укладено Угоду про асоціацію України з Європейським союзом [7]. Згідно даної угоди можливо окреслити напрями адаптації соціальної політики України до вимог ЄС (рис. 3.2).

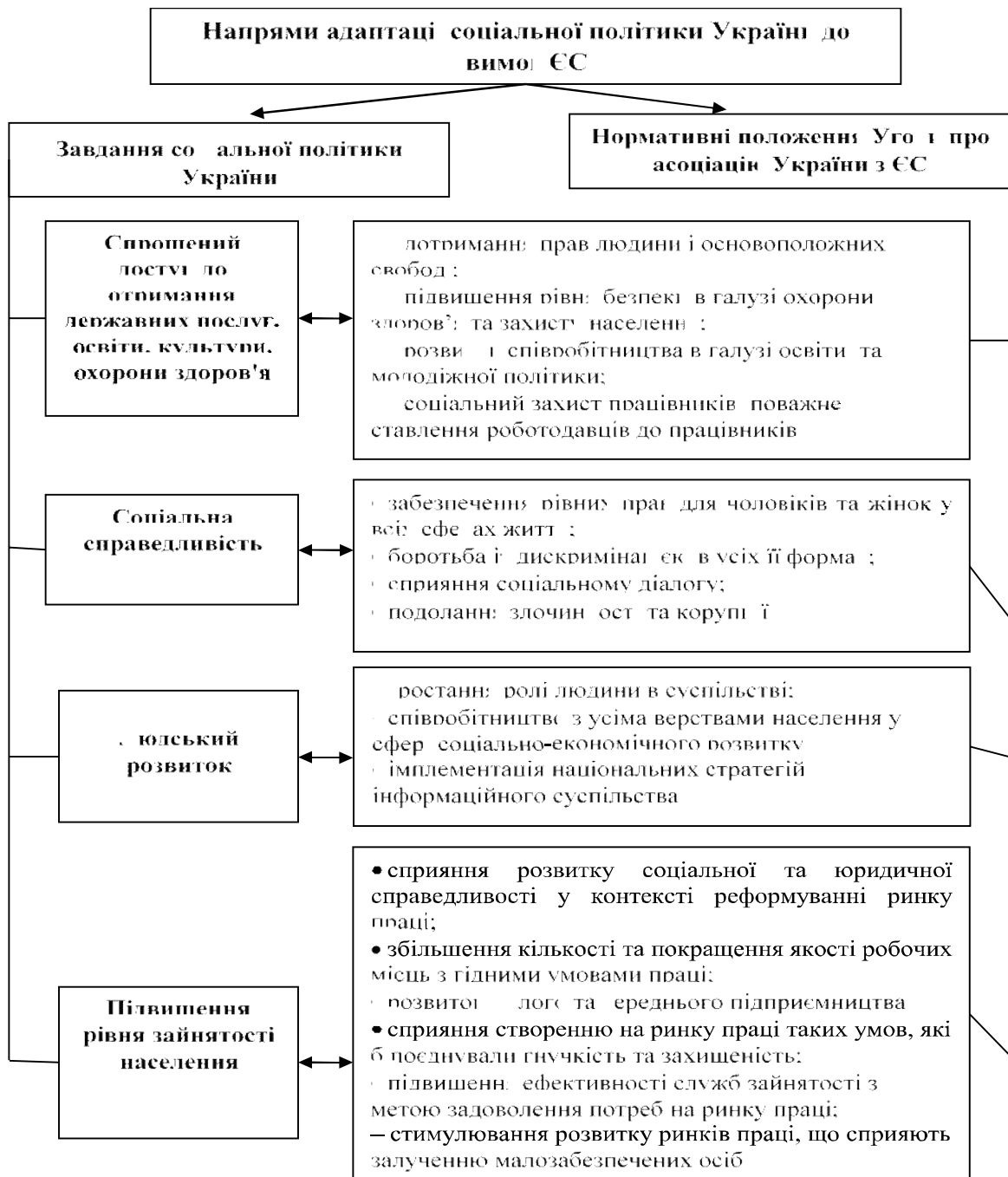

Рис. 3.2. Напрями адаптації соціальної політики України до вимог ЄС

Джерело: сформовано на підставі даних [7]

В результаті підписання угоди з ЄС, Україна отримала певні зобов'язання: «— покращення якості людського життя;

— протистояння спільним викликам, зокрема, глобалізації та демографічним змінам;

- збільшення кількості та покращення якості робочих місць з гідними умовами праці;
- сприяння розвитку соціальної та юридичної справедливості у контексті реформуванні ринку праці;
- сприяння створенню на ринку праці таких умов, які б поєднували гнучкість та захищеність;
- сприяння впровадженню активних заходів на ринку праці та підвищення ефективності служб зайнятості з метою задоволення потреб на ринку праці;
- стимулювання розвитку ринків праці, що сприяють залученню малозабезпечених осіб;
- зменшення обсягів неформальної економіки шляхом трансформації нелегальної зайнятості;
- покращення рівня забезпечення охорони здоров'я та безпечних умов праці, зокрема, шляхом проведення навчання і тренінгів з питань охорони здоров'я та безпеки праці, сприяння реалізації превентивних заходів;
- посилення рівня соціального захисту та модернізації систем соціального захисту, зокрема щодо якості, доступності та фінансової стабільності;
- скорочення бідності та посилення соціальної єдності;
- забезпечення гендерної рівності та рівних можливостей для чоловіків та жінок у сфері зайнятості, освіти та навчання, економічної та суспільної діяльності, а також у процесі прийняття рішень;
- подолання дискримінації в усіх її формах та проявах;
- посилення можливостей соціальних партнерів та сприяння соціальному діалогу;
- зміцнення системи охорони здоров'я України та її потенціалу, зокрема шляхом впровадження реформ, подальшого розвитку первинної медико-санітарної допомоги та навчання персоналу;

– пропагування здорового способу життя, визначення основних детермінант здоров'я та проблем в галузі охорони здоров'я, забезпечення інформації та знань в галузі охорони здоров'я, у тому числі керуючись підходом «охорона здоров'я у всіх політиках держави» [7].

В рамках окреслених напрямків адаптації соціальної політики України до вимог ЄС найважливішими виступають забезпечення соціальної справедливості та людський розвиток. Соціальна справедливість визначається рівнем задоволеності потреб усіх учасників суспільних відносин, в тому числі забезпечення продовольчої безпеки. Розвиток людського потенціалу виступає вагомим стратегічним ресурсом, який впливає на соціально-економічний стан будь-якої територіальної одиниці. Людський ресурс розглядається в системі двох взаємо протилежних характеристик: з одного боку він виступає в ролі виробника матеріальних та нематеріальних благ, а з іншого – в ролі споживача. Таким чином, перспективи соціально-економічного зростання регіону залежать від рівня ефективності використання людського потенціалу, а потреба соціально-економічного зростання регіону розкривається в необхідності задоволення потреб людини та характеризується ступенем їх забезпечення, в тому числі забезпечення продовольчої безпеки населення.

3.2. Регіональні аспекти удосконалення системи управління соціально-економічним розвитком в системі забезпечення продовольчої безпеки

У 1992 році в Ріо-де-Жанейро відбувся Саміт ООН на якому Україна засвідчила свої зобов'язання формувати перспективу розвитку на засадах сталого розвитку. На Саміті ООН у 2000 році Україна приймала активну участь над роботою з досягнення Цілей розвитку тисячоліття в рамках посилення глобального партнерства в інтересах сталого розвитку. У вересні

2015 року Уряд України представив Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна» якою визначено 17 глобальних цілей сталого розвитку (рис. 3.3) , досягнення яких стало першочерговим завданням і для України у відповідності до рішень на черговому Саміті ООН.

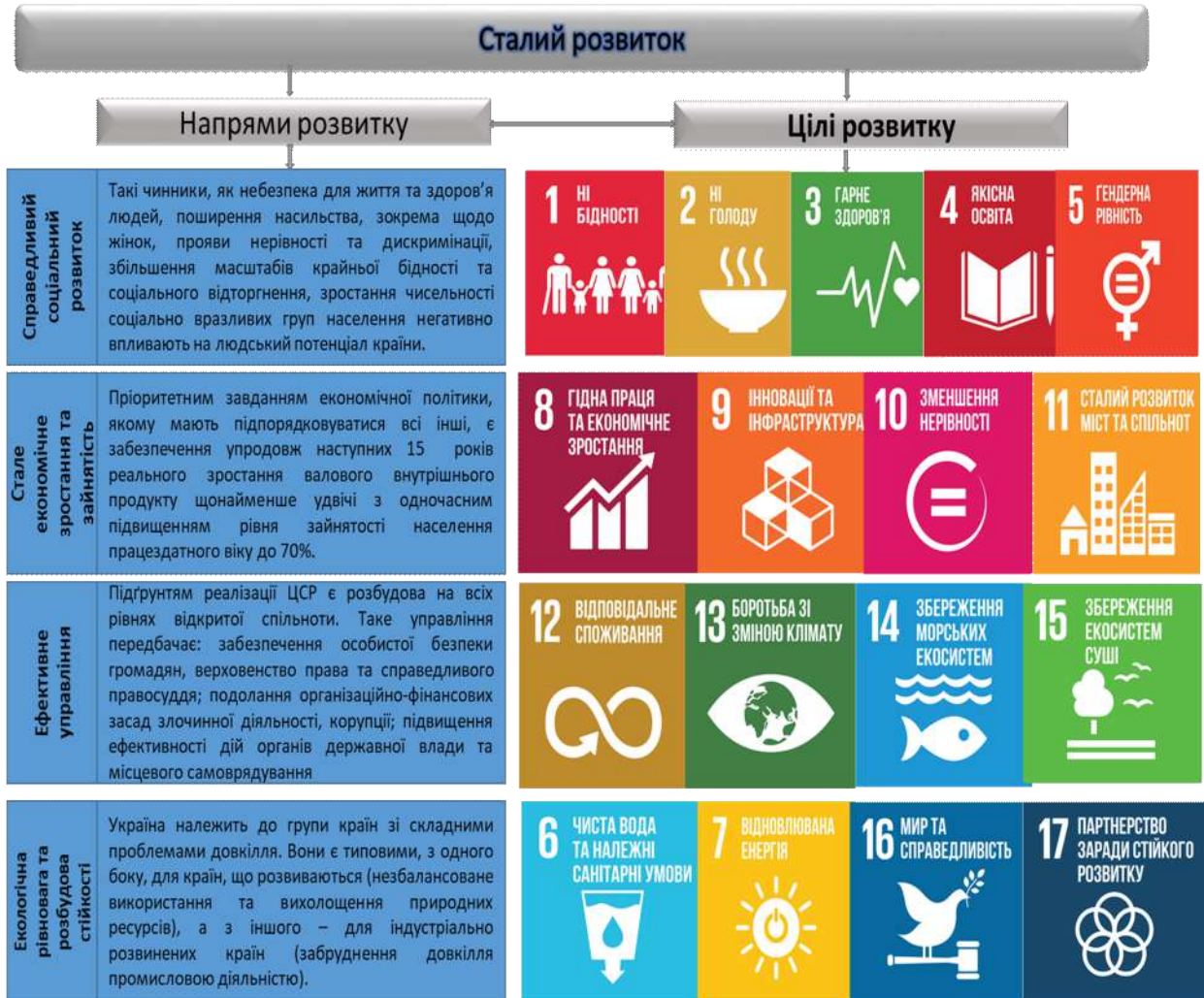

Рис. 3.3. Напрями і цілі сталого розвитку

Джерело: Узагальнено на підставі [8]

В рамках досягнення Цілей сталого розвитку передбачено [Національна]:

- подолати проблему голоду та забезпечити кожного громадянина спрощеним доступом до безпечної та поживної їжі;
- подолати проблему недоїдання серед підлітків, задовольнити потреби у повноцінній їжі для людей похилого віку;

- збільшити урожайність та біологічне різноманіття вирощуваних культур;
- заздалегідь попереджати проблеми природних катастроф;
- збільшити різноманіття свійських тварин;
- збільшити інвестиційний потік у розвиток сільського господарства та продовольчої сфери;
- покращити роботу сільськогосподарських та продовольчих ринків та подолати коливання цін на продукти харчування.

Останнім часом спостерігається поживлення наукових інтересів до питання безпеки, знаходять свої прояви нові малодосліджені складові, з'являються нові теоретико-методологічні підходи до вивчення питання безпеки [9].

За українським тлумачним словником «безпека – стан, коли кому чи чому-небудь ніщо не загрожує, а забезпечення – надання достатніх для життя матеріальних засобів, необхідних для діяльності, функціонування чого-небудь» [10]. Згідно Закону України «Про основи національної безпеки України» національна безпека визначається захищеністю життєво важливих інтересів громадян, суспільства і держави та своєчасним запобіганням реальним та потенційним загрозам національним інтересам [11].

Складовою національної безпеки виступає продовольча безпека будь-якої держави. Продовольча безпека є складовою, в свою чергу, системи життєзабезпечення країни. Без продуктів харчування неможливе життя людей та країни, в цілому [20]. Гарантія продовольчої безпеки виступає необхідною умовою сталого розвитку країни, а для прийняття практичних рішень та дій необхідно попередньо виконати теоретичні напрацювання.

Ми схилиємося до трактування поняття продовольчої безпеки наближеному до трактування в документі ООН «Римська декларація про всесвітню продовольчу безпеку і план дії світової зустрічі на вищому рівні з проблем безпеки» [21], згідно якого, продовольча безпека виражається у спрощеному доступі до безпечних та поживних продуктів харчування всіх

верств населення, відповідно до права на належне харчування та свободу від голоду.

Регіональний та національний аспекти продовольчої безпеки України характеризуються здатністю державних та місцевих органів управління гарантувати населенню можливість задоволення потреби в продуктах харчування, що відповідає світовим нормам забезпечення життєдіяльності. Враховуючи складу соціально-економічну ситуацію та наявність зони військового конфлікту на сході, Україна стикається зі значними викликами в рамках забезпечення продовольчої безпеки (рис. 3.4.).

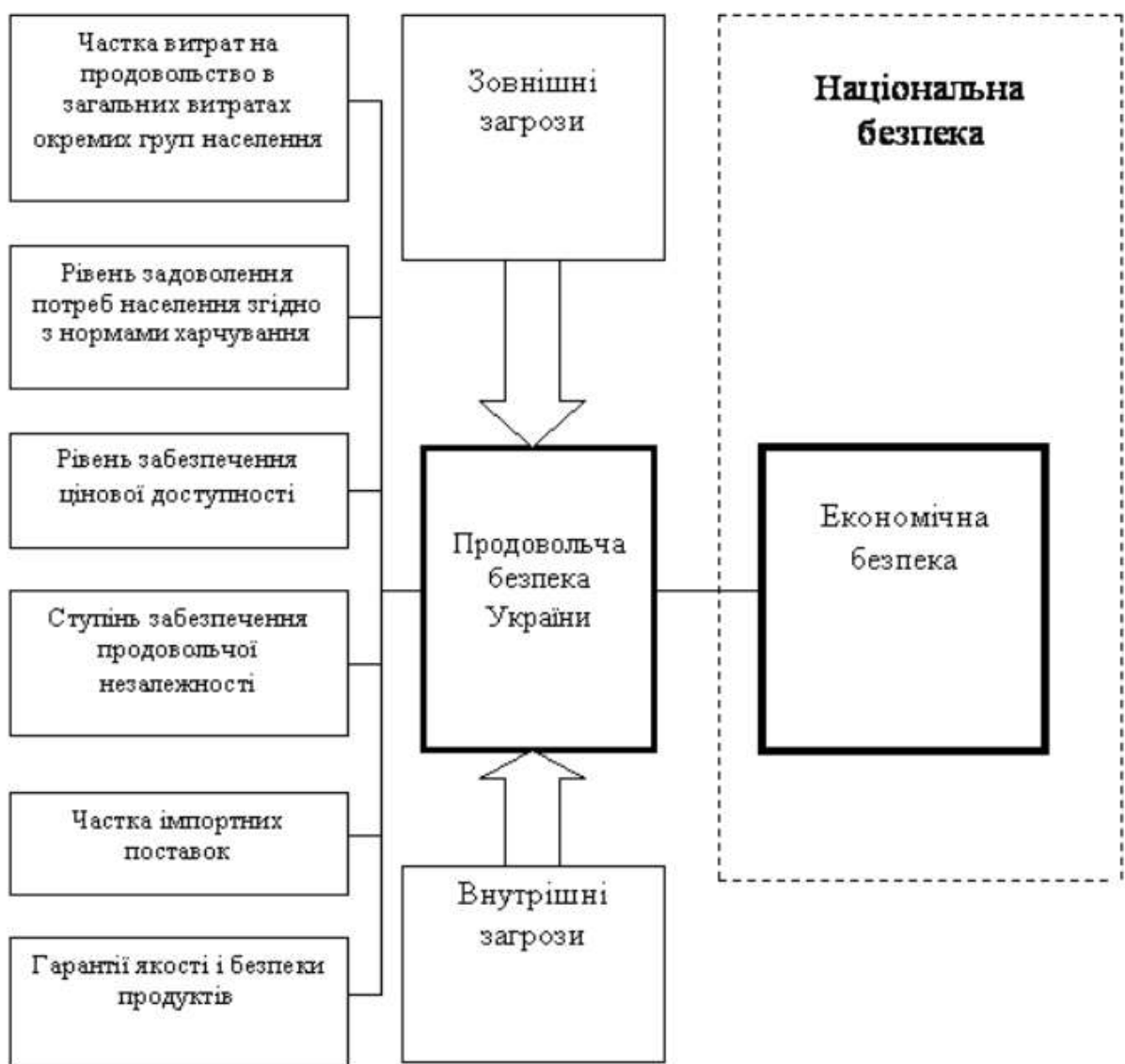

Рис. 3.4. Структурна схема продовольчої безпеки в системі національної безпеки України

Джерело: Узагальнено на підставі [21]

Важливим питанням системи управління соціально-економічним розвитком регіону в умовах продовольчої безпеки є забезпечення достатнього рівня поживності продуктів харчування.

Починаючи з 2014 року спостерігається чергова хвиля скорочення середньодобової поживності раціону українця. За даними Державної служби статистики України у 2016 році середньостатистичний українець споживав 2742 ккал на добу, що на 57 ккал менше ніж в 2015 році (рис. 3.5). Проте калорійність денного раціону все одно перевищує граничний рівень (гранично безпечний рівень), який становить 2500 ккал на добу.

Рис. 3.5. Середньодобовий раціон українців за 1990-2017 рр.[22]

Дані рисунку 3.5 свідчать, що переважну більшість раціону українців становлять продукти рослинного походження. У 2017 році середньодобовий раціон українців містив у два рази менше продуктів тваринного походження ніж передбачено пороговим критерієм норм здорового харчування. Нажаль, така ситуація тільки частково пояснюється вегетаріанським способом життя окремих українців, а в більшості випадків зменшення споживання продуктів тваринного походження викликане дороговизною, тобто економічною недоступністю м'яса та м'ясопродуктів, що в свою чергу є наслідком зменшення обсягів продукції тваринництва в сільському господарстві.

Динаміка виробництва м'яса та м'ясопродуктів на підприємствах Причорноморського регіону наведена у таблиці 3.4.

Виробництво м'яса великої рогатої худоби свіжого чи охолодженого за 2012-2017 роки скоротилося в усіх областях Причорноморського регіону: в Миколаївській області – на 24 т, в Одеській області – на 570 т, в Херсонській області на 24 т. Найбільших втрат в обсягах виробництва м'яса великої рогатої худоби зазнала Одеська область.

Виробництво м'яса свиней за 2012-2017 роки також скоротилося в усіх областях Причорноморського регіону: в Миколаївській області – на 230 т, в Одеській області – на 1578 т, в Херсонській області – на 1057 т. Найбільших втрат в обсягах виробництва м'яса свиней зазнала Одеська область.

Таким чином, ще у 2012 році Причорноморський регіон виробляв значну частку м'яса та м'ясних продуктів харчування для України, а в 2017 році обсяги виробництва сильно скоротилися, що є наслідком загальноекономічної ситуації в Україні. Внутрішню потребу ринку в м'ясі доводиться задовольняти імпортом, незважаючи на реальні можливості виробництва м'яса та м'ясопродуктів, що підтверджують статистичні показники за попередні роки.

Середньодобове споживання протеїнів, які знаходяться у м'ясі, для українців у 2017 році становило 84 грами, що відповідає найнижчому рівню

серед європейських країн. У розвинених країнах середньодобове споживання протеїнів становить 103 грами [22].

Таблиця 3.4

Динаміка виробництва м'яса та м'ясних продуктів харчування на підприємствах Причорноморського регіону*

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Виробництво м'яса великої рогатої худоби свіжого чи охолодженого, т						
АР Крим	1735	1629	1307
Миколаївська обл.	174	126	122	85	177	150
Одеська обл.	715	170	196	201	160	145
Херсонська обл.	176	295	267	172	162	152
Виробництво м'яса свиней свіжого чи охолодженого, т						
АР Крим	4483	6753	6426	
Миколаївська обл.	650	412	... ¹	... ¹	463	420
Одеська обл.	2183	722	610	689	628	605
Херсонська обл.	1367	2128	1942	2234	318	310
Виробництво м'яса свійської птиці свіжого чи охолодженого, т						
АР Крим	57584	60857	49435	-
Миколаївська обл.	... ¹	... ¹	... ¹	... ¹	-	-
Одеська обл.	38	11	14	16	22	-
Херсонська обл.	... ¹	... ¹	465	... ¹	... ¹	-
Виробництво виробів ковбасних та подібних продуктів з м'яса, субпродуктів чи крові тварин та подібних виробів і харчових продуктів на їхній основі (крім виробів ковбасних з печінки і готових продуктів та страв), т						
АР Крим	20353	18187	14405	
Миколаївська обл.	1428	985	853	1031	1303	-
Одеська обл.	7238	7226	7251	6789	5502	-
Херсонська обл.	... ¹	... ¹	... ¹	114	... ¹	-

*Джерело: [23;24]

...¹ – дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України "Про державну статистику" щодо конфіденційності інформації

... – відомості відсутні

Таким чином, споживання м'яса та м'ясних продуктів в Україні не відповідає нормам достатнього споживання даного виду продуктів та його рівень знаходиться нижче рівня споживання м'яса у Європейських країнах (рис. 3.6).

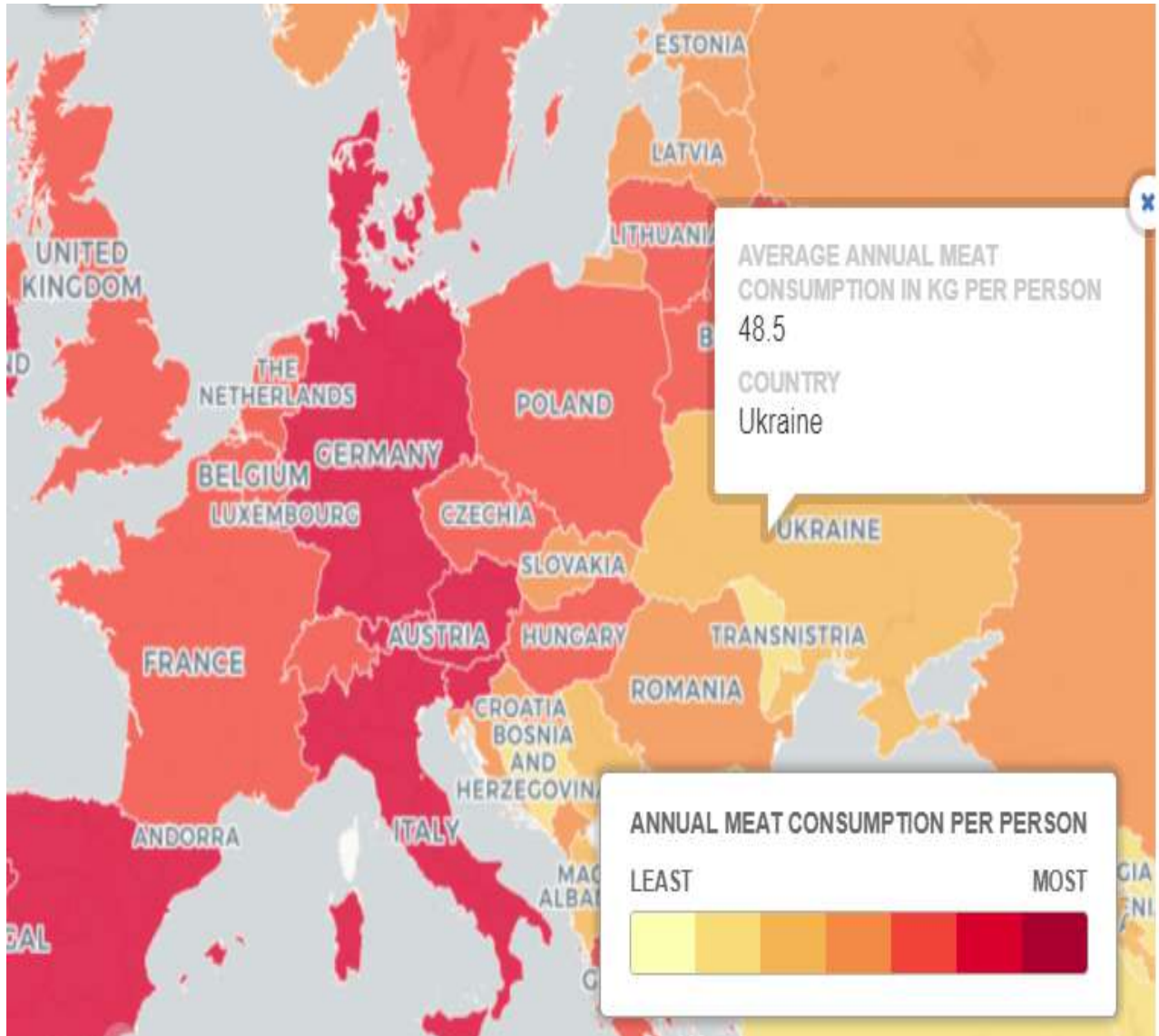

Рис. 3.6. Споживання м'яса в країнах ЄС [25]

Аналогічна ситуація, а саме погіршення рівня достатності споживання продуктів харчування, стосується й інших видів продуктів. Динаміка рівня споживання продуктів харчування наведена у таблиці (3.5).

Таблиця 3.5

Динаміка споживання продуктів харчування населенням України у середньому за місяць у розрахунку на одну особу

Продукти	2011	2012	2013	2014 ¹	2015 ¹	2016 ¹	2017 ¹
М'ясо і м'ясопродукти, кг	5,1	5.1	5.0	5.1	4.9	4.6	4.7
Молоко і молочні продукти, кг	19,2	19.1	19.6	20.3	20.3	19.8	19.6
Яйця, шт.	20	20	20	20	20	19	19
Риба і рибопродукти, кг	1,8	1.7	1.7	1.8	1.6	1.2	1.2
Цукор, кг	3,0	3.2	3.1	3.0	3.0	2.8	2.7
Олія та інші рослинні жири, кг	1,8	1.8	1.8	1.7	1.7	1.6	1.5
Картопля, кг	7,7	7.9	7.8	7.1	6.9	6.6	6.7
Овочі та баштанні, кг	9,5	9.9	10.1	9.4	9.0	8.8	9.2
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград, кг	3,7	3.7	3.7	4.1	3.7	3.1	3.3
Хліб і хлібні продукти, кг	9,3	9.2	9.1	9.0	9.0	8.5	8.3

Дані без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя

¹Без урахування частини зони проведення антитерористичної операції

Джерело: [23]

На підставі порівняння фактичного рівня споживання окремого виду продукту із нормою раціонального споживання за один рік, можливо охарактеризувати достатність (якщо коефіцієнт більше рівне 1) або недостатність (якщо коефіцієнт менше 1) споживання у їжу окремого виду продукту середньостатистичним мешканцем України (табл. 3.6).

Дані таблиці свідчать про недостатній рівень споживання українцями м'яса та м'ясопродуктів, риба та рибопродуктів, молока і молокопродуктів, яєць, плодів, ягід та винограду, цукру та олії. Найгірша ситуація із споживанням молочних, м'ясних продуктів та ягід.

Таблиця 3.6

Достатність рівня споживання продуктів харчування мешканцями
України

Продукти	Раціональна норма (розрахунки МОЗ України)	Фактичне споживання у 2017 році	Індикатор достатності споживання
Хліб і хлібопродукти (у перерахунку на борошно)	101	101	1,00
М'ясо і м'ясопродукти	80	51,4	0,64
Риба і рибопродукти	380	209,5	0,55
Молоко і молокопродукти	20	9,6	0,48
Яйця	290	267	0,92
Овочі та баштанні	161	163,7	1,02
Плоди, ягоди та виноград	90	49,7	0,55
Картопля	124	139,8	1,13
Цукор	38	33,3	0,88
Олії рослинні всіх видів	13	11,7	0,9

Джерело: [23]

Потенціал сільськогосподарських підприємств Причорноморського регіону та підприємств харчової промисловості має можливість забезпечити внутрішні потреби регіону в м'ясі та м'ясопродуктах, а також в олії. Адже серед найбільших виробників олії в Україні багато підприємств знаходяться на території Причорноморського регіону (рис. 3.7).

За 2014-2017 роки в трьох областях Причорноморського регіону частка реалізованої виробниками переробної промислової продукції в середньому перевищувала 70%. Для Херсонської області характерний найвищий рівень питомої ваги виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (понад 40% переробної промисловості області). Крім того спостерігається зростання структурних часток реалізованих харчових продуктів в Херсонській області за 2014-2017 роки. В структурі реалізованої продукції

переробної промислової Причорноморського регіону понад третину займають харчові продукти (табл. 3.7)

Рис. 3.7. Найбільші виробники олії соняшникової за 2017 рік [26]

Таблиця 3.7

Структура обсягів реалізованої виробниками Причорноморського регіону промислової продукції, %*

	Миколаївська область				Одеська область			
	2014	2014	2015	2017	2014	2014	2015	2017
Промисловість	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Переробна промисловість	73,0	65,2	68,1	68,5	74,2	73,9	77,1	77,3
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	29,9	28,1	25,1	25,2	31,1	32,2	33,7	33,8
	Херсонська область				АР Крим			
	2013	2014	2015	2016	2013	2014	2015	2016
Промисловість	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Переробна промисловість	72,1	71,5	73,3	73,0	61,5	-	-	-
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	39,8	40	41,1	42,0	27,9	-	-	-

Джерело: [23;24]

В Одеській області також спостерігається збільшення структурних часток реалізованих харчових продуктів протягом 2014-2017 років, проте не так інтенсивно як в Херсонській області. А в Миколаївській області за 2014-2017 роки відбулося зменшення часток реалізованих харчових продуктів.

Регіональний розріз споживання основних видів продуктів харчування доводить для всіх регіонів збереження виявлених загальних по Україні тенденцій недостатності рівня споживання м'яса та м'ясопродуктів, риба та рибопродуктів, молока і молокопродуктів, яєць, плодів, ягід та винограду, цукру та олії (табл. 3.8).

Середньодобова калорійність продуктів харчування мешканців Миколаївської та Херсонської області перевищує середній по Україні рівень, а в мешканців Одеської області – менше за середній рівень. Для Причорноморського регіону середній рівень середньодобової калорійності продуктів харчування населення становить 2807 ккал, що на 62 ккал перевищує середній по Україні рівень.

Споживання хлібу та хлібопродуктів в областях Причорноморського регіону перевищує середній по Україні рівень, в Миколаївській області – на 8,2 кг за рік, в Одеській області – на 2,5 кг за рік, в Херсонській – на 11,7 кг за рік.

В Миколаївській та Одеській областях Причорноморського регіону рівень споживання м'яса та м'ясопродуктів нижчий за середній по Україні, а в Херсонській – перевищує майже на один кілограм на рік. В жодній із областей не досягнута раціональна норма споживання м'яса та м'ясопродуктів, яка становить 80 кг на рік. Порівняльний аналіз середнього по Україні рівня споживання та рівня споживання відповідних продуктів у областях Причорноморського регіону за 2018 рік зображено на рис. 3.8.

Таким чином, в Україні спостерігається недостатність споживання м'яса та м'ясопродуктів, риба та рибопродуктів, молока і молокопродуктів, яєць, плодів, ягід та винограду, цукру та олії.

Таблиця 3.8

Споживання продуктів харчування населенням регіонів України у
2017 році (на одну особу за рік; кілограмів, штук)

Області	Група продовольства										
	Середньодобова калорійність	Хліб і хлібопродукти	М'ясо і м'ясопродукти	Молоко і молокопродукти	Яйця і яйцепродукти	Риба і рибопродукти	Овочі та баштанні	Олії рослинні	Цукор і цукрові продукти	Плоди, ягоди та виноград	Кертопля
Україна	2742	101	51,4	209,5	267	9,6	163,7	11,7	33,3	49,7	139,8
Області											
Вінницька	2975	111,3	52,6	205,0	285	11,8	176,0	12,4	35,7	54,6	184,4
Волинська	2863	108,4	50,4	210,0	255	8,7	155,5	11,9	35,0	40,4	183,0
Дніпропетровська	2770	94,8	61,9	204,6	289	10,3	185,7	12,1	33,1	59,1	119,4
Донецька	2604	105,6	54,3	169,3	251	10,5	147,4	10,4	33,4	37,7	98,2
Житомирська	2925	110,1	48,9	218,8	302	11,0	165,8	12,0	34,9	46,6	184,6
Закарпатська	2843	111,6	47,6	229,1	249	6,7	162,0	11,5	34,9	50,0	143,6
Запорізька	2621	96,2	51,0	181,9	265	10,3	167,7	11,6	35,4	46,1	107,2
Івано– Франківська	2930	111,3	42,6	281,4	242	6,3	138,4	11,4	34,9	46,2	189,6
Київська	2662	82,1	62,5	221,7	287	13,1	170,9	12,0	27,9	73,1	127,0
Кіровоградська	2833	105,6	53,1	202,8	290	9,5	176,5	11,7	36,2	41,9	148,7
Луганська	2237	87,5	39,6	138,2	222	5,7	117,6	9,9	31,5	34,6	109,0
Львівська	2814	99,5	48,8	232,7	257	7,5	159,8	12,3	33,6	46,2	181,0
Миколаївська	2788	109,2	46,6	212,6	259	9,8	187,2	12,9	33,3	47,6	116,4
Одеська	2723	103,5	47,2	188,0	272	13,0	161,1	13,2	34,7	55,0	111,0
Полтавська	2771	103,2	50,7	217,9	286	8,8	188,5	11,4	31,3	48,0	146,3
Рівненська	2617	94,9	48,3	203,5	271	7,9	137,2	9,9	32,9	38,0	170,4
Сумська	2743	104,4	47,3	194,8	265	7,0	164,3	10,8	35,0	36,3	174,0
Тернопільська	2747	101,4	46,6	245,7	278	6,4	161,2	12,0	29,7	42,0	157,3
Харківська	2662	94,5	51,2	239,9	263	8,0	179,2	10,9	30,6	52,1	120,2
Херсонська	2902	112,7	52,6	213,3	262	10,9	171,2	11,6	37,0	44,9	145,8
Хмельницька	2902	112	48,9	225,1	263	8,0	139,7	12,5	33,0	55,7	174,2
Черкаська	3093	118,8	50,5	221,1	272	12,3	175,3	13,5	42,3	47,8	159,6
Чернівецька	2900	108,4	44,3	251,0	261	7,5	178,4	12,0	35,5	60,1	154,9
Чернігівська	2850	109,1	46,3	226,7	262	9,2	171,5	11,4	35,7	38,9	167,0

*Джерело: [27]

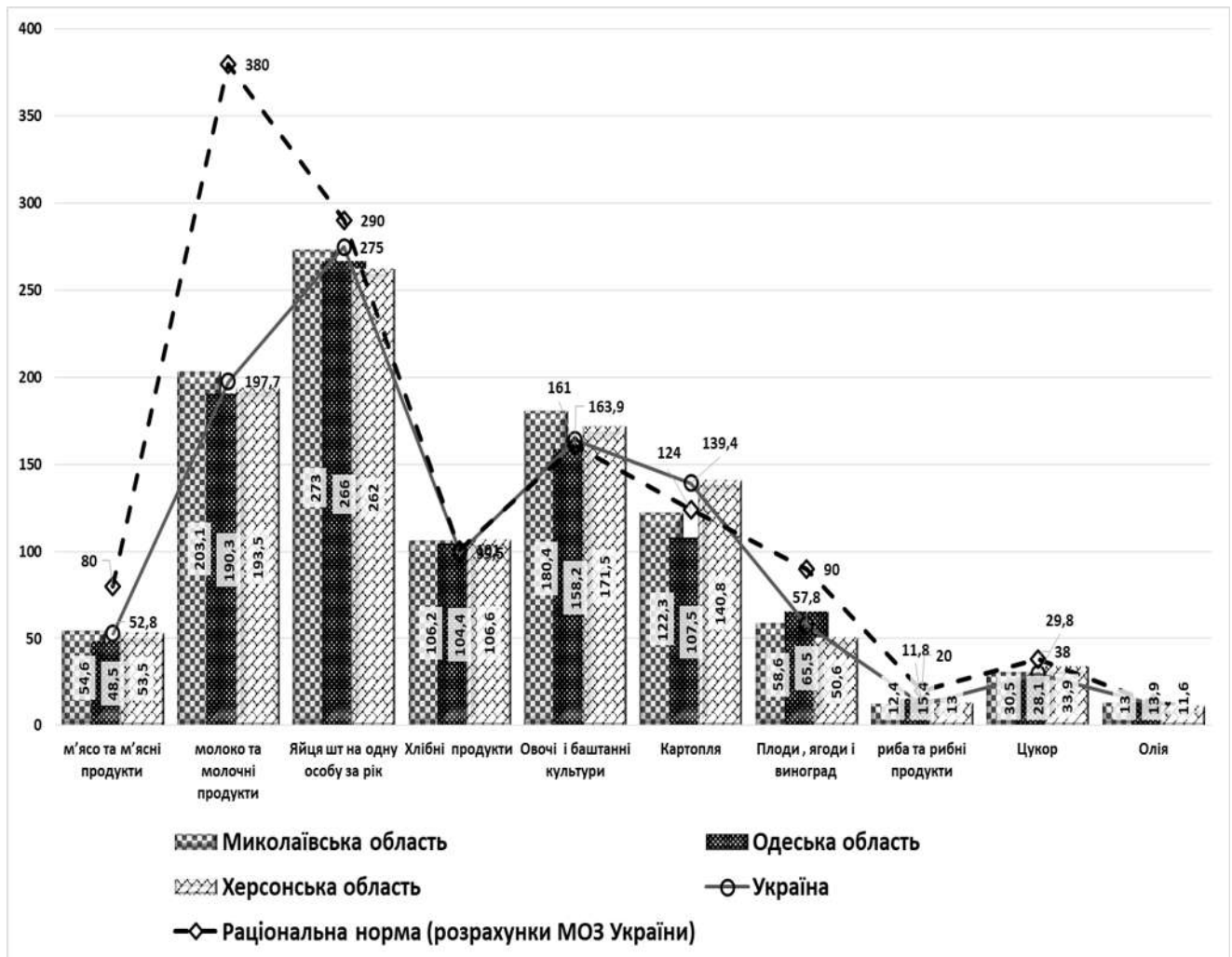

Рис. 3.8. Споживання продуктів харчування населенням областей Причорноморського регіону за 2018 рік

Світова організація продовольства та сільського господарства FAO (Food and Agriculture Organization, FAO) для оцінки фізичної доступності населенню продуктів харчування пропонує використовувати індикатор щільності автомобільних шляхів [22].

Дані державної служби статистики свідчать, що на 100 км² загальної площі в Україні припадає 28 км автодоріг твердого покриття та 3.6 км² залізничних доріг (рис. 3.9).

За даними Всесвітньої продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO), середні статистичні показники щільності доріг у світі становлять: 25,3 км доріг з твердим покриттям на 100 км² загальної площі та

0,9 км залізничних доріг, а в розвинених країнах щільності доріг – 32,7 км з твердим покриттям та 1,3 км залізничних доріг на 100 км² площі.

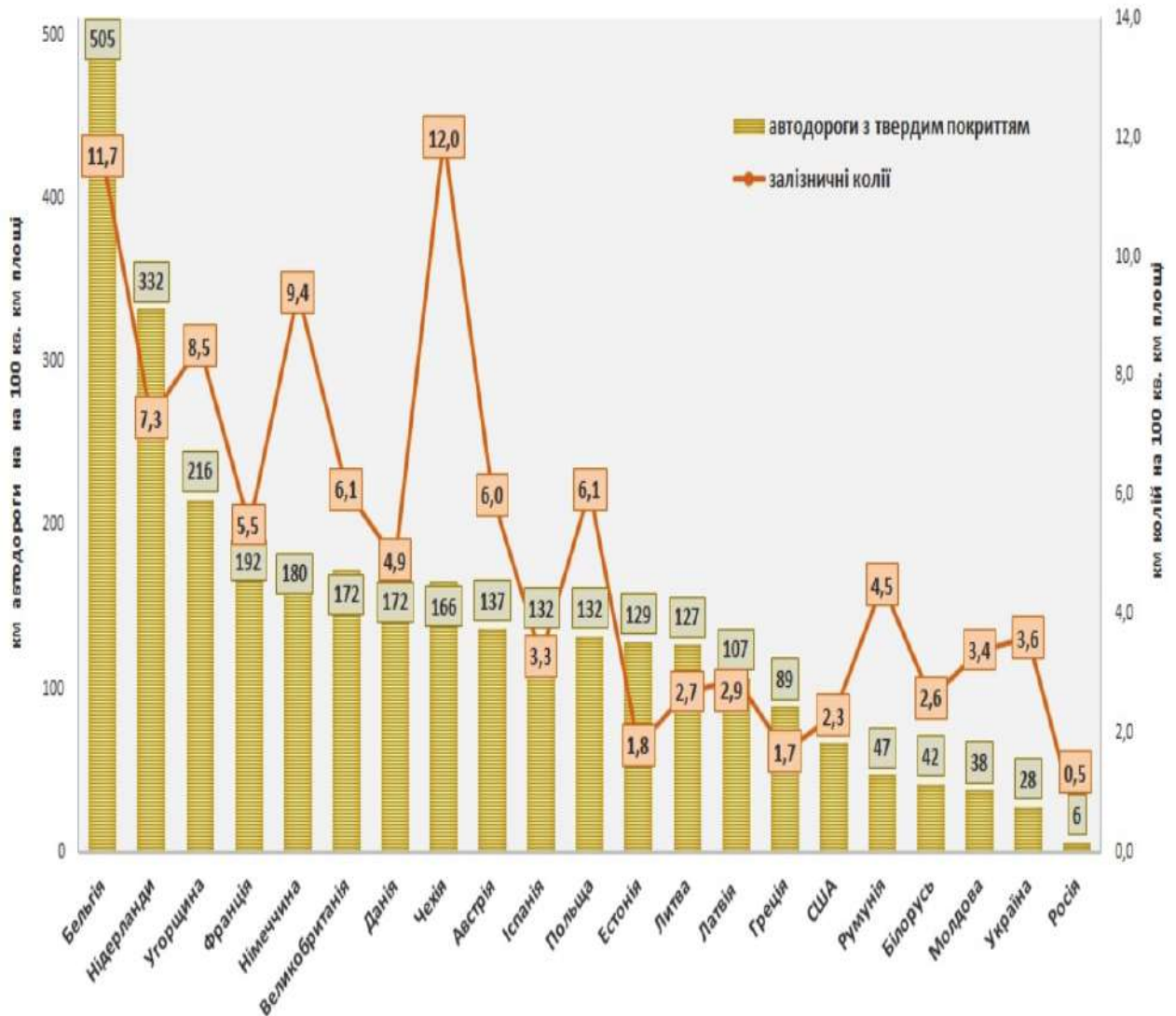

Рис. 3.9. Щільність доріг в Україні та інших країнах світу

Джерело: [23;28]

В контексті продовольчої безпеки для галузі транспорту результуючим показником можливо вважати продукцію у вигляді переміщеного вантажу, тобто вантажооборот в *тонно-км*. Для України характерним є те, що найбільша частка перевезень вантажу припадає на залізничний транспорт. Проте, частка перевезень вантажу автотранспортом невпинно зростає за останні роки (рис. 3.10)

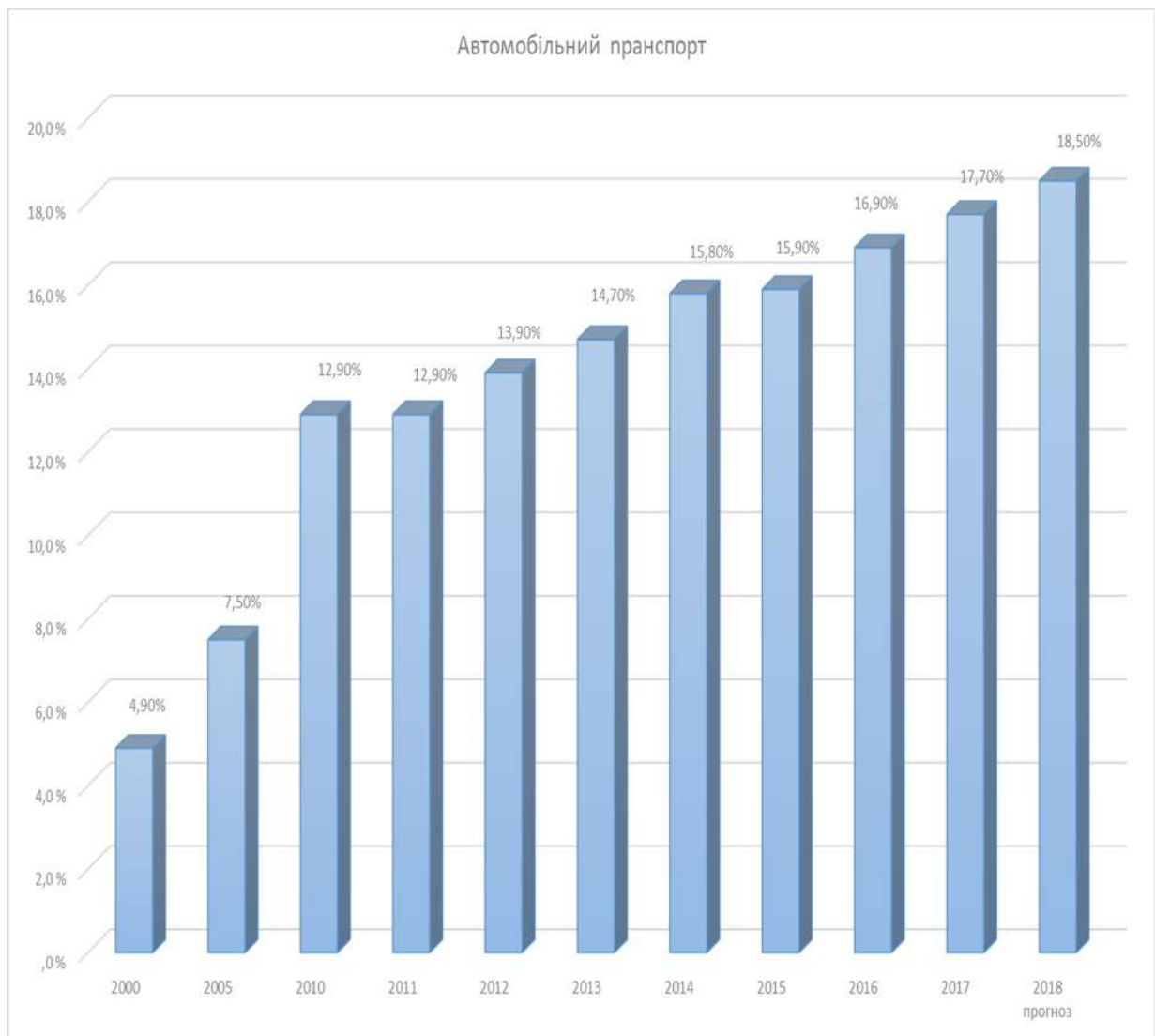

Рис. 3.10. Питома вага перевезення вантажу автомобільним транспортом в Україні

За період 2000-2017 роки питома вага перевезення вантажу автомобільним транспортом зростає на 12%. За прогнозами, частка автотранспорту в загальній структурі вантажообороту за підсумками 2018 року повинна досягти рівня 18,5%. Лідером серед перевезень вантажу автомобільним транспортом виступає місто Київ, за 2017 рік тут було здійснено 5146 млн.ткм перевезень автотранспортом (табл. 3.9).

Серед областей України найбільші обсяги вантажоперевезень, в тому числі продуктів харчування, здійснюють Закарпатська, Львівська, Дніпропетровська та Харківська області. В середньому у 2017 році за кожним

регіоном величина вантажоперевезень автотранспортом становила 2321
млн. ткм.

Таблиця 3.9

Регіональна структура вантажообороту автомобільного транспорту за
2017 рік*

	<i>млн.ткм</i>	%
Україна	58029,8	
області		
Вінницька	1813,6	3,139
Волинська	2108,6	3,63
Дніпропетровська	4421,4	7,66
Донецька	2230,5	3,84
Житомирська	1035,6	1,78
Закарпатська	4862,6	8,38
Запорізька	1384,3	2,39
Івано-Франківська	1649,4	2,84
Київська	3854,6	6,64
Кіровоградська	1195,0	2,06
Луганська	860,1	1,48
Львівська	4511,1	7,77
Миколаївська	1406,7	2,42
Одеська	2796,2	4,82
Полтавська	3530,6	6,08
Рівненська	1732,7	2,99
Сумська	666,2	1,15
Тернопільська	1317,7	2,27
Харківська	3770,2	6,50
Херсонська	1266,7	2,18
Хмельницька	2241,0	3,86
Черкаська	2013,2	3,47
Чернівецька	1128,8	1,95
Чернігівська	1087,0	1,87
місто Київ	5146,0	8,87

*Джерело: складено автором на підставі [29]

Значна частка вантажів припадає на продукти харчування, які доставляються на невеликі відстані через обмежений термін споживання та відсутність достатньої кількості автомобільного транспорту обладнаного рефрижераторами (рис. 3.11).

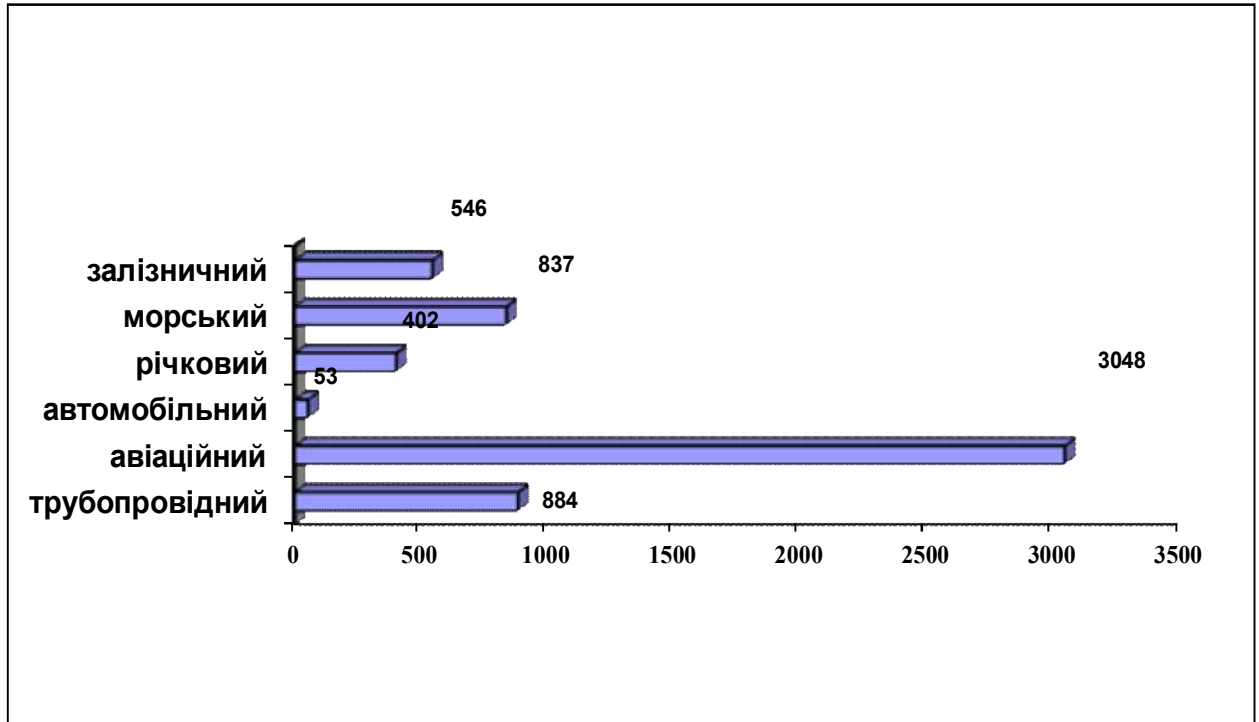

Рис. 3.11. Середня відстань перевезення вантажів у 2017 році, км [29]

У 2016 році автотранспортом вантажі перевозилися на відстань, що у 10 разів менша ніж відстань перевезення залізничним транспортом.

Таким чином, для покращення ситуації з фізичною доступністю населенню продуктів харчування в Україні необхідно покращити стан та щільність автошляхів і покращити рівень технічного оснащення перевезень. Перевезення продуктів харчування необхідно здійснювати спеціалізованими транспортними засобами, обладнаними у відповідності до санітарних норм. Серед спеціальних видів транспорту для перевезення продуктів харчування необхідно збільшити кількість спеціальних транспортних засобів: рефрижератори з можливістю регулювання температурного режиму та ізотермічні фургони, які дозволяють зберегти продукти харчування, що швидко псуються. Необхідно провести оснащення транспортних засобів для перевезення продуктів харчування сучасними вентиляційними системами, з використанням екоматеріалів та дотримуватися технології відстеження температурних коливань.

Важливим питанням системи управління соціально-економічним розвитком регіону в умовах продовольчої безпеки є забезпечення економічної доступності продуктів харчування.

За даними Державної служби статистики України сукупні споживчі витрати домогосподарств у 2017 році становили 5331,53 грн на місяць, а витрати на харчування в середньому становили 2944,32 грн, тобто понад 55% в структурі споживчих витрат українців припадало на продукти харчування (рис. 3.12).

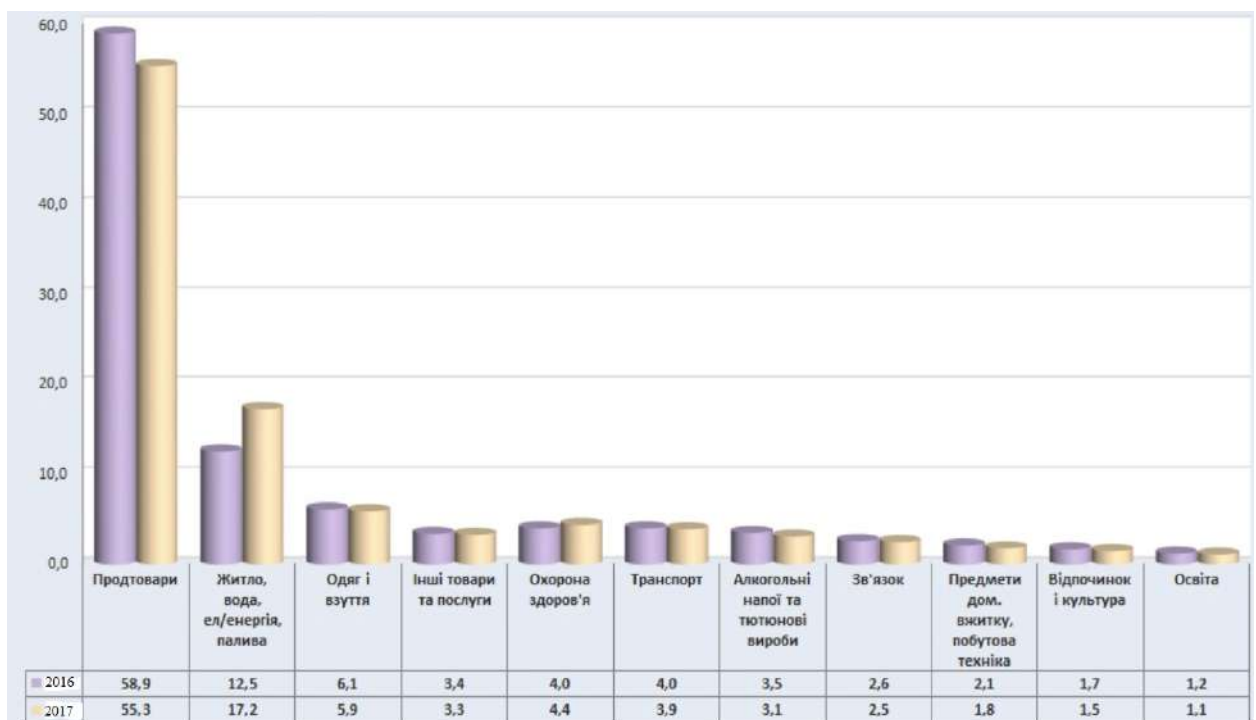

Рис. 3.12. Сукупні споживчі витрат домогосподарств України 2016-2017 роки

Джерело:[22; 23]

Статистичні дані демонструють незначне зменшення у 2017 році витрат українців на продукти харчування порівняно із показником 2016 року. Проте, враховуючи недостатність рівня споживання багатьох продуктів харчування, м'яса зокрема, не можливо стверджувати про позитивні зміни у витратах українців на харчування. Адже економія на дорогих, але необхідних для формування здорового раціону продуктах харчування є небезпечною для здоров'я. Така економія викликана переорієнтацією середньостатистичних

сімей українців на більш дешеві продукти харчування, які не відповідають нормам раціонального харчування. Тобто, не можливо говорити про позитивні зміни в забезпеченні економічної доступності продуктів харчування для українців.

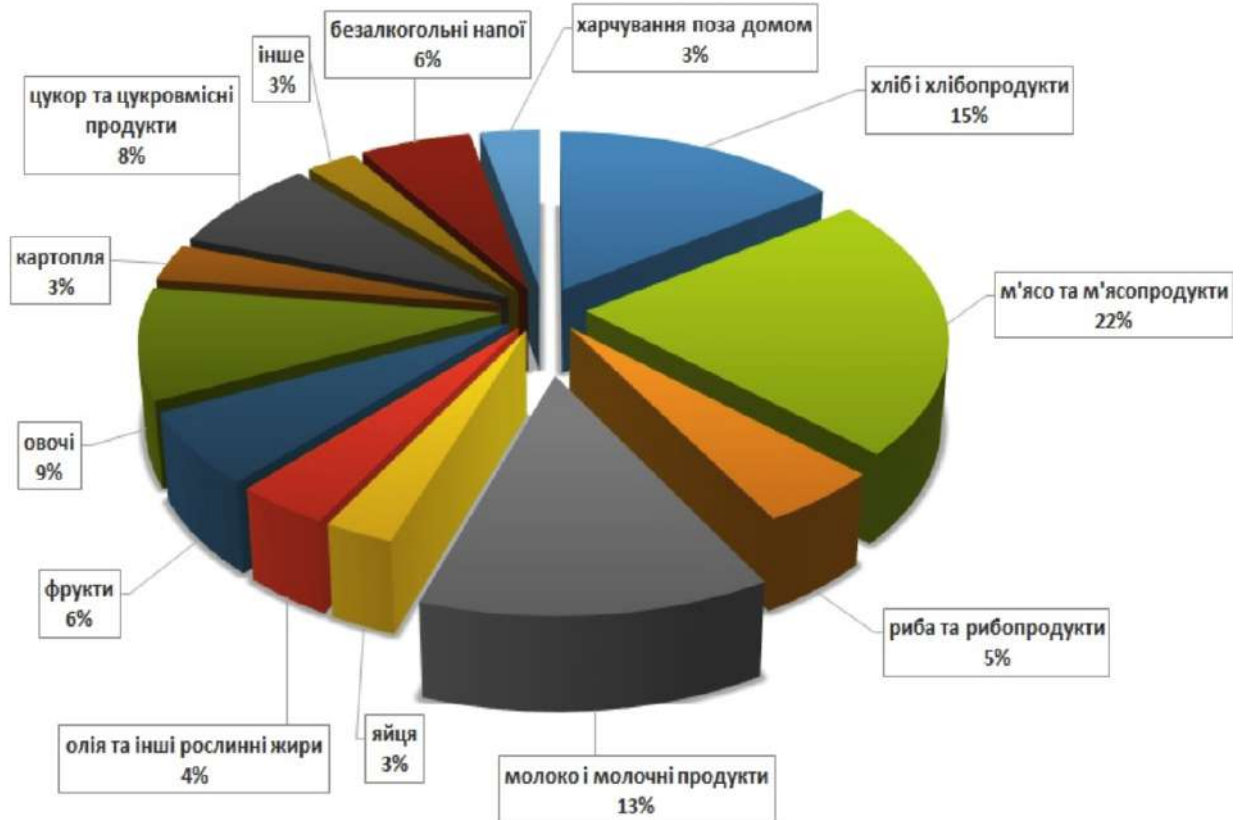

Рис. 3.13. Структура витрат на харчування українців у 2017 році [22; 23]

Незважаючи на недостатній рівень споживання м'яса та м'ясопродуктів, в структурі витрат на харчування українців у 2017 році найбільшу питому вагу займають саме ці витрати і становлять 22% (рис.3.13).

На другому місці витрат українців на продукти харчування знаходяться витрати на хліб і хлібопродукти. Саме хліб найчастіше виступає в якості продукту харчування, яким заміщують необхідність споживання м'яса та м'ясопродуктів. На третьому місці витрат українців на продукти харчування знаходяться витрати на молоко та молочні продукти.

Регіональна структура витрат домогосподарств на продукти харчування представлена на рисунку 3.14.

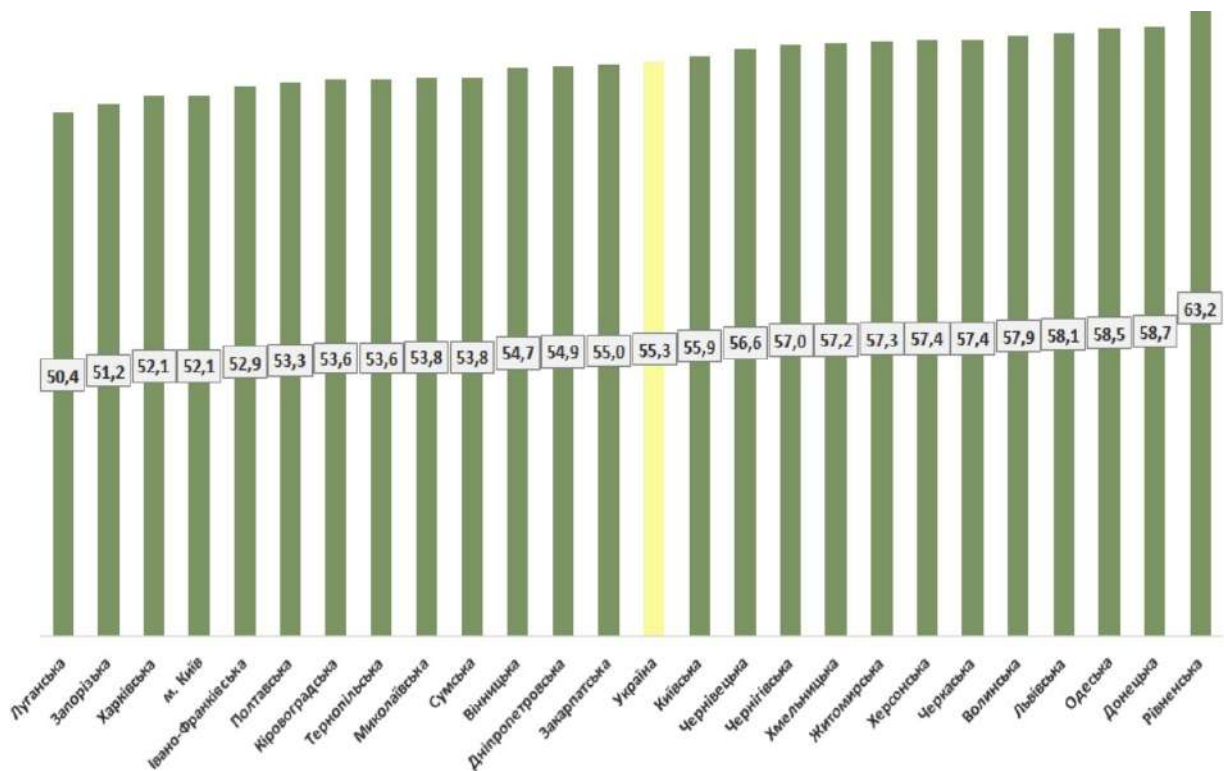

Рис. 3.14. Регіональна структура витрат домогосподарств на продукти харчування [22; 23]

За даними обстежень домогосподарств українців, найменша частка витрат на продукти харчування характерна для домогосподарств Луганської області, вона на 4,9% менша середнього по Україні значення. Закарпатська та Київська області за характеристиками витрат домогосподарств на продукти харчування є найбільш наближеними до середнього рівня, а Рівненська область характеризується найвищим рівнем витрат домогосподарств на продукти харчування (63,2%), що на 7,9% перевищує середнє по Україні значення.

Незважаючи на незначне коливання витрат домогосподарств українців на продукти харчування у розрізі регіонів України, занепокоєння викликає той факт, що питома вага цих витрат значно перевищує відповідний показник у багатьох країнах світу (рис. 3.15).

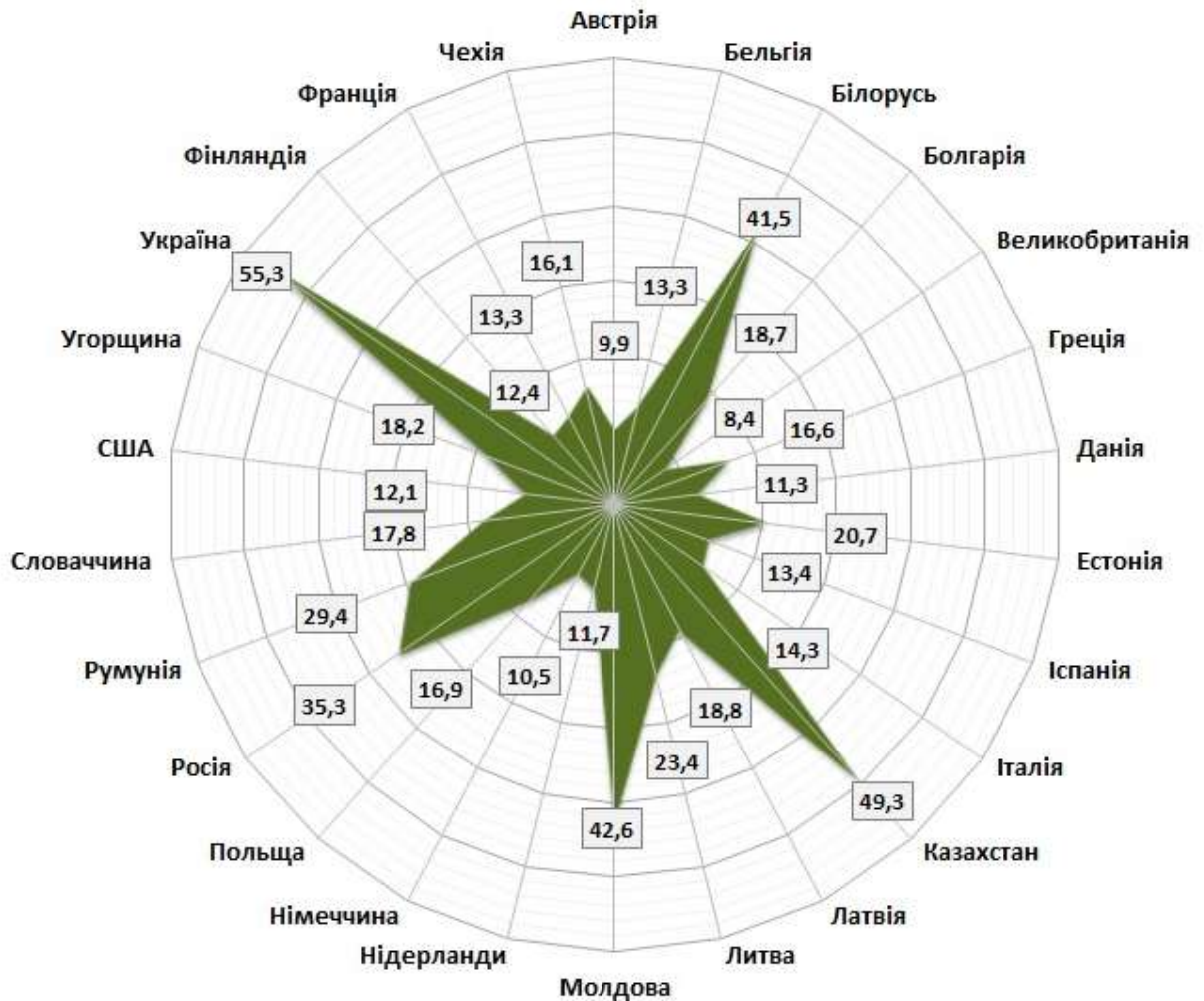

Рис. 3.15. Питома вага витрат у споживчих витратах домогосподарств світу [22]

Проаналізувавши регіональний та національний аспекти системи управління соціально-економічним розвитком в умовах забезпечення продовольчої безпеки, можливо виділити наступні складові механізму управління соціально-економічним розвитком регіону: нормативно-законодавчі та соціально-економічні умови функціонування механізму, інструменти та індикатори забезпечення продовольчої безпеки.

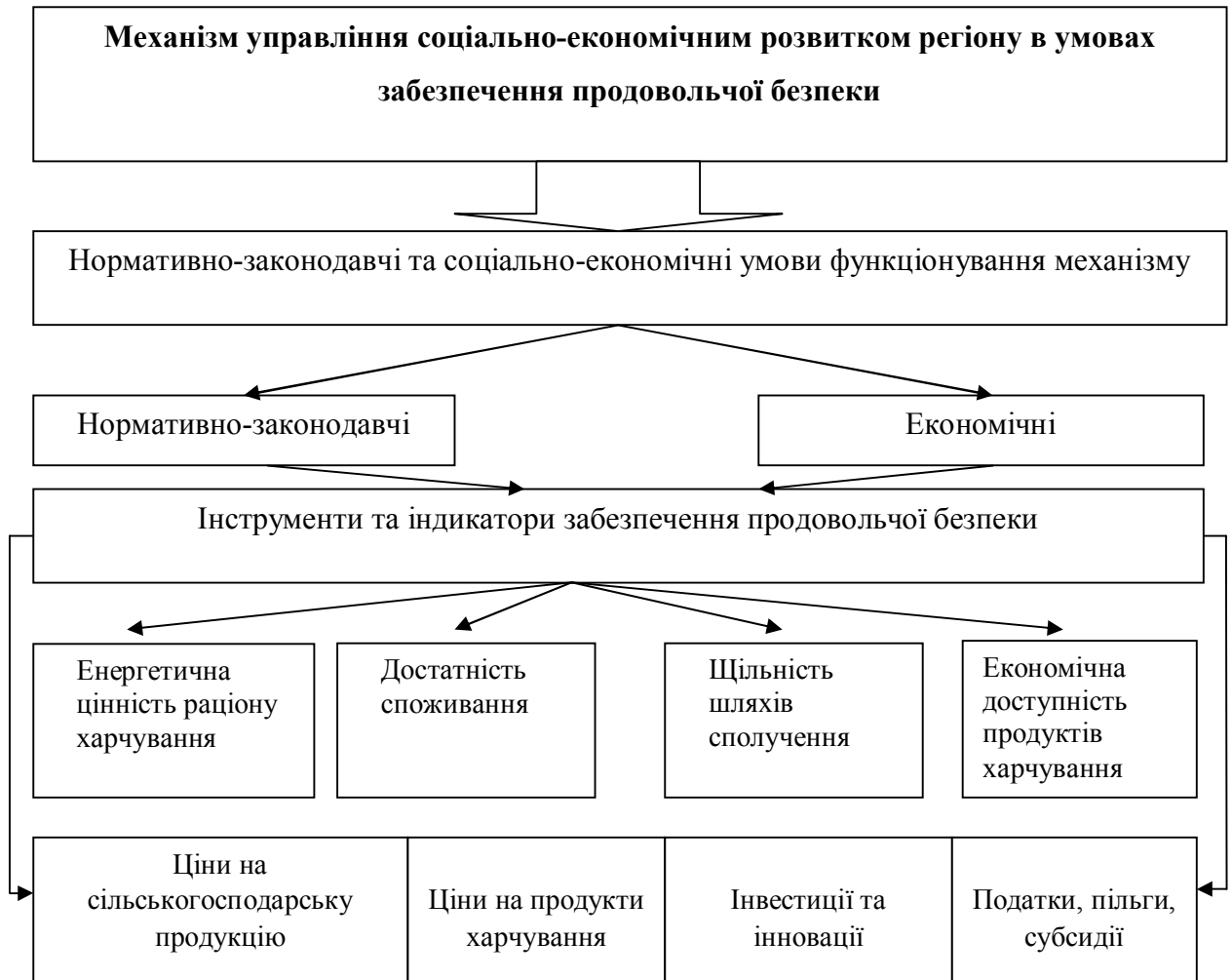

Рис. 3.16. Механізм управління соціально-економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки (авторська розробка)

Регіональна політика соціально-економічного розвитку ставить за мету створення сприятливих умов для життєдіяльності населення. Концептуальна схема управління соціально-економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки повинна бути побудована на основі використання індикаторів оцінки енергетичної цінності раціону харчування, достатності споживання, щільності шляхів сполучення та економічної доступності продуктів харчування.

Важливою складовою механізму управління соціально-економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки є

інвестиційне забезпечення та інноваційне оновлення сільськогосподарського виробництва та харчової промисловості. Відповідно до запропонованої схеми механізму управління соціально-економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки, ефективність функціонування даного механізму базується на розвитку державно-приватного партнерства, взаємоузгодженні інтересів інвесторів, органів державної та місцевих влад та представників сільськогосподарського виробництва і харчової промисловості.

3.3. Стратегічні орієнтири управління соціально-економічним розвитком Причорноморського регіону

Причорноморський соціально-економічний регіон має унікальні географічні переваги: вихід до Чорного та Азовського морів, кордон з Молдовою та Румунією, а через Керченську протоку - з Російською Федерацією. Агрокліматичні умови сприятливі для сільського господарства, вирощування зернових культур, цукрових буряків, соняшника, виноградарства та садівництва. Додаткове зрошування земель дає можливість досягти високих рівнів урожайності. В цілому, Причорноморський регіон спеціалізується на виробництві продукції сільського господарства та харчової промисловості (плодоовочеве консервування, виноградні вина, шампанське, коньяк, ефірні олії, тютюнові вироби). Міжнародна спеціалізація Причорноморського регіону пов'язана із розвитком морського та залізничного транспорту.

Стратегія розвитку Причорноморського регіону повинна відповідати загальнонаціональним пріоритетам та базуватись на узгодженості цілей держави і регіону в умовах євроінтеграційних процесів. Ресурсне забезпечення стратегічного розвитку регіону повинно відбуватися на засадах

спільного використання внутрішніх та залучених у вигляді дотацій та субсидій ресурсів.

Проведені дослідження дозволили систематизувати основні можливості, загрози а також сильні і слабкі сторони соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону у контексті продовольчої безпеки. За результатами проведеного аналізу сформовано матрицю SWOT-аналізу соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону, що дозволить виявити основні стратегічні напрямки розвитку та посилити конкурентні переваги областей регіону (таблиця 3.10).

Результати аналізу показали, що наразі соціально-економічний стан Причорноморського регіону перебуває у становищі, що характеризується перевищенням загроз над можливостями, а наявні проблеми (слабкі сторони) створюють перепони для повноцінної інтеграції у сучасну ієрархію глобальних економічних відносин, знижуючи тим самим конкурентоспроможність регіону та створюючи загрози продовольчій безпеці. Підвищення ефективності використання наявного соціально-економічного потенціалу Причорноморського регіону потребує комплексної стратегії розвитку на інноваційних засадах, удосконалення інвестиційного забезпечення агропродовольчої сфери, створення сприятливих умов для залучення інвестицій у розвиток інфраструктури та подолання адміністративних та бюрократичних перешкод.

У контексті підвищення ефективності використання наявного соціально-економічного потенціалу, прийнятним для перспектив розвитку Причорномор'я є думка Михайличенко К., яка стверджує, що « у найближчі 15–20 років державна політика щодо соціально-економічного розвитку регіону має виходити з необхідності перетворення на системоутворюючий складник національної економіки, що дозволить поставити на «стійкі рейки» всю вітчизняну економіку і стане реальною альтернативою існуючому сьогодні монопрофільному шляху розвитку вітчизняної економіки на базі експортоорієнтованих галузей.

Таблиця 3.10

Матриця SWOT-аналізу соціально-економічного розвитку

Причорноморського регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки

<p><u>Сильні сторони (S):</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. вигідне географічне на геополітичне положення, що створює природні переваги для формування продовольчого потенціалу та соціально-економічного розвитку; 2. розгалужена мережа доріг, магістралей та шляхів міжнародного значення, що у поєднанні з розвинутою залізничною мережею та наявністю морських портів становить вагомий транзитний потенціал; 3. відносно високий рівень організації логістичного обслуговування 4. сприятливі кліматичні умови для розвитку сільського господарства 	<p><u>Слабкі сторони (W):</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. не достатньо розвинена транспортна інфраструктура; 2. не відповідність стану автомобільних доріг вимогам сучасного світу; 3. низький рівень екологічної безпеки агропродовольчого виробництва; 4. непрозорі та надмірно бюрократизовані митні процедури; 5. недостатній рівень розвитку страхового забезпечення; 6. територіальна близькість наявного військового конфлікту та територіальних проблем; 7. недостатній рівень інноваційного розвитку агропродовольчої сфери
<p><u>Можливості (O):</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. діючий договір про асоціацію з ЄС сприятиме активізації процесів інтеграції агропродовольчої сфери до європейської системи. 2. Доступ до нових технологій та підтримка міжнародними організаціями трансформаційних процесів у агропродовольчій галузі; 3 Використання альтернативних джерел енергії та імплементація міжнародних екологічних стандартів; 4. Побудова додаткових складських приміщень, сховищ та розвиток мережі логістичних центрів, покращення якості зберігання продуктів харчування. 5. Впровадження нових інфраструктурних проектів у агропродовольчій сфері 	<p><u>Загрози (T):</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ризики аварій через високий рівень зносу техніки та незадовільний стан доріг. 2. Загострення політико-економічної кризи та подальше зниження активності підприємницької діяльності в реальному секторі економіки. 3. Девальвація національної валюти і відповідно погіршення фінансового стану фірм-перевізників. 4. Ризики загострення військового конфлікту з Російською федерацією, що негативно впливає на конкурентоспроможність економіки регіону; 5. Інфляція. 6. Погіршення екологічної ситуації. 7. Значне технологічне відставання від європейського рівня агропродовольчої сфери.

Стратегія розвитку інфраструктури повинна формувати «каркас» території, що слугуватиме базою для відновлення виробничих зв'язків між підприємствами, територіального поділу праці, зумовить динамічність і ефективність соціально-економічного розвитку окремих регіонів і країни загалом, забезпечить цілісність країни шляхом вирівнювання економічного розвитку регіонів» [30].

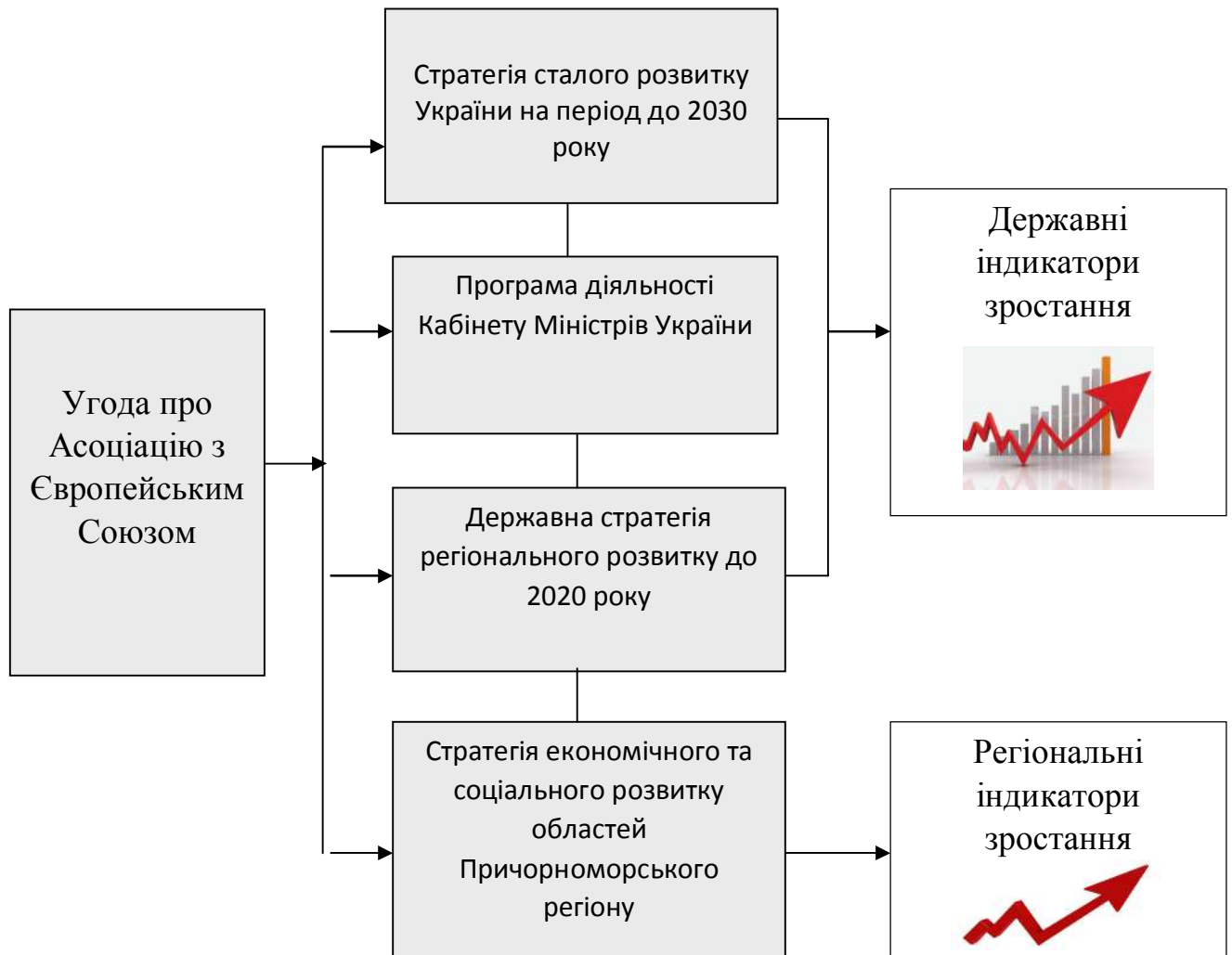

Рис. 3.17. Узгодження стратегії розвитку Причорноморського регіону з державними стратегічними документами (узагальнено на підставі [31])

Важливим імперативом ефективності соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону та створення умов задля забезпечення продовольчої безпеки є також комплекс економічних та політичних заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки держави, в цілому,

відновлення територіальної цілісності та розбудови агропромислового потенціалу. Стратегічний соціально-економічний вектор Причорноморського регіону повинен враховувати чотири складові (рис. 3.18):

- Соціальна сфера;
- Економічна сфера;
- Довкілля;
- Суспільство та взаємозв'язки в ньому.

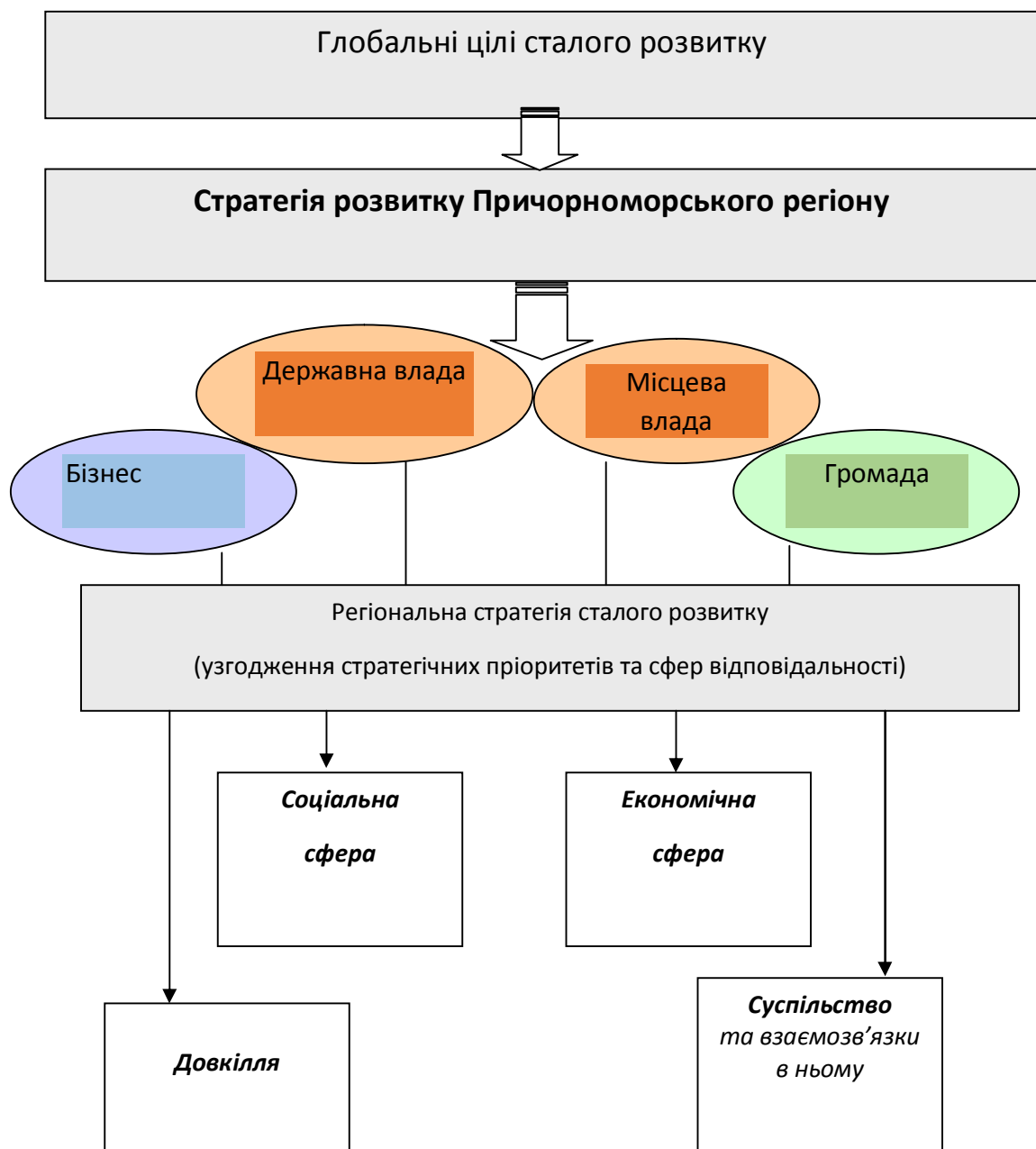

Рис. 3.18. Концептуальна схема стратегії розвитку Причорноморського регіону (узагальнено на підставі [31])

Населення виступає складовою кожної із сфер стратегічного розвитку. З одного боку населення виступає продуктивною силою, з іншого – споживачем матеріальних благ; з одного боку – носій соціально-трудоваих відносин, а з іншого – індикатор рівня життя; з одного боку – частинка природи, а з іншого – користувач природи. Важливим є дотримання вимог гармонійного розвитку людини на засадах сталого розвитку, які передбачають збереження можливостей розвитку майбутнім поколінням. Тісна співпраця органів державної влади, місцевого самоврядування, територіальних громад та представників бізнес-структур дадуть можливість ефективного регіонального розвитку на засадах взаємо узгодженості інтересів.

«Сталий соціально-економічний розвиток означає таке функціонування господарського комплексу, коли одночасно задовольняються зростаючі матеріальні і духовні потреби населення, забезпечується раціональне та екологічно безпечне господарювання і високоефективне збалансоване використання природних ресурсів, створюються сприятливі умови для здоров'я людини, збереження і відтворення навколишнього природного середовища та природно-ресурсного потенціалу суспільного виробництва» [31].

В сучасних умовах інтенсифікації інформаційних технологій призводять до переорієнтації стратегії розвитку регіону на інноваційні рейки соціально-економічного розвитку. Доведені (розділ 2.3) тісні взаємозв'язки між соціальною та економічною сферою розвитку регіону, передбачають використання інновацій в усіх сферах господарської діяльності, у сфері формування людського потенціалу та його впливу на конкурентоспроможність економіки регіону. Особливої ваги набирають соціальні інновації «соціальні інновації створюють нові можливості для бізнесу, а також нові сфери підприємництва.

Рис. 3.19. Стратегічні цілі соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону (узагальнено автором на підставі [31; 32])

Заслуговує на увагу така ініціатива як соціальне підприємництво: вона спрямована на розвиток бізнесу, прибуток від якого повністю інвестується у реалізацію соціальних проєктів, стаючи стабільним джерелом фінансування нагальних соціальних ініціатив.

Дослідники аналізують позитивні приклади розроблення нових успішних бізнес-моделей для досягнення соціальних, етичних або екологічних цілей за рахунок фінансової прибутковості. Соціальне підприємництво динамічно зростає у європейських країнах, вирішуючи питання безробіття, соціального захисту та соціального залучення. У Британії зараз діє близько 60000 соціальних підприємств, а їх загальна кількість у ЄС - понад 1 млн» [33] .

Соціалізація структурних перетворень є важливою ознакою соціально-економічного розвитку регіонів європейських країн. Позитивний вплив на соціально-економічний розвиток окремих регіонів у ЄС досягається за рахунок функціонування різних механізмів, серед яких:

- регіональні мережі центрів поширення інновацій (Innovation Relay Centers), що діють за рахунок фінансування фондів підприємництва Єврокомісії як незалежні консалтингові організації у сфері нових технологій, венчурного бізнесу. Вони сприяють впровадженню інноваційних технологій, трансферу технологій, транснаціональних інноваційних ініціатив тощо.

- реалізація рамкових програм Євросоюзу у галузі науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, які підтримують розвиток регіонального співробітництва в інноваційній сфері [34].

Вирішення завдань інноваційного оновлення соціальних і економічних напрямів регіонального розвитку на думку Кравченко Н.В. потребує комплексного вирішення, а саме:

- «1) соціалізація економічних відносин - зміна соціально-економічних та організаційно-економічних відносин, що проявляється у формуванні рівноправного партнерства, орієнтації на розвиток творчих і духовних якостей та цінностей працівників, оптимальне поєднання інтересів і цілей індивідів з колективними;

- 2) соціалізація праці, яка передбачає зміну змісту і характеру праці, місця і ролі людини у сучасному інноваційному виробництві, перетворення праці із засобу збагачення у засіб самореалізації людської особистості, її

творчих трудових потенцій, нестандартне, творче ставлення до роботи як критерій професійної вимоги;

3) функціональна соціалізація (соціалізація розподілу результатів), яка направлена на формування дієвого мотиваційного поля формування і використання інтелектуальних здібностей людини з метою продукування і впровадження нових ідей чи хоча б забезпечення їх подальшого розвитку» [35].

Інноваційне оновлення соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону залежить від діяльності наукових установ, навчальних закладів та інших інституційних утворень. Згідно з дослідженнями Денисюка В.А. «Серед областей Причорноморського регіону Одеська область, яка володіє відчутним науковим потенціалом, значно перевищує Миколаївську і Херсонську за загальною кількістю щорічно виконуваних ННТР. Наприклад, на установи НАН України, розташовані в Одеській області, припадає до 90% кількості ННТР, виконуваних установами НАН України у ПР, тоді як відповідні частки Миколаївської і Херсонської областей становлять у середньому 5%. У ВНЗ Одеської області щорічно виконується до 75% ННТР вузівського сектору, у ВНЗ Миколаївської області – до 13%, Херсонської – до 12%» [36].

Аналіз витрат на виконання наукових досліджень і розробок представлений в таблиці 3.11

За даними Державної служби статистики в областях Причорноморського регіону витрати на виконання наукових досліджень і розробок за 2010-2017 роки зросли на 2,1 тис. грн. Зростання відбулося за рахунок збільшення витрат на наукові дослідження тільки в двох областях: Херсонській (+3,4 тис. грн) та Одеській (+4,0 тис. грн), а в Миколаївській області сильно скоротилися витрати на наукові дослідження (-7,4 тис. грн). Обсяги виконаних наукових та науково-технічних робіт теж зросли за 2010-2017 роки, проте інтенсивність їх зростання значно менша ніж зростання витрат на здійснення досліджень.

Таблиця 3.11

Динаміка витрат та обсягів виконання наукових досліджень і розробок
в Причорноморському регіоні за 2010-2017 роки

Період	Обсяг витрат на виконання наукових досліджень і розробок, тис. грн				Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт, тис. грн.			
	Всього по регіону	Миколаївська область	Одеська область	Херсонська область	Всього	Миколаївська область	Одеська область	Херсонська область
2010	401920,4	52,2	38,8	9,0	600474,5	62,0	32,1	6,0
2011	463693,2	56,3	34,9	8,8	632538,4	60,8	32,5	6,7
2012	422810,6	45,1	44,4	10,6	668170,1	61,1	31,6	7,3
2013	831903,4	73,1	21,8	5,1	545840,1	49,1	43,1	7,8
2014	456604,6	53,5	37,7	8,9	946608,1	72,6	22,6	4,8
2015	534995,9	55,5	37,7	6,8	633968,8	54,8	37,9	7,3
2016	678844,9	57,8	35,0	7,2	665054,4	54,3	38,3	7,4
2017	693210,1	50,4	39,0	10,6	676702,6	54,4	38,1	7,5
приріст 2017-2016	2,1	-7,4	4,0	3,4	1,8	0,1	-0,2	0,1

Джерело: Сформовано автором за даними [38-40]

На рис.3.20 представлена концептуальна модель інноваційного оновлення соціально-економічного розвитку регіону в контексті продовольчої безпеки.

Інноваційне оновлення соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону в контексті забезпечення продовольчої безпеки повинне відбуватися поряд із паралельним розвитком інноваційної інфраструктури та на засадах тісної співпраці між виробниками агропродовольчої сфери, представниками влади та представниками науково-дослідних установ й інвесторів.

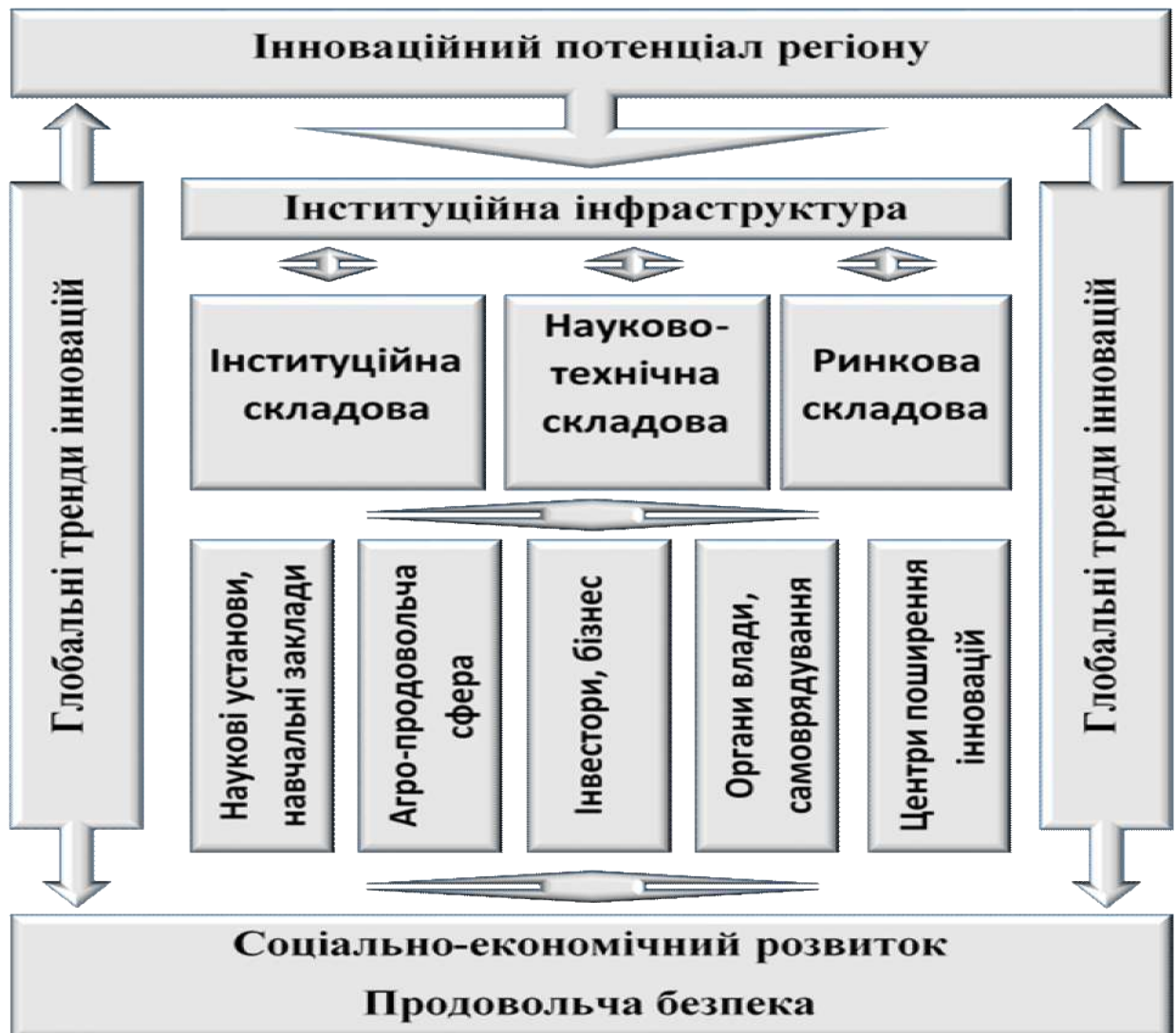

Рис.3.20. Концептуальна модель інноваційного оновлення соціально-економічного розвитку регіону в контексті продовольчої безпеки

Джерело: систематизовано автором на основі [34; 41]

Таким чином, можливо виділити шляхи удосконалення стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіону в умовах продовольчої безпеки:

- 1) узгодження стратегії соціально-економічного розвитку регіону з стратегіями розвитку держави, з цілями сталого розвитку, з бюджетними процесами, з інноваційною політикою;
- 2) оптимізація системи управління соціально-економічним розвитком регіону на засадах використання інновацій в усіх сферах господарської

діяльності, у сфері формування людського потенціалу та його впливу на конкурентоспроможність економіки регіону.;

3) розвиток інноваційної інфраструктури регіону на засадах тісної співпраці між виробниками агропродовольчої сфери, представниками влади та представниками науково-дослідних установ й інвесторів;

4) планування із врахуванням потреб громади, бізнесу й майбутніх поколінь.

Висновки до розділу 3

В результаті дослідження стратегічних напрямів управління соціально-економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки в третьому розділі дисертаційної роботи:

1. На основі аналізу сучасного стану та основних тенденцій в соціальній сфері країн-членів ЄС встановлено, що не зважаючи на певні розбіжності в діючих моделях реалізації соціальної політики та загострення соціально-економічних проблем в окремих країнах, члени Європейського Союзу будують свою економіку у напрямку забезпечення високих стандартів якості життя, соціального захисту, подолання бідності, нерівності та соціальної ізоляції. Для подолання сучасних соціальних проблем, що пов'язані з нерівномірністю економічного розвитку окремих країн ЄС та їх впливу на рівень життя населення а також в умовах зростання глобальних викликів та швидких змін, пов'язаних з розвитком технологій створено спеціалізовані наднаціональні організації й фонди соціального розвитку, регіональні програми, спрямовані на забезпечення конвергенції за основними напрямками соціального розвитку та стратегія, пріоритетні цілі якої є настановами для формування соціальної політики уряду країн-учасниць.

2. На основі теоретичних узагальнень трактування поняття продовольчої безпеки, запропоновано продовольчу безпеку характеризувати спрощеним доступом до безпечних та поживних продуктів харчування всіх верств населення, відповідно до права на належне харчування та свободу від голоду. Регіональний та національний аспекти продовольчої безпеки України характеризувати здатністю державних та місцевих органів управління гарантувати населенню можливість задоволення потреби в продуктах харчування, що відповідає світовим нормам забезпечення життєдіяльності.

3. Доведено, що важливим питанням системи управління соціально-економічним розвитком регіону в умовах продовольчої безпеки є забезпечення достатнього рівня поживності продуктів харчування.

Починаючи з 2014 року спостерігається чергова хвиля скорочення середньодобової поживності раціону українця. За даними Державної служби статистики України у 2016 році середньостатистичний українець споживав 2742 ккал на добу, що на 57 ккал менше ніж в 2015 році. Проте калорійність денного раціону все одно перевищує граничний рівень (гранично безпечний рівень), який становить 2500 ккал на добу. Доведено, що в Україні спостерігається недостатність споживання м'яса та м'ясопродуктів, риба та рибопродуктів, молока і молокопродуктів, яєць, плодів, ягід та винограду, цукру та олії.

4. Доведено, що для покращення ситуації з фізичною доступністю населенню продуктів харчування в Україні необхідно покращити стан та щільність автошляхів і покращити рівень технічного оснащення перевезень. Перевезення продуктів харчування необхідно здійснювати спеціалізованими транспортними засобами, обладнаними у відповідності до санітарних норм. Серед спеціальних видів транспорту для перевезення продуктів харчування необхідно збільшити кількість спеціальних транспортних засобів: рефрижератори з можливістю регулювання температурного режиму та ізотермічні фургони, які дозволяють зберегти продукти харчування, що швидко псуються. Необхідно провести оснащення транспортних засобів для перевезення продуктів харчування сучасними вентиляційними системами, з використанням екоматеріалів та дотримуватися технології відстеження температурних коливань.

5. Важливим питанням системи управління соціально-економічним розвитком регіону в умовах продовольчої безпеки є забезпечення економічної доступності продуктів харчування. Статистичні дані демонструють незначне зменшення у 2016 році витрат українців на продукти харчування порівняно із показником 2015 року. Проте, враховуючи недостатність рівня споживання багатьох продуктів харчування, м'яса зокрема, не можливо стверджувати про позитивні зміни у витратах українців на харчування. Адже економія на дорогих, але необхідних для формування

здорового раціону продуктах харчування є небезпечною для здоров'я. Така економія викликана переорієнтацією середньостатистичних сімей українців на більш дешеві продукти харчування, які не відповідають нормам раціонального харчування. Тобто, не можливо говорити про позитивні зміни в забезпеченні економічної доступності продуктів харчування для українців.

6. Проаналізувавши регіональний та національний аспекти системи управління соціально-економічним розвитком в умовах забезпечення продовольчої безпеки, можливо виділити наступні складові механізму управління соціально-економічним розвитком регіону: нормативно-законодавчі та соціально-економічні умови функціонування механізму, інструменти та індикатори забезпечення продовольчої безпеки. Концептуальна схема управління соціально-економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки повинна бути побудована на основі використання індикаторів оцінки енергетичної цінності раціону харчування, достатності споживання, щільності шляхів сполучення та економічної доступності продуктів харчування. Важливою складовою механізму управління соціально-економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки є інвестиційне забезпечення та інноваційне оновлення сільськогосподарського виробництва та харчової промисловості. Ефективність функціонування даного механізму базується на розвитку державно-приватного партнерства, взаємоузгодженні інтересів інвесторів, органів державної та місцевих влад та представників сільськогосподарського виробництва і харчової промисловості.

7. За даними обстежень домогосподарств українців, найменша частка витрат на продукти харчування характерна для домогосподарств Луганської області, вона на 4,9% менша середнього по Україні значення. Закарпатська та Київська області за характеристиками витрат домогосподарств на продукти харчування є найбільш наближеними до середнього рівня, а Рівненська область характеризується найвищим рівнем витрат домогосподарств на продукти харчування (63,2%), що на 7,9%

перевищує середнє по Україні значення. Незважаючи на незначне коливання витрат домогосподарств українців на продукти харчування у розрізі регіонів України, занепокоєння викликає той факт, що питома вага цих витрат значно перевищує відповідний показник у багатьох країнах світу

8. Стратегія розвитку Причорноморського регіону повинна відповідати загальнонаціональним пріоритетам та базуватись на узгодженості цілей держави і регіону в умовах євроінтеграційних процесів. Ресурсне забезпечення стратегічного розвитку регіону повинно відбуватися на засадах спільного використання внутрішніх та залучених у вигляді дотацій та субсидій ресурсів.

9. Результати аналізу показали, що наразі соціально-економічний стан Причорноморського регіону перебуває у становищі, що характеризується перевищенням загроз над можливостями, а наявні проблеми (слабкі сторони) створюють перепони для повноцінної інтеграції у сучасну ієрархію глобальних економічних відносин, знижуючи тим самим конкурентоспроможність регіону та створюючи загрози продовольчій безпеці. Підвищення ефективності використання наявного соціально-економічного потенціалу Причорноморського регіону потребує комплексної стратегії розвитку на інноваційних засадах, удосконалення інвестиційного забезпечення агропродовольчої сфери, створення сприятливих умов для залучення інвестицій у розвиток інфраструктури та подолання адміністративних та бюрократичних перешкод.

10. Інноваційне оновлення соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону в контексті забезпечення продовольчої безпеки повинно відбуватися поряд із паралельним розвитком інноваційної інфраструктури та на засадах тісної співпраці між виробниками агропродовольчої сфери, представниками влади та представниками науково-дослідних установ й інвесторів.

11. За даними Державної служби статистики в областях Причорноморського регіону витрати на виконання наукових досліджень і

розробок за 2010-2017 роки зросли на 2,1 тис. грн. Зростання відбулося за рахунок збільшення витрат на наукові дослідження тільки в двох областях: Херсонській (+3,4 тис. грн) та Одеській (+4,0 тис. грн), а в Миколаївській області сильно скоротилися витрати на наукові дослідження (-7,4 тис. грн). Обсяги виконаних наукових та науково-технічних робіт теж зросли за 2010-2017 роки, проте інтенсивність їх зростання значно менша ніж зростання витрат на здійснення досліджень.

12. Окреслено шляхи удосконалення стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіону в умовах продовольчої безпеки: узгодження стратегії соціально-економічного розвитку регіону з стратегіями розвитку держави, з цілями сталого розвитку, з бюджетними процесами, з інноваційною політикою; оптимізація системи управління соціально-економічним розвитком регіону на засадах використання інновацій в усіх сферах господарської діяльності, у сфері формування людського потенціалу та його впливу на конкурентоспроможність економіки регіону; розвиток інноваційної інфраструктури регіону на засадах тісної співпраці між виробниками агропродовольчої сфери, представниками влади та представниками науково-дослідних установ й інвесторів; планування із врахуванням потреб громади, бізнесу й майбутніх поколінь.

Список використаних джерел до розділу 3

1. Офіційний сайт Eurostat [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/>
2. Ралко О.С. Особливості реалізації соціальної політики ЄС. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету Серія: Економіка і менеджмент. 2016. № 21. С. 37–40.
3. European semester thematic factsheet addressing inequalities/European commission, 2017. [Електронний ресурс]. Режим доступу:

https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_addressing-inequalities_en_0.pdf

4. Офіційний сайт European Commission [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://ec.europa.eu/budget/figures/interactive/index_en.cfm.

5. Слюсаренко, К. В. Соціальна політика ЄС: сучасні виклики і перспективи. Економічний аналіз: зб. наук. Праць Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2017. Том 27. № 1. С. 80-90., с.86.

6. Стратегія «Європа-2020» [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/european-semester/framework/europe-2020-strategy_en

7. Угода про асоціацію України з Європейським союзом. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011

8. Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна» Електронний ресурс. Режим доступу: https://menr.gov.ua/.../Національна%20доповідь%20ЦСР%20України_липень%2020

9. Баланда А. Безпека як соціальний феномен: дискурс людського розвитку. Україна: аспекти праці. 2007. №1. С. 25–28.

10. Тлумач. слов. сучасної української мови. За ред. доктора філологічних наук, проф. В.С. Калачника. Харків: Белкар-книга, 2005. 800 с.

11. Шкарлет С.М. Роль і місце категорії „безпека” у глобальній моделі національної безпеки держави. Формування ринкових відносин в Україні. 2007. №8. С. 23–31.

12. Гнатюк С.А. Продовольча безпека та можливість її досягнення в Україні. Економіка АПК. 2005. №7. С. 42–45.

13. Шлемко В.Т., Зінько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрями забезпечення: Монографія. Київ: НІСД, 1997. 144 с.

14. Журавков В.В. Продовольча безпека в надзвичайних ситуаціях: історичний досвід та концептуальні підходи до її забезпечення в Україні. Київ. УАЗТ, 2002. 96 с.
15. Лисецький А.С. Продовольча безпека України: теорія, методологія, емпіричний аналіз. Київ Оріяни, 2005. 374 с.
16. Березін О.В. Проблеми формування продовольчого ринку України. Київ. Вища школа, 2002. 211 с.
17. Гойчук О.І. Продовольча безпека. Монографія. Житомир: Полісся, 2004. 348 с.
18. Варченко О. До питання поєднання державного і ринкового регулювання продовольчої безпеки. Економіка України. 2004. №7. С. 53–59.
19. Чечель О.М. Державне регулювання забезпечення продовольчої безпеки. Економіка АПК. 2000. №8. С. 73–76.
20. Бужин О. Продовольча безпека в системі забезпечення біологічної конкурентоспроможності населення країни. Україна: аспекти праці. 2007. №5. С. 18–21.
21. Римська декларація про всесвітню продовольчу безпеку і план дії світової зустрічі на вищому рівні з проблем безпеки. Режим доступу: http://observer.materik.ru/observer/N3-4_97/019.htm
22. Продовольча безпека в Україні у 2016 році. Огляд основних індикаторів. Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/prodovolcha-bezpeka-v-ukrayini-u-2016-roci-oglyad-osnovnyh-indykatoriv>
23. Державна служба статистики України. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
24. Статистичний збірник «Промисловість України у 2011-2015 роках»
25. CARTO. Платформа даних для бізнесу. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://carto.com/>
26. Укроліяпром. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://agravery.com/uk/posts/show/top-10-virobnikiv-sonasnikovoi-olii-v-zovtni-2016>

27. Статистичний збірник «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України». Відповідальний за випуск О. М. Прокопенко. Київ. 2017. 59 с.
28. Food and Agriculture Organization of the United Nations. . [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.fao.org
29. Статистичний збірник «Транспорт і зв'язок України, 2016». Відповідальний за випуск О. О. Кармазіна. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
30. Михайличенко К. Транспортна стратегія у національних інтересах України. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2017.№ 2.С.82-94
31. Стратегія економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 року. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://oblrada.odessa.gov.ua/wp-content/uploads/32-VII.pdf>
32. Стратегія розвитку Миколаївської області на період до 2020 року. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.mk.gov.ua/ua/economy/strateg>
33. Ядчишина І.В. Соціалізація інноваційної політики ЄС. Наука та наукознавство.2017.№ 4 (98). С.3-17, с.9.
34. Федулова Л.І. Формування регіональних інноваційних систем у контексті принципів європейської інноваційної політики. Академічний огляд. 2014.№ 1 (40). С.144-155, с. 146.
35. Кравченко Н.В. Соціалізація як фактор розвитку інноваційного потенціалу підприємства в умовах глобалізації. Ефективна економіка. 2016. № 5. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4961>
36. Денисюк В.А. Аналіз стану економіки та науково-технічної діяльності в Південному регіоні. Наука та наукознавство. 2016. № 3. С.31-49
37. Наукова та інноваційна діяльність України: статистичний збірник. Державна служба статистики України. 2016 рік.
38. Головне управління статистики у Миколаївській області. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua/>

39. Головне управління статистики в Одеській області [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>
40. Головне управління статистики у Херсонській області [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua>
41. Горблюк С.А. Сутність та ключові характеристики регіональної інноваційної системи. Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. 2015. № 3. С. 137-144

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено на оновлених засадах теоретико-методичне обґрунтування актуальної наукової проблеми управління соціально-економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки. У процесі дослідження сформовано низку висновків теоретичного, методичного та прикладного характеру, а саме:

1. Визначено, що соціально-економічний розвиток враховує суспільні занепокоєння у розвитку соціальної політики та економічних ініціатив. Кінцевою метою такого розвитку є досягнення сталого поліпшення добробуту окремих осіб, груп, сім'ї, спільноти та суспільства в цілому, передбачає стійке зростання економічного рівня життя населення країни, що зазвичай здійснюється за рахунок збільшення запасів фізичного і людського капіталу і, таким чином, поліпшення його технологій.

2. Досліджено, що соціально-економічний розвиток вимірюється такими показниками, як ВВП, тривалість життя, рівень освіти і рівень зайнятості. Розглядаються також зміни в менш відчутних факторах, такі як особиста гідність, свобода об'єднання, особиста безпека і свобода від страху перед фізичною шкодою, а також ступінь участі в громадянському суспільстві. Причинами соціально-економічних наслідків є, наприклад, виникнення нових технологій, зміни в законодавстві, зміни у фізичному середовищі та екологічні зміни.

3. На підставі аналізу коефіцієнтів диференціації економічного розвитку регіонів України охарактеризовано конкурентні фактори подальшого економічного зростання, серед яких особливу увагу приділено розвитку сільського господарства та харчової промисловості в умовах забезпечення продовольчої безпеки.

4. З метою оцінювання ступеню збалансованості соціальних та економічних процесів у регіонах та визначення їх рівня соціально-економічного розвитку у дисертації обґрунтовано методичний

інструментарій із використанням матриці соціалізації економічного розвитку, що на підставі співвідношення індексів соціалізації та стандартизованих значень ВРП дозволило згрупувати регіони у кластери, що характеризують відповідний рівень соціально-економічного становища. Результати проведеного аналізу можуть слугувати в якості аналітичної бази для коригування основних напрямків соціальної політики регіонів в контексті продовольчої безпеки. При цьому, пропонований методичний підхід може бути розширено за рахунок введення або заміни певних показників у залежності від поставленої мети, встановлення різних коефіцієнтів значущості та використовуватися на будь-яких рівнях управління соціальним розвитком регіонів.

5. На підставі проведеного дослідження особливостей розвитку процесів соціалізації в умовах трансформації економіки регіонів на сучасному етапі розвитку України та систематизації теоретичних концепцій виділено основні типи соціальної політики регіонів (пасивна, активна, адаптивна та превентивна), визначено їх ключові риси, переваги та недоліки. У процесі аналізу встановлено, що у зв'язку з сучасним станом економіки на тлі політичної і соціальної кризи та військових дій на Сході, більшість регіонів України реалізують адаптивну антикризову політику яка спрямована насамперед на пристосування соціально-економічного механізму функціонування регіону до нових викликів та потреб шляхом балансування бюджету на основі активної фіскальної політики у межах встановленого ліміту, сконцентрованості на фінансуванні переважно захищених статей бюджету та активному впровадженні організаційних змін (реструктуризація органів управління, скорочення або об'єднання відділів, департаментів та соціальних закладів тощо). Зазначено, що забезпечення сталого соціально-економічного розвитку територій у стратегічній перспективі потребує поступового переходу до активної соціальної політики у регіонах, яка спрямована на забезпечення умов для випереджаючого людського розвитку та формування сприятливого соціального клімату як необхідної передумови

підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки.

6. Досліджено сучасний стан і тенденції розвитку фінансово-економічного й соціального потенціалу Причорноморського регіону та побудовано відповідні кореляційно-регресійні моделі, на підставі яких визначено основні напрямки та інструменти активізації зусиль органів регіону для забезпечення сталого соціально-економічного зростання. Проведений кореляційно-регресійний аналіз підтвердив тісний взаємозв'язок між економічною та соціальною сферою розвитку в усіх областях регіону а також зростання впливу регіональних економічних важелів на рівень соціалізації за такими напрямками, як рівень доходів населення та зайнятість, що виступають ключовими чинниками та пріоритетними інструментами збалансованого зростання економіки.

7. На основі аналізу сучасного стану та основних тенденцій в соціальній сфері країн-членів ЄС встановлено, що не зважаючи на певні розбіжності в діючих моделях реалізації соціальної політики та загострення соціально-економічних проблем в окремих країнах, члени Європейського Союзу будують свою економіку у напрямку забезпечення високих стандартів якості життя, соціального захисту, подолання бідності, нерівності та соціальної ізоляції. Для подолання сучасних соціальних проблем, що пов'язані з нерівномірністю економічного розвитку окремих країн ЄС та їх впливу на рівень життя населення а також в умовах зростання глобальних викликів та швидких змін, пов'язаних з розвитком технологій створено спеціалізовані наднаціональні організації й фонди соціального розвитку, регіональні програми, спрямовані на забезпечення конвергенції за основними напрямками соціального розвитку та стратегія, пріоритетні цілі якої є настановами для формування соціальної політики уряду країн-учасниць.

8. Проаналізувавши регіональний та національний вектори управління соціально-економічним розвитком в напрямку забезпечення продовольчої безпеки, виділено окремі компоненти механізму управління соціально-економічним регіональним розвитком: нормативно-законодавчі та соціально-

економічні умови функціонування механізму, інструменти та індикатори забезпечення продовольчої безпеки. Концептуальна схема управління соціально-економічним розвитком на регіональному рівні в умовах забезпечення продовольчої безпеки повинна бути побудована на основі використання індикаторів оцінки енергетичної цінності раціону харчування, достатності споживання, щільності шляхів сполучення та економічної доступності продуктів харчування. Важливою складовою механізму управління соціально-економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки є інвестиційне забезпечення та інноваційне оновлення сільськогосподарського виробництва та харчової промисловості. Ефективність функціонування даного механізму базується на розвитку державно-приватного партнерства, взаємоузгодженні інтересів інвесторів, органів державної та місцевих влад та представників сільськогосподарського виробництва і харчової промисловості.

9. Визначено напрямки покращення стратегічного планування соціально-економічного розвитку та забезпечення продовольчої безпеки Причорноморського регіону: формування стратегічних орієнтирів соціально-економічного розвитку регіону в межах національних стратегій розвитку, узгодження їх із цілями сталого розвитку, з бюджетними процесами, з інноваційною політикою; оптимізація системи управління соціально-економічним розвитком регіону на засадах використання інновацій в усіх сферах господарської діяльності, у сфері формування людського потенціалу та його впливу на конкурентоспроможність економіки регіону; розвиток інноваційної інфраструктури регіону на засадах тісної співпраці між виробниками агропродовольчої сфери, представниками влади та представниками науково-дослідних установ й інвесторів; планування із врахуванням потреб громади, бізнесу й майбутніх поколінь.

ДОДАТКИ

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у наукових фахових виданнях України, у виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз:

1. Работін Ю.А., Гуріна О.В. *Методологія регіонального розвитку в умовах соціалізації економіки. Економічна та продовольча безпека. 2017. Том 5. Вип. 1. С. 16-23. (загальний обсяг – 0,3 друк. арк., особистий внесок автора – 0,1 друк. арк.: досліджено базові особливості методології регіонального розвитку в умовах соціалізації економіки).*
2. Работін Ю.А., Гуріна О.В., Огієнко М.М. *Соціалізація економіки: сутність та категоріальний апарат. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2017. Вип. 6. С. 112-118. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus). (загальний обсяг – 0,25 друк. арк., особистий внесок автора – 0,08 друк. арк.: досліджено особливості категоріального апарату соціалізації економіки).*
3. Работін Ю.А. Іртищева І.О., Гуріна О.В. *Методичні підходи до оцінки ефективності регіональної соціальної політики у контексті задоволення суспільних потреб. Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, Серія «Економічні науки» – 2018. – № 2. – С. 412-422. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus). (загальний обсяг – 0,42 друк. арк., особистий внесок автора – 0,15 друк. арк.: досліджено сутність методичних підходів до оцінки ефективності регіональної соціальної політики).*
4. Работін Ю.А. Іртищева І.О., Гуріна О.В. *Можливості імплементації досвіду соціального розвитку країн ЄС у вітчизняну практику. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Вип. 20. С. 6-11. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus). (загальний обсяг – 0,2 друк. арк., особистий внесок автора – 0,1 друк. арк.: досліджено теоретичну ймовірність можливості*

імплементації досвіду соціального розвитку країн ЄС у вітчизняну практику).

5. Работін Ю.А., О.В. Гуріна, Є.Є. Гуріна. Оцінка впливу регіональної економіки на стан соціальної сфери Причорноморського регіону. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 30. Частина 1. С. 134-139. Режим доступу: http://bses.in.ua/journals/2018/30_1_2018/31.pdf (*журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus*). (загальний обсяг – 0,21 друк. арк., особистий внесок автора – 0,1 друк. арк.: *досліджено сутність оцінки впливу регіональної економіки на стан соціальної сфери*).

6. Работін Ю.А. Стегней М.І., Архангельська А-М.І. Економічна характеристика міжрегіональних диспропорцій. *Економіка та суспільство*. 2018. Вип. 17. С. 449-453. (загальний обсяг – 0,16 друк. арк., особистий внесок автора – 0,6 друк. арк.: *досліджено основи економічної характеристики міжрегіональних диспропорцій*).

Матеріали наукових конференцій:

7. Работін Ю.А., Гуріна О.В. *Теоретичні аспекти соціалізації економіки*. III Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю [Стратегії, проблеми та розвиток економічних систем в умовах глобальної нестабільності], (1-2 червня 2018 р., м. Миколаїв). Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини ВНЗ «Університет «Україна», 2018. С. 6-9. (загальний обсяг – 0,125 друк. арк., особистий внесок автора – 0,06 друк. арк.: *досліджено основні аспекти соціалізації економіки*).

8. Работін Ю.А. *Взаємозв'язок соціальної та економічної сфер життя Причорноморського регіону*. Міжвузівська студентська науково-практична конференція [Молодь, освіта, наука 2018], (17 травня 2018 р., м. Первомайськ). Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, 2018. С. 46-49. (0,125 друк. арк.).

9. Работін Ю.А., Гуріна О.В. Особливості регіонального розвитку в умовах соціалізації економіки. I Міжнародна науково-практична конференція [Трансформація національної економіки в контексті реалізації євро інтеграційної стратегії], (24 травня 2018 р., м. Миколаїв). Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, 2018. С. 32-35. *(загальний обсяг – 0,125 друк. арк., особистий внесок автора – 0,06 друк. арк.: досліджено основні аспекти регіонального розвитку в умовах соціалізації економіки).*

10. Работін Ю.А. Управління соціально-економічним розвитком в умовах забезпеченості продовольчої безпеки: національні та регіональні особливості. II Міжнародна науково-практична конференція [Трансформація національної економіки в контексті реалізації євро інтеграційної стратегії], (9 листопада 2018 р., м. Миколаїв). Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, 2018. С. 68-71. *(0,125 друк. арк.).*

11. Работін Ю.А. Стратегічні орієнтири соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки. III Міжнародна науково-практична конференція [Сучасні технології розвитку людини в інтегрованому суспільстві], (11 квітня 2019 р., м. Миколаїв). Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини ВНЗ «Університет «Україна», 2019. С. 88-91. *(0,09 друк. арк.).*